

ULDUZ

№12 (619)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ DEKABR 2020

✓ Azərbaycan marşı

✓ "Ulduz" jurnalı ilə
"525-ci qəzet" in
birgə layihəsi

✓ Şuşada azan səsi

✓ Şeir vaxtı

✓ Yazı masası

✓ Tərcümə saati

✓ Azərbaycan poeziyasında
koronavirus mövzusu

✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

Azərbaycan
marş

3

“Ulduz” jurnalı ilə
“525-ci qəzet”in
birgə layihəsi

4

10

Elnarə AKİMOVA
Şuşada azan səsi

12

Seyyidəli SÜBHİ
Sənsizliyin
ertəsi

14

Natiq
MƏMMƏDLİ
Şuşa dumanı

18

Nilufər ŞIXLI
Əsgər məktubu

21

Turan UĞUR
“İşə getmə, Cəmilə,
Şuşaya gedirik!”

23

Mərziyyə NƏCƏFOVA
Azərbaycan poeziyasında
koronavirus mövzusu

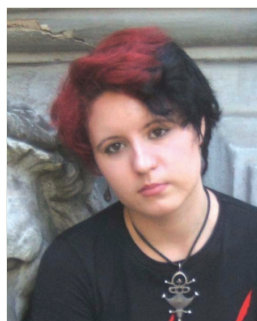
29

Səxavət SAHİL
Yağışın bəhrəsi

32

Çinarə Nüsrətli
Elsevər

34

Linda MARIA
BAROS
tərcümə saati

37

NARGİZ
Bənövşəyi
çiçəkli ağac

39

Nazim ŞAH
Qayıtmasam...

41

yazı masası

Rizvan NƏSİBOĞLU
şeir vaxtı

44

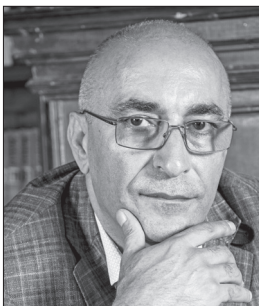
46

Rəşid FAXRALI
Əsrə bərabər
gün və yaxud
44 günün
fəlsəfəsi

51

Rami MEİR
tərcümə saati

54

Xatirə SALAHZADƏ
Bir varlığın
dənizi

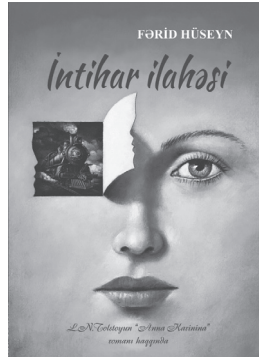
57

İltimas SƏMİMİ
şeir vaxtı

60

Günəl MEHRİ
Əncir
mürəbbəsi

63

Fərid HÜSEYN
Sirrın ölümü

66

Luici PİRANDELLO
Nobel mükafatçıları

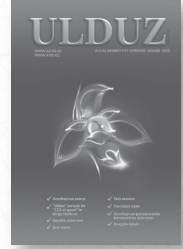

72

Xuraman HÜSEYNZADƏ
Qızılgül sevgisi

76

dərgidə kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
"Ulduz" jurnalının kollektivi

Baş redaktor

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Təranə Vahid

(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər Əhməd

Xanəmir

Rəsmiyyə Sabir

Elxan Yurdoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafiz Hacıxanlı

Nisəbəyim

Cavid Zeynallı

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Nargis

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdıstan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şıxlı

(Moskva)

Günay Səma Şirvan

(Voronej)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

www.ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 11.12.2020

"Ulduz" jurnalı redaksiyasında

yığılıb səhifələnib.

"ASPOLİQRAF LTD" MMC-də

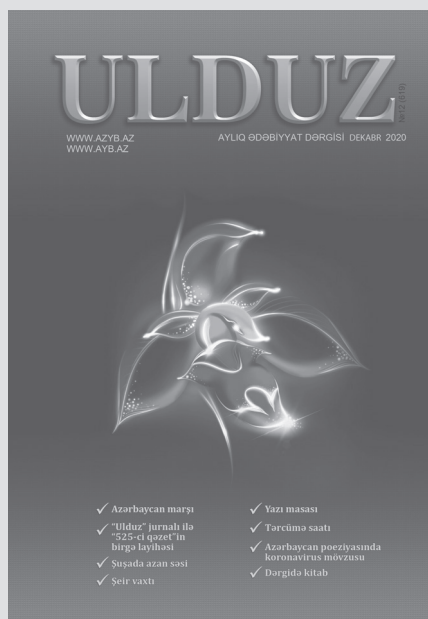
çap olunub.

Sifariş. №129, Tiraj: 300

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

**"AZƏRMƏTBUATYAYIMI"
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMIYYƏTİ**

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"Mətbuatyayımı" şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"QAYA"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"QAYA" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**"EKSPRESS"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"EKSPRESS" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

440 – 27 – 85

440 – 39 – 83

440 – 46 – 94

564 – 63 – 45

598 – 35 – 22

556 – 67 – 13

564 – 48 – 96

437 – 28 – 10

408 – 17 – 51

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Söz: Səlim BABULLAOĞLU,
İlqar FƏHMİ

AZƏRBAYCAN

Azərbaycan! Ana torpaq, sən tarixin yaşıdısan!
Türk elinin baş tacısan, qoca Şərqi qapısısan!
Ürəyisən Qafqazların, adın vardır dünya dolu,
Xəzər üstə qanad gərmiş qartalsan sən: məğrur, ulu.

Nəqərat

*Bayrağının göy rəngində millətimin ad-sanı var,
Ay-ulduzlu al rəngində qutsal şəhid qanı çağlar,
Yaşılında babaların haqq inamı süslər səni,
Azərbaycan! Yalnız zəfər, yalnız zəfər səslər səni!*

Gözəl Vətən! Sənin üçün neçə igid keçdi candan,
Yenildilər düşmənlərin, şax dayandın sən hər zaman.
Azərbaycan-anam mənim! Azərbaycan-Odlar Yurdu!
Keşiyində ayıq-sayıq durub yenə qadir ordu!

Nəqərat

*Bayrağının göy rəngində millətimin ad-sanı var,
Ay-ulduzlu al rəngində qutsal şəhid qanı çağlar,
Yaşılında babaların haqq inamı süslər səni,
Azərbaycan! Yalnız zəfər, yalnız zəfər səslər səni!*

Neçə xalqın güman yeri, aman yeri, qədim diyar,
Qucaq açdın məzlumlara, daim yaşa sən bəxtiyar!
Şan-şöhrətli keçmişisən sən hər kəsin, bu günüsən,
Sən hər kəsin aydın, xoşbəxt sabahısan, gözəl Vətən!

Nəqərat

*Bayrağının göy rəngində millətimin ad-sanı var,
Ay-ulduzlu al rəngində qutsal şəhid qanı çağlar,
Yaşılında babaların haqq inamı süslər səni,
Azərbaycan! Yalnız zəfər, yalnız zəfər səslər səni!*

“Ulduz” jurnalı ilə “525-ci qəzet”in birgə layihəsi

**1. Müharibə – Ədəbiyyat – Müharibə ədəbiyyatı.
Bu üçbucağın “tərəfləri” öz aralarında necə yola
getməlidir?**

**2. Böyük Vətən müharibəsi və Qarabağ savaşının
ədəbi fikirdə inikası: oxşar və fərqli cəhətlər...**

3. Sözün bitdiyi yer haradadır?

Azər TURAN

(“Ədəbiyyat qəzeti”nin baş redaktoru)

– “Ədəbiyyat qəzeti”nin 7 iyul 1943-cü il tarixli sayında tənqidçi Cəfər Cəfərov “Müharibə və ədəbiyyat” məqaləsində yazırdı: “Müharibə elə güclü bir təkandır ki, yeni keyfiyyətlər doğurmaya bilməz... Ədəbiyyatımıza bir çox yeni tiplər və obrazlar gəlmişdir. Bunlar isə özləri ilə bərabər, yeni süjet, mühit, dil xüsusiyyətləri və nəhayət, mədəniyyət də gətirmişlərdir. Bu obrazlardan birincisi əsgər obrazıdır. Klassik ədəbiyyatımızda belə bir obraza rast gəlmirik”. Əslində, Cəfər Cəfərovun bu məqaləsindən iyirmi beş il əvvəl ədəbiyyatımızda belə obrazlar yaranmışdı. “Atıldı dağlardan zəfər topları, / Yürüdü, iləri əsgər, bismillah! O xan sarayında çiçəkli bir qız / Bəklilər bizləri zəfər, bismillah!”. Nəinki obraz, hətta başqa, əvvəlki Dünya müharibəsinin ağırılarını, insanlığın fəryadını ədəbiyyatlaşdıran şairlər – Məhəmməd

9-LUQ

Hadi və elə həmin “Bismillah” şeirinin müəllifi Əhməd Cavad var idi. Hadi Birinci Dünya müharibəsində Karpat dağlarında alay mollası olmuşdu. Əhməd Cavad Çanakkalada savaşmış, Azərbaycan əsgəri isə ədəbiyyatımıza daha çox bu iki şairin qələmi ilə daxil olmuşdu. Onlar isə sarsıdıcı müharibəyə adekvat olaraq insanların içindəki işığı, harmoniyanı qoruyan bir ədəbiyyatı, özü də möhtəşəm müharibə ədəbiyyatını yaratmışdılar. Çox sevdiyim bir frazanı burda da xatırlatmaq istəyirəm. Lui Araqon Fransanın faşistlər tərəfindən işğal edildiyi günləri xatırlayıb yazırdı ki, o çətin illərdə Matiss bizə kömək etdi ki, biz Günəşi qoruyub saxlayaq.

– Baxın, biz tarixi proseslərin axarını, milli aqibətimizi dəyişən bir Vətən müharibəsinin içindən keçdik. Ədəbiyyatımız əsgərin yanında ola bildimi? Ola bilmədi. Amma Böyük Vətən müharibəsinin başladığı günün ertəsi 1941-ci ilin 22 iyununda Səməd Vurğunun “Bilsin ana torpaq, eşitsin vətən, / Müsəlləh əsgərəm, mən də bu gündən” şeiri müharibənin ilk günündən etibarən dillər əzbəri oldu... Poeziya öz səfərbəredici missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirdi. Simonovun “Gözlə məni” şeiri müharibənin içində həm ən gözəl eşq şeiri, həm də ən gözəl savaş şeirinə çevrildi.

1990-cı illərdən başlayaraq ədəbiyyatımızda Qarabağın məğlub və kədərli tərənnümündən, insanın pessimist ovqatından başqa nəşə gördünüz-mü? Şəxsən mən görmədim. Ümumiyyətlə, doxsanıncı illər poeziyamız Qarabağın fəthi barədə düşüncələrə deyil, daha çox Xocalının matəminə

qapıldı. Bu mənada, etiraf edək ki, otuz illik poeziyamız 44 günlük savaşımızın ruhuna uduzdu... Çağdaş poeziya Azərbaycan əsgərinin ruhuna hopa bilmədi, bu ruhla yanaşı addımlaya bilmədi. Əsgərlə bir səngərdə ola bilmədi...

– Söhbət Vətən müharibəsindən gedirsə, sözün bitdiyi yer müəyyən mənada həm də milli poetik ruhun, az qala, otuz ilə yaxın bir müddətdə pasifizmə uğraması, barış ruhunun aktivləşməsi ilə müşayiət olundu. Unutduq ki, barış ruhu təslimçilik əhvalı doğurur. Təəssüf ki, 1990-cı illərin əvvəllərindən etibarən bizim ədəbiyyatımızda daha çox məhz çöküş ruhu, pessimizm, pasifist ovqat önə keçdi. Belə uğursuz bir tendensiya gəlişməyə başladı ki, ədəbiyyat müharibənin tərəfində olmalıdır. Məsələn, sırf ədəbi estetikalar baxımından, tutaq ki, Birinci Yeninin – Qərbin təmsalında savaş ruhu görünür. Çünki Qərib poeziyası üçün insan önəmlidir. Hətta ən adi, ən sıradan insanın yaşantıları önəmlidir. Tutaq ki, “Kitabeyi-səngi məzar”dakı Süleyman əfəndinin qayğısı aldığı güllə yarası deyil, barmağındakı nasirin yaratdığı rahatsızlıqdır. Amma Qərribə qədər türk poeziyasının savaş gələniyi var. Türkiyəni Vətən qılan amillərin başında türk poeziyası türk siyasətindən daha öndədir. Vətənin sınırlarını Atatürkün əsgərindən qabaq, Atatürkün özünü doğuran milli türk şeiri – məsələn, əvvəl Namiq Kamalın, sonra Mehmet Emin Yurdaqulun Vətən və milli mücadilə şeirləri müəyyənləşdirirdi.

İştə ədu, qarşıda hazır-silah,
Arş yigitlər, vətən imdadına.
Arş iləri, arş bizimdir fəlah,
Arş yigitlər, vətən imdadına!

Cümləmizin validəmizdir vətən
Hər kəsi lütfüylə odur bəsləyən.
Basdı ədu köksünə biz sağ ikən;
Arş yigitlər, vətən imdadına!

Şani-vətən, hifzi-bilad ü ibad
Etməkdir süngünüzə istinad,
Milləti eylərmisiniz namurad?
Arş yigitlər, vətən imdadına!

Rəhbərimiz qeyrəti-mərdanədir,
Hər daşımız bir neçə min canədir,
Cana deyil, meyl bugün şanədir,
Arş yigitlər, vətən imdadına!

Yarə nişandır təninə ərlərin,
Ölməyi son rütbəsidir əsgərin.
Altı da bir, üstü də birdir yerin,
Arş yigitlər, vətən imdadına!

Yaxud bu milli ədəbiyyat dalğasının ardınca, tutaq ki, Mehmet Emin Yurdaqulun türk gəncliyinin savaş ruhunu diri saxlayan, mehmetciyin ruhi yapısını hazırlayan şeirləri. “Mən bir türkəm, dinim, cinsim uludur / Sinəm, özüm atəş ilə doludur. / İnsan olan vətənin quludur. / Türk evladı evdə durmaz, gedərim” təlqinləri.... Onun da ardınca Mehmet Akif... Nəinki Çanakkala əsgərinin, hətta Çanakkala şəhidinin dilində danışan, şəhidin ruhu ilə irtibata keçə bilən Mehmet Akif... Sonra müharibə dövrü bitdi, ədəbiyyat dövrü başladı. Estetikalar, cərəyanlar önə keçdi. Orxan Vəli və Birinci Yeni, ardınca, İkinci Yeni... Amma burda da bir həssas məqam var. Bu poeziyanın gəlişdirdiyi, təbii ki, nə Birinci, nə İkinci Yeniyə uzaqdan, yaxından istiqamət almayan yeni poetik paradigmlar. Bizdə heç o da olmadı. Problemin bu aspektinə mən 2000-ci ildə “Yeni Azərbaycan” qəzetinin “Ədəbiyyat” əlavəsində, sonra yenidən 2004-cü ildə “Ədəbiyyat qəzeti”ndə Sürəyya Berfenin “Kıbrıs” şeiri barədə yazımda toxunmuşdum. 18 ildən sonra həmin şeirə yenidən diqqəti cəlb etmək üçün “On iki misra – fəlakətin soyuq mənzərəsi” adlı başqa bir yazı yazdım.

“Kıbrıs” şeirində düşmən tərəflər yoxdur. Müharibə var. Müharibənin törətdiyi fəlakətin təsviri var. Eynən Vereşagin keçmişin, indinin və gələcəyin bütün cahangirlərinə ithaf etdiyi “Müharibə apofeozi” tablosunda olduğu kimi. 2000-ci illərdən başlayaraq Azərbaycan ədəbiyyatında düşmənlə bəzən sevgi dilində danışan fərqli bir düşüncə tərzində təzahür etdi. “Ədəbiyyat müharibə istəmir” deyən ədəbi tənqid də bu düşüncə ilə çox vaxt mülayim davrandı. Bəzən hətta bu fikirlərə ortaqlı oldu. Dediym kimi, 15 il aralıqla Sürəyya Berfenin bu şeiri barədə yazarkən, nəhayət, məndə belə bir sual doğdu: Qarabağ müharibəsi 30 ilə yaxındır ki, yaddaşımızda deyil, həyatımızda davam edir. Bizim müharibə istəməyən ədəbiyyatımızda Qarabağdakı itkilərimizin, baş verən fəlakətlərin çevrəsini 12 misralıq “Kıbrıs” şeirində olduğu kimi aydın və sarsıdıcı təsvir edən poetik bir nümunə ortaya çıxdımı? Əslində, müharibə istəməyən ədəbiyyat, öz həqiqi ədəbiyyatlığını isbatlamaq üçün heç olmasa, bunu etməliydi. Bizdə bu da olmadı.

1990-cı illərin əvvəllərində mənim iş yerimə tez-tez Məryəm adlı bir şəhid anası gəlirdi. Məryəm xanım gənc və gözəl bir qadın idi. Müqəddəs Məryəm yaşıdaydı və hər dəfə qoynunda bir fotosəkil olardı. Bizim bu Məryəm ana oğlunu qurda-quşa yem olandan sonra hansı əlamətinə görə tanıyıb savaşı bölgəsindən tapmışdı və şəkil də Məryəmin oğlunun yarıskelet nəşini əks etdirirdi. Bax, ədəbiyyatımız, əslində, Məryəmin iztirabını yazmalıydı. Ədəbiyyatımızın “Məryəm” şeiri yazılmadı. Yazılmadığına görə də indiki halda poeziyamız bu ədəbiyyatın oxucusu olacaq insanların içindəki ağrının nəinki fəvqünə qalxa bildi, heç o ağrıların yaxınlığında addımlamağı belə bacarmadı... Mənim üçün müharibənin deyil, ədəbiyyatımızın qarşısında sözün bitdiyi yer bu məqamdır...

Elnarə AKİMOVA

*(Filologiya elmləri doktoru,
tənqidçi-ədəbiyyatşünas)*

– Əslində, yaradıcılıq prosesi heç vaxt adi, sakit ahəngdə təzahür etmir, onun yolu həmişə əzablı və ağırılı ovqatla müşayiət olunur. Sadəcə, cəmiyyətin öz durumu dəyişildə, millət tarixi sınaqla üz-üzə qalanda ədəbiyyatın məsuliyyət yükü daha da ağırlaşır. O, bütünlüklə özünü hakim olaylara kökləməyə, vətəndaşlıq, ziyalılıq pafosunu mühiti

sarmış olan neqativ hallar, fəci gerçəkliklər əleyhinə qaldırmağa səfərbər edir. Yəni xalqla, millətlə bəhəm ədəbiyyatın özü də bir növ tarixi sınaq, imtahan qarşısında qalır. Olsun ki, bu məqamda ədəbiyyatın göstərdiyi fəal mövqe bütün dövlət, cəmiyyət miqyasında qazanılan zəfərin, qələbənin qarantına çevrilir. Bu baxımdan, müharibə məqamları ədəbiyyatın həm də tarixi sınaq dövrü sayılmalıdır. Baş verən təzadlı, dramatik olaylara diqqət yönəltmək, müharibə psixologiyasını yaratmaq, onun görüntülərini əks etdirmək vəzifəsini ümumi məram kimi irəli sürmək mənasında.

O ki qaldı müharibə ədəbiyyatı məsələsinə. Belə bir qənaət var ki, “zamanla yaşayan hər bir sənət əsərini bu və ya başqa qırğınla, davayla, müharibə ilə əlaqələndirmək və onun nəticəsi kimi ortaya çıxdığını sübut etmək mümkündür. Ədəbiyyatın mayasında qan durur!!!” Əlbəttə, bu qənaəti yaranmış bütün sənət nümunələrinə onun mövcudluq səbəbi kimi şamil edə bilmərik. Yəni ədəbiyyat həyatın ifadəsidirsə, onu yalnız bu hadisələrdən biri olan müharibə amili ilə məhdudlaşdırmaq doğru olmazdı. Lakin bu da bir həqiqətdir ki, ən parlaq bədii nümunələrin əksəriyyətinin yaranmasına törədilən qanlı-qadalı hadisələr rəvac vermişdir. Gözlənilən böyük əsərlər isə o zaman yaranmışdır ki, müharibə dövründə yazıçının taleyi ümummillət tale ilə eyniləşsin. Belə bir eyniyyət olmadıqda yerdə nə problemlərin bədii həllini vermək mümkün olar, nə də daha dərin qatlara eniş üçün enerjiyə sahiblənmək.

Ədəbiyyat, sənət insanları birliyə səsləmir, birliyə hazırlayır. Ziyalının rolu, aydının missiyası insanları hər cür keçid dövrünə, sınaq məqamlarına hazırlamaqdır. Düşüncədə, ovqatda və fəlsəfədə vahid məkan yaratma bilmək mənasında həlledici rol mədəniyyət adamlarının üzərinə düşür. Biz – uşaqlığı və gəncliyi müharibənin fəci yaşantıları içəre püç olan nəsillər. 90-cı illərin o məşum reallıqlarından uzaqlaşdıqca yaralarımızın ruhən daha dərinləşdiyi, oğurluğu hər otən il bizə daha dərinləşən hiss etdirdi. Nəhayət, tarixi-etnik yaddaş, müstəqil dövlət təfəkkürü və istiqlal təlimi ilə bağlı bizə aşılana vətən sevgimiz şüurumuzun, milli-mənəvi varlığımızın tərəqqi hərəkətində iştirak edib öz işini gördü. Böyük əzm və coşqu ilə ön cəbhəyə döyüşə atılanları, vətənin ərazi bütövlüyü uğrunda can fəda etməyə hazır olanları gördükə qürurlanmaya bilmədik. Budur, Türk olmaq ibtidadan

yurd üçün savaşağa müştəq olmaq demək! Dünyaya meydan oxumaq, “bir hilal uğruna” min dəfə ölüb-doğulmaq demək!

– Bizdə Qarabağ müharibəsi ilə bağlı ümumi mənzərəni real ifadə edən obyektiv qənaət bundan ibarətdir ki, müharibə ovqatı bütünlükdə ədəbiyyatı sarmadı, onun aparıcı mövzusunə çevrilmədi. İnsanları qisas hissinə kökləmək, onları vətənin azadlığı üçün ölüm-dirim mübarizəsinə sövq etmək üçün ədəbiyyatımız bütün bacarıq və qüvvəsi ilə meydana atılmadı. Təsadüfi deyil ki, 1941-45-ci illərdə yaranan müharibə ədəbiyyatı çağdaş epoxaya örnək timsalında göstərilmiş, həmin dövrün bədii nümunələrinin döyüş ovqatı yaratmaq prosesində daha məhsuldar və effektiv rol oynadığı qeyd edilmişdir. Bu dövrün ədəbiyyatına aid olan mənəvi səfərbərliyin vüsət və miqyası Qarabağa dair mətnlərdə görünmədi. Bəlkə, buna görə Böyük Vətən müharibəsi zamanı yazılan nümunələr 1941-1945-ci illərin müharibə dövrü psixologiyası haqqında tam və dolğun təəssürat yaradır. Ancaq Qarabağ müharibəsi bədii sözün işığında öz dolğun təəssümünü tapmadığından dövrün mənzərəsi ehtiva olunmadı. Hətta bir qədər irəli gedib demək olar ki, 1941-1945-ci illərə nisbətən Cümhuriyyət dövrünün ədəbiyyatı mənəviyyata milli kimlik, milli mənlilik ovqatının aşılması baxımından xüsusi önəm kəsb edir və bütün dövrlər üçün görkəmlə biləcək səviyyədə ona üz tutulmasına layiq ədəbiyyatdır. Həqiqətən də, mənəvi səfərbərlik ruhunun dirçəldilməsində, ümumxalq ruhunun hürriyyət məramı ətrafında birləşdirilməsində XX əsrin əvvəllərinin milli özünüdərk, milli istiqlaliyyət ideali ilə yönləndirilmiş türk poeziyasının xidməti əvəzsiz olmuşdur. Bu dövrdə poeziyada və nəsrə təərənnüm və milli özünüdərkədən doğan milli ləyaqət və şərəfin vəsfı digər mövzu və problemləri kölgədə qoymuşdur. Eyni qənaəti, təəssüf ki, 90-cı illər ədəbiyyatının ümumi pafosu, ədəbi mənzərəsi haqqında səsləndirmək çətindir. Ədəbiyyat vətənpərvərlik ruhunu, yurd sevgisini sözün tam mənasında təlqin edərək, mənəviyyata təsir baxımından arbitr rolunu oynaya bilməmişdir. Ümumiyyətlə, müharibədəki məğlubiyyətimiz bizim mədəni-ədəbi prosesdə sınıma məqamının təzahürü kimi ümumiləşir.

Baxın, son 44 gün ərzində Azərbaycan əsgəri tarix yazdı, Ali Baş Komandan Qarabağ problemini dünyanın diqqət mərkəzinə gətirməyə müvəffəq oldu. Amma 30 illik zaman ərzində Azərbaycan

yazıçısı Qarabağ problemini mənəvi birlik məhəvərinə çevirə bilmədi. Həm yazı sərəştəsi nöqteyi-nəzərindən, həm də gerçəklərə yönələn baxışın intuitiv mənalandırılması cəhətdən seçilə bilmədi bu əsərlər. Müharibəyə həsr olunmuş əksər əsərləri oxuyub onlar haqqında tənqidi məqalələr yazan biri kimi deyirəm. Bu dövrün poeziyasında əsas bədii ovqat tragik məqamlar təşkil etdi. Ölüm, ah-zar, göz yaşı, nalə, inilti, fəryad, şikayət – Qarabağ savaşına həsr olunmuş ədəbiyyatın əsas pafosu bunlardan ibarətdir. Yaxud nəsrədən danışsaq, qaçqın həyatının təsviri var, müharibə ilə bağlı görüntülər var, lakin təsəvvür edin ki, Qarabağa bağlı əsərlər yazıldı ki, erməni adına belə rast gəlmədik. Biz müharibə aparan bir ölkənin yazıçısından bunu gözləyirdikmi?! Yox, qarışdırmağa, söhbət heç də yazarın müsəlləh əsgər kimi silahı qələmlə əvəzləyib düşməne tuşlamasından getmir. Burada söhbət yazıçının ideoloji dürüstlüyündən gedir ki, ortaya qoyduğu əsərlər milli cəmiyyətin həssas və ayıq yanaşdığı məsələlərə müəyyən təklif və əlavələrdə bulunsun. Yəni siyasətin işləmə bilmədiyi dərirlərdə Söz ideoloji vasitə olaraq qələm çala – Siyasət işlədə bilsin. Digər tərəfdən, ədəbiyyat, bədii söz həm də tarixin yuvasıdır, bu günün dərslərini zamanın sonrakı axarına qatan və gələcəyə ötürən ən etibarlı məxəzdir. Bu halda qanunauyğun bir məqam da var: baş verənlərlə birlikdə ona münasibət də tarixin predmetidir! Bu baxımdan, dövrün epoxal gerçəkliklərinə nüfuz, cərəyan edən hadisələrin bütün kəskin və anlaşılmaz, fəci və dramatik tərəfləri ilə birgə təəssümü baxımından yaradılan əsərlər ədəbi mühitə, müasir təkamül prosesinə ciddi mənada bir təsir göstərə bilmədilər. Ədəbiyyat millətə enerji püskürdən qüvvət mənbəyi olmadı. Halbuki, milli-tarixi və fəlsəfi qatlara qədər müharibə mövzusunun dərkində uzun bir yol keçmiş ədəbiyyatdan bunu gözləmək olardı.

– Bu yerlər son zamanlar o qədər çox oldular ki... Həm ağır, həm də sevincli mənada. Gəncə və Bərdədə şahid olduğumuz uşaq ölümlərindən, oğullarının itkisindən havalanan anaların qol götürüb oynamasından tutmuş, Şuşada eşidilən azan səsinə, rəşadətli Azərbaycan əsgərinin süpürdüüyü Gövhər Ağə məscidinə qədər... O məqamlar və məkanlar ki, nə illah edirsənsə, içindəki yangını ifadə etməyə Sözüün gücü yetmir.

Mətanət VAHİD

(*ədəbiyyatşünas, esseist*)

– Mühəribə – körpələrin təəccüb və dəhşətdən bərələn gözləri, anaların sevinci silinmiş hüznü üzleridir... İnsanlıq tarixi yüzlərlə mühəribəyə şahidlik edib. Səbəbləri və vasitələri nə olursa-olsun, mühəribə hər zaman qan, göz yaşı, ah-nalə, anaların fəryadı, oğulların, ərlərin itkisi, qurbanlar və faciələr deməkdir. Lakin 44 günlük Vətən mühəribəmizin, haqq uğrunda savaşımızın göstərdiyi kimi, mühəribə həm də bəzən illərcə sürən sülhün bəxş edə bilmədiyi öz torpaqlarına sahiblənmək haqqı, xalqın qürurunun geri qayıtması üçün vacib, qaçılmaz olan qərarıdır.

Homerin “İliada” və “Odisseya”sından, Vergilinin “Eneida”sından tutmuş, günümüzə qədər yazılı ədəbiyyatın ən önəmli mövzularından biri mühəribə olub, xalqların şifahi ədəbiyyatında qəhrəmanlıq dastanları mühüm yer tutub. Mühəribə ədəbiyyatı necə yazılmalıdır? – ətrafında müzakirə və mübahisələrin səngimədiyi sualdır – döyüşü təbliğ etməlidir, ya barışı? Mühəribənin şahidi olmayan müəllif döyüşləri təsvir edərkən uğurlu mətn yazmağa bilirmi? Ədəbiyyat mühəribənin gerçəkliklərini əks etdirməlidir, yoxsa faktlardan, sənədlilikdən uzaq qalıb bunu publisistikanın öhdəsinə buraxmalıdır? I və II Dünya mühəribələrinin, İspaniyada vətəndaş mühəribəsinin şahidi, mühəribə mövzusunda dünyaca şöhrət qazanmış əsərlərin müəllifi olan Ernest Heminqvey deyirdi: “...mühəribə haqqında həqiqəti axtarmaq və yazmaq çox təhlükəlidir... Cəbhəyə həqiqət ardınca gedən insan, aradığı həqiqətin əvəzində, ölümü tapa bilər. Lakin on iki nəfər gedib, yalnız iki nəfər qayıdırsa, onların özləri ilə gətirdiyi həqiqət əsl həqiqət olacaq”. Odur ki, fikrimcə, mühəribə ədəbiyyatı ən acı gerçəkləri yazmalıdır.

O, ilk növbədə mühəribə obrazını təqdim edə bilməlidir. Nəticədə, mühəribə edən tərəflərin hər biri yüzlərlə, minlərlə itki verir. Mühəribə qan gölüdür, ağrı-acıdır. Ədəbiyyat mühəribələri törədən səbəbləri və səbəbkərləri, həmçinin insan konsepsiyasını qabartmalıdır. Qeyri-insani şəraitdə və ölümün labüdlüyü qarşısında insanın davranışı, duyğuları diqqətdə olmalıdır. Ədəbiyyat kiməsə rəğbət, kiməsə nifrət aşılamaqdan oxucuya düşünmək, seçim etmək imkanı yaratmalıdır. Amma necə? Bax bizim mühəribə ədəbiyyatımızın ən

böyük problemi bu necəni əksərən seçə bilməməsi, ya düşmənin kin qusaraq, nifrət püskürərək ədəbiyyatın qanunlarını tapdalamasına, ya da aşırı tolerantlığı ilə əziklik kompleksinə səbəb olmasıdır. Mühəribə insanın ən böyük sınaqlarından biridir, mühəribə ədəbiyyatı yaratmaq da yazarların imtahanıdır. Buna görə müxtəlif mövzularda uğurlu əsərlərə imza ata bilən yazarlar da çox vaxt mükəmməl mühəribə əsərləri yazmaqda çətinlik çəkirlər.

– Adətən, ədəbiyyatda mühəribə mövzusunun bəhs edilərkən Böyük Vətən mühəribəsi haqqında yazılmış uğurlu mətnlərin adları çəkilir, müqayisələr aparılır, o illərdə yazarların qələmi ilə döyüşdüyü dilə gətirilir. O zaman ədəbiyyat ilk günlərdən etibarən mühəribənin iştirakçısına çevrilmişdi. Böyük Vətən mühəribəsi dövründə yazılan əsərlər sosial sifariş yerinə yetirərək, dövlətin ideologiyasına xidmət edirdi, çağırışçı ədəbiyyat idi. Tədqiqatçıların yazdığına görə, o vaxt cəbhə üçün Azərbaycan yazıçılarının 12 külliyyatı və cəbhəçi şairlərin şeirlər toplusu çap edilmişdi. Onda ədəbiyyat ideoloji silah idisə, bu gün ona tamamilə fərqli meyarlardan yanaşırıq: artıq ədəbiyyatın cəmiyyət üzərində əvvəlki təsiri də yoxdur. O zaman sevilə-sevilə oxunan, əsgərləri qalibiyyətə həvəsləndirən əsərləri bu gün fərqli kriteriyalardan dəyərləndiririk.

Müharibə dəhşətli faciədir, zərrəcə humanizmi olmayan, müharibə qanunlarını heçə sayan düşmən ikiqat böyük faciədir. Bizim ədəbiyyatımız isə düşmənimizi tanımır, onu və düşmənliliyini haqqı olduğu miqyasda mətnə gətirəcək qədər cürətli deyil. Belə mətnlərin əksəriyyətində düşmən – ümumiləşdirilmiş-rəmzi, yaşananlar üçün fon təşkil edən metaforik obrazdır. Yaxşı, bəs illərdir xalqımıza bu zülmələri rəva bilən kimdir? Xocalıda qətlə təhmin, uşaqları diri-diri borulara doldurub yandıran, gənc qızlarımızı zorlayan, qadının döşünü kəsib südəmə körpəsinin ağzına verən, hamilə qadının belinə qaynar samovar bağlayan, bətnindən körpəsinə çıxarıb nizin ucuna taxan, sənətkarlarımızın ev muzeylərini xarabaya, məscidlərimizi donuz tövləsinə çevirən, torpaqlarımızda ekoloji terror törədən, maddi-mənəvi nəyimiz varsa, yığıb sökən, ata-babalarımızın qəbirlərini belə, ən iyrənc şəkildə təhqir edən alçaq, murdar, qəddar, barbar düşmənimiz var. Sadalayanda belə, adamı dəhşət bürüyür. Qarabağ ədəbiyyatımız isə düşmən arxetipini yarada bilməyib.

Niyə müharibə ədəbiyyatımızda üstünlük təşkil edən əzabkeş qaçqın, məcburi köçkün obrazının içində erməni nifrəti, qisas yangısı yoxdur? Niyə bu qədər haqsızlığa məruz qalan azərbaycanlı vətəniyyətlə barışmış məğmün, məlul obraz olaraq təsvir edilir? Erməni kimliyi və “erməni bizdən nə istəyir?” sualına ədəbiyyatımız hansı şəkildə cavab verir? İllərdir torpaqlarımız erməni işğalında idi və ərazilərimizin itkisi, əsirlik və qaçqınlığın dəhşətli əzabları, alçaldılmalar, göz yaşları, müharibə insanının travmalarına çevrilmiş bütün yaşantılar ədəbiyyatda bu faciələrin xalqımızın başına niyə gəldiyi sualını doğurmalıdır.

Ədəbiyyat müharibə insanının alt-şüuruna, psixologiyasına nüfuz etməlidir. Bizim ədəbiyyatımızda mənfur sözünü bütün iyrənciliyi ilə haqq edən erməni faşizminin hərtərəfli obrazı yoxdur. Niyə ədəbiyyatımız qaniçən erməni yetişdirən cəmiyyəti, tarixi, milləti, onun düşüncəsini öyrənmir? Həmin bizdə o müharibə əsəri ki, bədii gerçəkləri ilə qanı dondursun? Bizim uydurma deyil, onlarla real qəhrəmanımız var: Mübarizlər, Fəridlər, Raquflar, Poladlar, Şükürlər, Pərvinlər, Asiflər... Onlar haqqında yazılan bədii mətnlər ədəbi müstəvidə udurur, qeyri-ixtiyari publisistikaya meyillənir. Düşmən obrazını haqqı ilə yaratmağa çalışan yazıçı neytrallığını qoruya biləcək qədər peşəkar olmalıdır, müəllifin səsi

oxucunun başına düşməməlidir, tarixi gerçəkləri bədii gerçəyə çevirməyi bacarmalıdır.

İstisna bir neçə əsər adı çəkmək mümkündür, lakin ümumi mənzərəni dəyişmək üçün kifayət edəcək qədər dolğun, həm ədəbiyyat meyarlarına cavab verən, həm də sadaladığım məsələləri qapsayan, “bax budur” deyərək, ürəkdən tikan çıxaran mükəmməl bir müharibə romanımız yoxdur. Yazılan az-çox uğurlu mətnləri danmıram, xüsusən poeziyada bu nümunələrin üstünlük təşkil etdiyi fikrindəyəm. Lakin ümumən müharibə poeziyasında daha çox şüarçılıq üstünlük təşkil edir.

– Ermənistan silahlı qüvvələrinin Gəncə şəhərini məruz qoyduğu terror aktı zamanı uçmuş binanın dağıntıları altında həlak olmuş, kəfənə bükülü 10 aylıq körpəsinə bağrına basıb ağlayan atanı izlədiyim an və bunun kimi heç nə deyərək bilmədən göz yaşlarına qərq olduğum onlarla vəhşilik və qəddarlığın törətdiyi faciə – bunlar sözün bitdiyi yerdir. Lakin çətin olsa da, ədəbiyyat susmamalıdır, hətta sənət naminə yaranmış sənət də xalqa xidmət etməlidir.

ŞUŞADA AZAN SƏSİ

Tarixin ibrət dərsi həm də bu oldu ki, biz 28 il cismən uzaq salındığımız Qarabağımızdan ruhən heç ayrılmadığımızı dünyaya bəyan etdik. Düşmənlər isə oralarda xarabazarlıq yaratmaqla öz müvəqqəti mövcudluqlarına, bəlkə də, hamıdan çox özlərini inandırmışdılar. Heç Eşq olan ürəkdə xarabalığa, viranəliyə yer olarmı?! Əsla! Biz Qarabağı ona görə geri ala bildik ki, içimizdəki İlahi eşq, haqqın qələbəsinə inam oralara qayıdış yollarımızı işıqlandırmışdı. Qarabağı bu eşqlə xilas etdik, fəth etdik. Əsgərlərimiz bu eşqə tapındıqlarına görə şəxsiyyət və fərd kimi türk oğlu türk olaraq qaldılar. İnsanlığa və humanist dəyərlərə xidmətdən bir an belə olsun, vaz keçmədikləri üçün. Tanrı və əbədiyyət sevgisinə ucalmaq hər müharibə aparan xalqın mükafatı ola bilməyib.

Soljenitsın yazırdı ki, əgər bir millətin mənəvi qüdrəti tükənibsə, onu heç bir hökumət xilas edə bilməz. Doğru fikirdir, bütün müharibələri qalib edən xalqın içindəki milli intibah ruhudur. Bu gün az qala yuxu kimi görünən, cəmi 44 günə qazanılan zəfərlərimizi

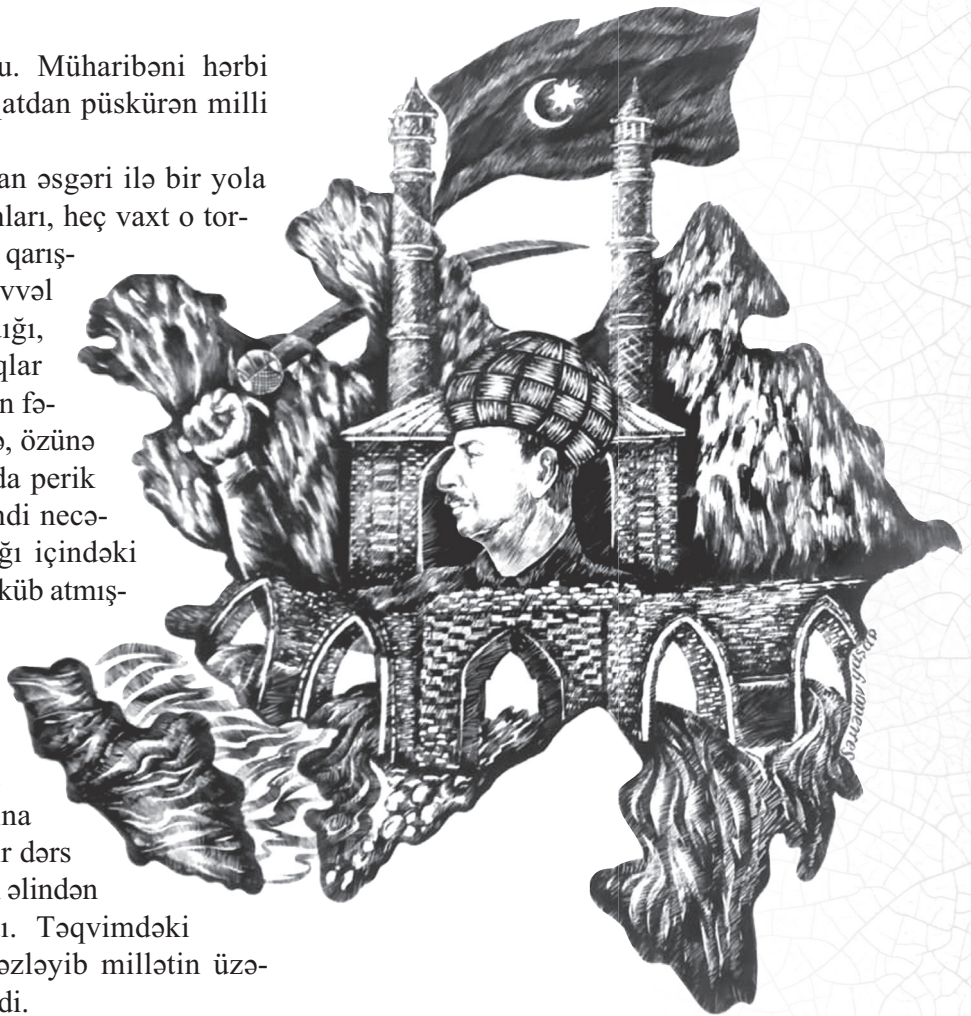
göz önümüzə gətirəndə heyranət etməmək olmur. Əlbəttə, bu misilsiz savaş əzminin səsi tarixin çox-çox sonralarından eşidilib daha aydın, daha uca vurğu ilə əməl cizgisi kəsb edəcək. Amma bu gün də baş verənləri sağlam zəka və şüur ilə analiz edəndə görmək çətin olmur. Bu müharibə bizə düşüncədə, ovqatda millət kimi qürurlu olmağın bütün səviyyələrini yaşatdı. Biz ölkə, ordu və xalq miqyasında vahid mənəvi məkan yarada bildik. Ötən əsrin 90-cı illərində ona görə uduzmuşduq ki, Qarabağ savaşını Vətən və xalq müharibəsinə çevirə bilməmişdik. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin gücü onda oldu ki, məhz bu amili nəzərə aldı, milləti milli-diplomatik səriştə, peşəkar və ali mənəvi-əxlaqi təməllər üzərində savaş hərəkətinə hazırladı. Məsələnin ümumilli hərəkət kimi sabit, qlobal səciyyəsinə axıra qədər ona görə saxlaya bildi ki, siyasi orientiri düzgün müəyyənləşdirməklə yanaşı, milli enerji və təlatümün, güclənən emosiyaların hərarətini də orduya yönəldə bildi. Ona görə ön cəbhədə düşməni, rəqiblərimizi belə heyranədə qoyan kütləvi fədailik və şəhidlik

hünəri meydana qoyuldu. Müharibəni hərbi texnikadan öncədən alt qatdan püskürən milli enerjinin əzəməti uddu.

Bütün xalq Azərbaycan əsgəri ilə bir yola çıxdı. Əsgərimiz o məkanları, heç vaxt o torpaqlarda olmayanlara belə qarış-qarış sevdirdi. Çünki ən əvvəl özü belə heç vaxt olmadığı, üzünü görmədiyi torpaqlar üçün canını göz qırpmadan fəda etməyə hazır idi. Bəlkə, özünə də maraqlı idi, uşaqlığında perik salındığı o yurd yerləri indi necədir? Görüb bilmək marağı içindəki qorxu mülkünü çoxdan söküb atmışdı. Bəlkə də, 30 il qətrə-qətrə varlığına yığılan, yumruğuna sıxıb saxladığı hirs, qəzəbi idi, orda, döyüş meydanında od olub düşmənin başına yağdı. Bu 44 gündə elə bir dərs verdi ki... Qələmi hamının əlindən alıb tarixi başdan yazdı. Təqvimdəki bütün işğalları fəthlə əvəzləyib millətin üzərindəki qara ləkəni yox etdi.

Şuşada ilk azanı da Azərbaycan əsgəri verdi. Ayasofya məscidində uzun fasilədən sonra eşidilən ilk azandan sonra ona cavab sədası Şuşamızdan gəldi. Həm islamın, həm də türklüyün birləşən təntənəsi ruh birliyimizin əsası oldu. Yəsəvi demiş, “iman Allahın insana lütfüdür”. Biz Vətənin ilahi paklığına iman gətirdik. Bu həm də dünyaya bəyan edilən türkün gücü idi. Səmaya və zirvəyə canatım türkün fitrətində var. Xalq olaraq, məhz bu anda özümüzə döndük. Sükut, bəlkə də, bu anda pozuldu, yalan, böhtan və haramdan qurulmuş bir sistemi dağıdıb əzəli-əbədi əxlaq səltənətimizə çağırış etdik. Axar sular duruldu, o müqəddəs məkanlar yad izlərin kəsafətindən təmizləndi. Şəhid ruqları dinclik tapdı. Bu gün artıq ayağını yerə möhkəm dayayan, başını göyün yeddinci qatına söykəyib ərazi bütövlüyünü təmin etmiş məğrur, azad Azərbaycan var.

Bu məğrur, bu azad Azərbaycanı bizə qazandıran həm də sən oldun, şəhid qardaşım! İndi

*“Qarabağ Azərbaycandır!”
Rəssam: Yaşar Səmədov*

Qarabağ sənin misilsiz şücaətinə tək şahidlik edən yaddaş şəhri, mistik-ilahi məkanı əhatə edən yeni ərazi kimi daha müqəddəsdir bizim üçün. Sənin məqamını, indi olduğun o ucalıqları tərif etmək bizə düşməz. Məhmət Akif demiş, “Tüllənən magribi, akşamları sarsam yarana... Yine bir şey yapabildim diyeməm hatırana”. İndən belə, sadəcə, sənə layiq olmaq gərək. Qanın axan hər qarış torpağın üstündə gül yarpağı kimi əsərək onu qorumağı övladlarımıza əmanət buraxaq.

Elnarə AKİMOVA

ŞEİR VAXTI

“ADAM”

Harda bir gözəllik gördü,
can atdı məhv eləyə
– adamdı...
Mələkdən üstün olardı,
şeytanlığa dadandı...

Harda bir xoşbəxtlik gördü,
görməyə gözü olmadı.
Hey başqasınınkı istədi,
olmadı özü, olmadı...

Sevdi, sevgisin öldürdü,
sevildi, sevənini...
Adam qırdı adamın
adama güvənini...

İlahi, budu da
“adam”,
Utanıram... və “şadam”!

SƏNSİZLİYİN ERTƏSİ

Səndən sonra qovuşuram gecdən gec
Səhər erkən edam olan yuxuma.
Gözləyirəm yatağında uzanıb,
Qulağıma qapı səsi toxuna...

Səhər olub, sən gələsən gecədən
Keçirdiyim saatların əvəzi,
Allah mənə ömür yazsa təzədən
Sənlə olan iki udum nəfəsi...

Bir biləsən, nələr keçir içimdən,
Yenə dua edirəm ki, dönəsən...
İçimdəki ac həsrəti doyurub,
Ayrılığın saçlarıma səpir dən...

İşıq haqqı, qaranlıqdı buralar,
Pəncərədən əzab düşür içəri.
Xülasəsin danışım da ömrümün,
Belə keçir günlərimin təhəri:

Şənbə xəyalınla, bazar da sənsiz,
Ertəsin də say sənsizlik ertəsi...
Düz vərəmli yetmiş ilə bərabər
Öndə duran bircə həsrət həftəsi...

Seyyidəli SÜBHİ

ÖLƏSƏN...

Bir qadın ürəyi vətənin ola,
Sürgünə göndərə, qərib öləsən...
Gülüm dediyinə əlin çatmaya,
Sən də son nəfəsi dərib, öləsən...

Düşəsən gözünün çəkdiyi yola,
Deməyə: “Özündən muğayət ol ha!”
Çox yox e, bir azca bəhanən ola,
Tutasan lap adi qrip, öləsən...

Gözlərin can verə hər şəklinə,
Gözləri yaşara hər şəklin də...
Sevmək feilinin arzu şəklində
Elə kaşı kaşa verib öləsən...

Çəkəsən bir kəlmə adın-şəhadət,
Susa ağrıların, dinə, nəhayət,
Sonunda edəsən ona xəyanət,
Əcəlin qoynuna girib öləsən...

GÖZÜM NURU, İNCİMƏ...

Gözüm nuru, gözünü yum,
Mən tuturam sözümü:
–Sən yatmadan gəlməz yuxum,
Yuxu tutmur gözümlü...

Dəniz mavi gözlərində
Yuxun üzür sağ-sola,
Tilovu hansı nağıldı?
Hansıyla tutmaq olar?

Yorma məni, qurban olum,
Ağlama, dur yat, uyu...
Hələ sən yatandan sonra
Keşik çəkəcəm bir qutu...

...Lap bu gecə sübhədək
Saçını oxşasam da,
Lap bu oxşayışımdan
Anana oxşasam da,

Əlimin qabarıları
İlişəndə telinə,
Qızım, incimə,
Anan ola bilmirəm sənə.

AĞCAQANAD SUVARAN

Bütün yayı yoxluğuna üşüdüm,
Qızdırmadı ürəyimi istilər...
Şeirləri yarasalar dinlədi,
Qarışqalar göz yaşımı içdilər.

Öncələri otağıma sığındım,
Sonra oldum bir az küçə adamı...
Dahasın da soruşmasan yaxşıdı,
Elə sıxır xəlvət gecə adamı.

Sıxılırsan, suyun çıxır az qala,
Hətta çıxır soyuq tərlər arada.
Gecə yarı çarəsizcə dualar –
“Məni Allah kaş yenidən yarada...”

Duamın da sınır sonra qıçları,
Əli qopur, Allahacan boy atmır.
Allah da ki hər gün neçə can alır,
Mənə bir şans yaratmır ki, yaratmır!

Qamış ölçüm həsrətinin boyuna,
Varsa gözü, gözlərinə qan dola!
Xatirələr səhər-axşam tanımır,
Gözlərinin qarasına and ola!

Nə gecəm var, nə gündüzüm, biləsən,
Qürub çağın bir edirəm danımla...
Hər gün eyni qaldırımda oturub,
Ağcaqanad suvarıram qanımla.

...Keçən yayı yoxluğuna üşüdüm,
Qızdırmadı ürəyimi istilər...

Şeirləri yarasalar dinlədi,
Qarışqalar göz yaşımı içdilər.

İçim ləpir-ləpirdi,
Sənin izinə düşmüşəm...
Ruhumun qol-qanadı
Niyə qırıq-qırıqdı,
Yoxsa gözündən düşmüşəm?!

Keçdiyin yer müqəddəssə,
Könlüm pirdi, deməli...
–Niyət tutub çəkilirəm içimə...
Səni göydə,
Ya da məsciddə, kilsədə
Axtarmasam, incimə.

BAKININ TIXACLARI

Günəş ki sabahın gözünə dəydi,
Yaradır gözümdə səhər tıxacı
Üzlərdə “üç manat, beş manat dərdi...”

Daha iməkləyir yolu maşınlar,
Yorur ruhumacan şəhər tıxacı –
Şütüyür fikirlər mənim başımla...

Gözüylə nəvaziş dilənən uşaq.
Kəsir boğazımı qəhər tıxacı
Əlin dilənəndə qəpik-quruşa.

Gecə gümüş tozuna bələnib,
Üstümə ulduz ələnib...
İlahi, bu Ay fənəri söndür görüm,
çox xəlvəti bir işim var
qaranlıqda, söndür görüm...
Bir sevginin çırağını söndürməyə,
bir ümidi öldürməyə nə var, “Göy”üm?!
...ardını da gətirmirəm, demirəm əvvəlini də:
– zənn elə ki, sözüm ölüb.
Qısacası: – bu gecənin kandarında icazə ver özüm
ölüm
Mən deyəndi... Sən bilirsən!
başqa heç kim...
Bu xəlvəti dialoqda bir Sən varsan, bir də “heç
kim”.. özüm ölüm!
... bilirəm ki, eşidirsən,
İlahi, duymazdan gəlmə!

Natiq MƏMMƏDLİ

*“Anam deyirdi, ayaqlarım sızıldayır, duman gələcək. Gəlirdi də...”
Hikmət Sabiroğlunun “Qarabağ söhbətləri”ndən*

ŞUŞA DUMANI

“Yalançısan, yalançı! Bəs deyirdin, ayağım ağrıyanda yağış yağır. Hanı, yağmadı ki. Heç vaxt yağmır da. Sənin nə yalançı ayaqların varmış” – Amil həkim evdən çıxarılırdı beş yaşına dünən adlanmış toppuş nəvəsinin ağzını marçıldada-marçıldada elədiyi giley-güzarın qabağında deməyə düz-əməlli söz tapmadı, həmişəki kimi başını sıgallayıb alnından öpdü, əyilib qulağına “Ə, saa qurban olum” – pıçıldadı. Qonum-qonşunun yığışdığı xudmani ad günündə eləcə dizlərini ovuşdura-ovuşdura qalmışdı, zoqqultudan masanın altında ayaqlarını qoymağa yer tapmırdı, barı durub gəzişməyə imkan olsaydı, sızılıtları bekara səngiyərdi. Axı hara gedəsən: nəzir-niyazla tapdığın gözünün ağır-qarası nəvənin beş yaşı ola, tifil sevincindən özünü qoymağa yer tapmaya, neçə ildən sonra bu qədər dost-tanışı bir yerdə görəsən, axırda da qayıdasan, “Siz oturun, mən gəzişib gəlirəm”, heç olan iş deyildi. Məclis də ki nə məclis – elə bil hamı sözü bir yerə qoyub ömürləri boyu məşq

elədikləri bir pərdəli komediyanı növbəti dəfə oynayırdı, hərə bir cürə artistlik edirdi, təki uşağın könlü xoş olsun. Uşaq neyləsin axı bu qaçaqaç dünyasına mayın 7-də göz açıb, sabahsa Şuşanın gedən günüdür... Loxması boğazında kilidlənən məğlub şəhərin sakinlərinin əllərindən nə gəlirdi artistlikdən savayı...

“Ay doxtur, halın yaman qarışıqdı, nooluf, sən Allah?”

“Ayaqlarımı qoymağa yer tapammıram. Sızıldıyır yenə. Bu nə dərddi düşmüşəm, bilmirəm”.

“Rematizmadı dana, nə olasıdı ki? Rütubət olan təki göynədir. Bakının da başına dönüm, təmiz adamları kimi, təmiz havası da hələm-hələm ələ düşmür”.

“Ə, heylə danışmayın. Doxturla doxturlux eləmək istəyirsiniz, hələmi?”

“Qalada olanda anamın da ayaqları zoqquldayırdı. Elə dədəm rəhmətliyin də. Bu azar bizdə nəsillikcədi, deyəsən. Sabah yağış yağacaq, nə

bilim, duman gələcək, bizim ayaqlarımız göynəməliydi”.

“Baba, sabah yağış yağacaq?” – Amil həkimin toppuş nəvəsi əlindəki oyuncaq tankı yerə qoyub sevincək dilləndi – “Duman da gələcək, hələmi? Mən heç duman görməmişəm...”

“Ayə, Bakıda duman nə qayırır? Duman Şuşada olurdu e: kor duman, dalınca da sızqa yağış. Pah! Duman deyirəm e saa, tay tozanax yox!”

“Uşağın könlünü niyə qırırsan? Qadası, bunlara baş qoşma, babanın ayaqları zoq-quldayır, sabah mütləq duman olacaq, hələ dalınca bir yağış yağsın ki... Pah! Yağış deyirəm e saa...”

Amil həkim dünən dediyi sözləri yadına salanda ayaqlarının ağrısı kəsmişdi, amma heç nədən uşağın yanında əməllicə pərt olmuşdu. Doğrudan da, duman harda qaldı, görəsən?.. Heç olmasa çobanaldadan yağış ataydı...

Belə götürəndə, yaxşı ki, yağmadı, bu gün Yeni Yasamalda Əliqulu müəllimin ortancıl oğlu Mehmanın – “Memi”nin üçüdü axı. Özü də Şuşanın gedən günü, yas yasa qarışmışdı. Bir yağışımız çatmırdı, camaatı ələm-yesir eləsin. Şuşanın yas məclisləri ağır olur: ağır olur da sözdü, lap yüz yaşında adamın hüsründə də yeddi gün otururlar, mağarın da günü bir ətək pul, o biri xərc-xəsarəti də öz yerində. Bakılılar üçdən sonra mağarı yığırlar. Çox vaxt elə üçlə yeddini birləşdirirlər, ağdamlılar da qaçqınlıqda adət-ənənəyə əl gəzdirdilər, üçlə yeddinin arasında mağarı götürdülər. İmkanlı adamlar qabağa düşüb belə elədilər ki, kasıb-kusub zora düşməsin. Düz də elədilər. Amma Şuşa... Heç kim adətdən qırağa çıxmağa ürək eləmirdi. Ağdam ayrı, Şuşa qəliz yerdi – belə məsələdə qabağa düşmək çətindi. O Şuşada da, Bakının Şuşasında da. Bu vurhavurda bir yağışımız əskik idi...

Amil həkim mağarın qabağında Əliqulu müəllimi görəndə dodaqları səyrirdi, üçə günün içində insan yumaq kimi yumula bilərmiş, bala dağının acısına çiyni gərək idi tablaşsın. O, tük basmış sifətinin içində ərimiş gözlərini başsağlığı verənlərin üzünə zilləyib durmuşdu, hamı eyni sözü deyirdi, möcüzə olmayacaqdı ki. Mağarın qabağında belə bükülmüş ağsaç bir kişi Əliqulu müəllimi saxlayıb dayanmadan nəsə danışdı,

heç şübhəsiz, ürək-dirək verirdi, dil-ağız eləyirdi. Aralanıb getməyə tələsmirdi. Öyüd-nəsihət o qədər çəkdi ki, axırda həkim öz ürəyində qocaya əsəbiləşdi: “Zalım oğlu, ehsanını yedin, sürüş də burdan. İncitmə də yazığı!”. Kişi çəkilən kimi Əliqulu müəllimə yaxınlaşıb hamının dediyi sözləri dedi. O, işığı azalan, çuxura düşmüş gözlərini həkimin sifətində gəzdirib əlini çiyninə qoydu. “Doxtur, tanıyırsanmı o adamı?” soruşdu. “Yox, məllim”. “Xankəndindəndi. Bu yazığın oğlunu maşın vurub öldürüb – özü də o biri oğlunun toyu günü”. Ay dünya, yazıq Əliqulu müəllimdən də dərdliymiş ki. Mən də ürəyimdə yamanlayırdım onu...

“Doxtur, gözlərində nətəər də kədər var” – Rəfael kişi həkimin qabağına çay qoyub bir xeyli üzünə baxdı, nəsə deyəcəyini gözləmədən çıxıb getdi. (“Ay pir olmuş, oturmuşam cavan oğlunun dərdindən belə bükülən atanın böyründə, gözlərimdə nə olasıdı ki...” – həkim ürəyində pıçıldadı). Şuşanın yas məclislərində dildə hamı çox söz danışa bilərdi, bir-birlərinə toxtatlıq verə, hətta köhnə şakərlərinə xilaf çıxmayıb baməzə, duzlu-məzəli söhbətlər də edə bilərdilər, ölənlə ölmək olmaz ki. Amma Şuşa camaatı əsas sözlərini heç vaxt dillərinə gətirməyib eləcə ürəklərində pıçıldaırdı. Bunu bir özləri eşidərdi, bir də Allahları!

“Deyirəm, ay doxtur, bu çayçı Rəfael olmasaydı, neyləyərdik” – Əliqulu müəllim mağarın qapısından aralıda yekə samovara baxa-baxa pıçıldadı – “Allah dadına yetsin, heç bilmədim hardan xəbər tutub gəlib”.

“Sağ olsun” – həkimi gözləmədən yanında kılardan kimsə dilləndi – “Bizim məclislərimiz onsuz olarmı heç”.

“Bilirsən də, doxtur, Pirsağıdakı Şuşa qəbiristanlığı dolub daha” – qabaq-qənşər oturmuş kişi çaydan bir qurtum alıb sözə başladı – “Bələdiyyə uzun bir səngər qazdırıb, burdan o tərəfə keçmək olmaz. Dedik, etməyin, eləməyin a kişilər, hələ bizə çox yer lazım olacaq orda...”

(“Atam öləndə qırx gün qəbiristanlığa gedib-gəldim – ustalar qəbrin üstünü götürürdülər. Şuşadakı Mirzə Həsən qəbiristanlığını deyirəm, qardaşlar, hamımıza yer vardı orda” – həkimin içinin pıçıltısı məclisdəkilərin ürəyində eyni vaxtda səsləndi, amma heç kim dillənmədi).

“Ləyaxlı oğlan idi, Allah bütün cavan gedənlərimizə irəhmət eləsin. Haqq dünyasında olanlarımızın ruhuna bir salavat zikr eliyək” – Amil həkim uzun fasilədən sonra səsinə çıxaran mollaya sarı çevrildi, başının üstündə qırmızı xalçanın düz ortasında “Memi”nin gülə-gülə şəkli asılmışdı. (“Ay Əliqulu müəllim, bu gədənə düz-əməlli şəklini tapmadınızı böyütdürəsiniz. Allah sənə insaf versin, niyə gülə-gülə ürəyimizi dağlayırsan”).

“Ay kişilər, vallah, salavat çevirməkdən əllərim qabar olub. Ə, bu boyda da yas olar? Əliqulu müəllim, sən Allah, incimə e, keçən həftə də əmimi tapşırdıq axı”, yan tərəfdən kimsə dil-ağız eləməyə başladı.

“Allah rəhmət eləsin, başa düşürəm, a bala”.

“Məllim, Allah saa səbr versin, möhkəm ol, əşi. “Memi” canlara dəyən oğlan idi. Sən Allah, həşdədinci ildə Stepanakertdə basketbol məsələsi yadınıza gəlirmi?”.

“Pay! Ə, heylə şeyi yaddan çıxarmaq olar?”

“80-cı ilin dekabrında vilayət birinciliyində Şuşa komandasının oyununu deyirəm e...”

“Ə, hə dana, mən də onu deyirəm”.

“Komandanı Saleh müəllim hazırlamışdı: Sulduz oynayır, Xaqan oynayır, hamıdan yaxşı “Memi” oynadı. Elə-belə deyil e, vilayətin tarixində birinciliyi şuşalılar götürdü”.

“Sən öl, mən də ordaydım. Nətəər çıxırmışdımsa, üç gün səsim batdı. Qabağa çıxdıq, özü də dörd top fərqiylə. Hələ görəydiniz, vilayət idman komitəsinin sədri varıydı ha, dığanın adı yadımdan çıxdı, axırıncı dəqiqələrdə hirsindən zülüm-zülüm ağlayırdı”...

(“Heyif o günlərdən...” – camaat Yasin oxuyurmuş kimi dodaqlarının altında pıçıldadı).

Ermənini ağladan Memi döyüşdə ölməmişdi, Qarabağın odunda-alovunda gülləyə can verməyən pəhləvan Donetskdə çayda çiməndə canını tapşırmışdı. Nə gülməli ölüm idi, heç Memiyə yaraşmırdı. Əlində avtomat səngərdə keşik çəkdiyi vaxtlarda qulağına pıçıldasaydılar, çayda boğulacaqsan, adamı hoydu-hoyduya götürərdi. Meyidini gətirənlər bircə kəlmə dedilər: “Çimməyə getmişdi bədbəxt, çaya girən kimi batdı”. “Dağ uşağı hardan bilsin üzmək nədi” – şuşalılar pıçıldadı. Torpaq davasında uduzanların çorək davasında da bəxtləri

gətirmədi, bir ömürdə iki məğlubiyyət, bir ömürdə iki ölüm...

Amil həkim Əliqulu müəllimin düz yanında otursa da, bayaqdan bəri ürək eləyib üzünə baxa bilməmişdi. Ölü yiyəsinin üzünə baxmaq mollaya Fatihə üçün işarə eləmək kimi bir şey idi. Həkim ürəyində qubar bağlamış köhnə xatirələrin çözlənməsini, hərənin bir tərəfdən ipucu verə-verə o illəri, onların olan illərin tozunu almasını istəmirdi. Qaçqıncılığın qərib gecələrində o illərin qaramatına azmı tuş gəlmişdi? Azmı olmuşdu, yuxuda it görən kimi ayılıb, özünü güc-bəla hamama salıb hönkür-hönkür ağlamağı? Anasının sözləriydi – 92-ci ilin fevralının axır günlərində birdən-birə qapımıza xeyli it gəlmişdi. Deyir, yəqin Malibəylinin, Xocalının itləriymiş... Qapımıza gələn itlər hürüşə-hürüşə də çıxıb getdilər, amma sonra betərini elədilər, ulaşa-ulaşa yuxularımıza doluşdular və bir də heç yana getmədilər... İndi qaysaq bağlamayan yaraya təzədən nəstər uzatmağın nə mənası var, qardaşlar, o babalar öldü e, başınıza dönüm.

Ayaqları yenidən zoqquldamağa başladı – lənət şeytana bu nə vaxtın ağrısıdı, camaat fikir eləyəndə ürəyini tutur, mən ayağımı. Kimə desən, adama gülər, vallah. Nə dünən yağış yağdı, nə bu gün, sabah da yağmayacaq. Heç duman da gəlməyəcək. Bəs bu nə şoqərib ağrıdı, yapışıb oynaqlarıma, əl çəkmək bilmir. Həkim masanın altında dizlərini ovuşduranda Əliqulu müəllimin ayağına toxundu:

– Yenədəmi ağrıyır?

– Müəllim, acıb ağardılası dərd deyil, vallah. Bu gün uşağın yanında da xəcil elədi mənə, nəvəmi deyirəm. Yekə-yekə axşamdan dedim ki, səhər yağış yağacaq. Yağış nədi, heç duman da gəlmədi...

– Bəlkə, duman bizim dağlara gəlir, ay doxtur?

– Tay o dağlardan bizə nə, başına dönüm... Gör neçə kilometr o tərəfdə qoyub gəlmişik.

– Heylə demə, ay doxtur. Bilirəm, Qaladan düşmək adama çöçün gəlir. O gün Yeni Yasamala bekara duman gəlmişdi, bilirsən nə qədər adam zəng elədi, açmadım telefonu. Tək başsağlığı üçün aramırdılar. Bilirəm nə istədiklərini. Şuşalılar duman görəndə bir-birlərini axtarırlar...

– Nə deyirəm, ay müəllim, təki bu ələm dumanla getsin. Məni üzrlü say, sən Allah, bu, çox namərd ağrıdı, durub gəzişməsəm, əl çəkən deyil. Bir az gəzişim, qayıdırəm.

– Ay doxtur, gedəni qaytarmayacaqsan ki, işində ol. Allah şəfanı versin.

“Doxtur, nə tez durdun?” – mağarın qapısından azca aralıda samovarının yanında dayanıb siqaret tüstülədən çayçı Rəfael dilləndi və cavab gözləmədən də “tay sən nə tər doxtur oldun e, ayaqlarınla bacara bilmirsən” dedi. Amil həkim başını bulayıb gülümsədi, Rəfaelin bəməzəliyinə yaxşı bələd idi, nə olsun, şərdən-şərə çay paylayır, sözünün qabağına nə söz deyəcəkdi ki. Şuşa çayçısı ilə söz güləşdirmək hər yoldan ötənün hünəri idi mi? Bilən bilir, xanlıq paytaxtı olmuşdu Şuşa, elə adamlarının başında da xanlığın havası qalmışdı. Cibində bir manat yox, əynində “dvuxportnu” kostyum, boğazında qalstuk, dil də, məşallah, bir metr. Rəfaelə söz çatdırmaq olardı?

– Ay doxtur, sən Allah bir o ağaca sarı bax – çayçı dilləndi, – nə görürsən orda?

– Nə görəcəm, ay başına dönüm, ağacdı dana.

– Ağacı demirəm, doxtur, onun üstündəki sərcələr deyirəm. Lap bizimkilərə oxşayır, heləmi?

– Ə, sən Allah, başlama.

– Sazaxlı qışda Qalada bir biz qalırdıq, bir də sərcələr. Biz gəldik, sərcələr qaldı...

– Allah səndən razı olsun, Rəfael, belə şeylərin çox fikrini çəkmə, ürəyinə xal düşər.

– Heyif... heyif ki, dumandan qabaq sənün ayaqların kimi, mənimkilər də ağrımır. Muğayat ol ondan, elə-belə şey deyil, Qala ağrısıdı, Qala!

– Ə, sən Allah, yaxşı...

(“Qalada bir biz qalırdıq, bir də sərcələr” – niyə sarı simə vurursan, ay çayçı Rəfael, elə bilirsən, mənim gönüm qalındı, heç zad qanmıram, yadıma heç zad düşmür. “Qar ayaqlamaq” söhbəti vardı, yay axşamlarında pencəklə gəzib, gecələr yorğana bürünüb yatmağa nə vardı. Hünərin var, qışda gəl Şuşaya – sazağında, qarında burnunun ucu göynəsin, qulaqların qızarsın, qar ayaqla... İlik donduran aylarda şəhərdə bir biz qalırdıq, bir də sərcələr. Bunları

niyə yadıma salırsan, ay Rəfael, insafın yoxdumu? Biz gəldik, sərcələr qaldı...”)

Gün boyu uzanan sızıltı hava qaralanda daha dözülməz olurdu, bu dəfə ağrılar aşağıdan yuxarı bütün bədənini, oynaqlarını yaladıqca düşüncələrini də sütləşdirirdi. Dilini dişinə tutub dayanmışdı, özünə söz vermişdi ki, bir də uşağın yanında əllərini dizlərinə sürtməyəcək, lap dünya yerindən oynasa belə. Toppuş nəvəsi oyuncaq avtomatını silkələyə-silkələyə hara gəldi, şığıyır, “düşmən” axtarır, “atəş” açırdı, sevimli seriallarının başlamasına dəqiqələr qaldığından qadınlar televizorun qabağında yerlərini rahatlamaqdaydılar. Gözləri “düşmən” axtaran nəvəsiylə hava proqnozunu deyən mini yubkalı qızın arasında səyriyirdi. Yadıma saldı ki, Bakıya sığındıqları bunca illərdə Şuşanın havasıyla maraqlanmağı heç vaxt ağlından keçirməyib. “Bəlkə, duman bizim dağlara gəlir” –, neçənci dəfəydi Əliqulu müəllimin sözləri yadıma düşürdü. Tay bəlkə niyə, başına dönüm! Duman, doğrudan, bizim dağlara gəlirmiş... Dalınca da yağış yağacaymış... Yağış deyirəm e saa! Hava proqnozu qurtarar-qurtarmaz pencəyinin qoltuq cibindəki telefonunda mesaj səsi cingildədi: Əliqulu müəllim idi, ikicə kəmlə söz yazmışdı “ayaqlarından öpürəm”...

May 2015

Nilufər ŞIXLI

TORPAQ QAYIDANDA...

O həsrət torpaqlar qayıdan günü
Ürəyim qayıdıb özümə gələr.
Şükran dualarım dodaqlarıma,
Bəxtəvər gülüşüm üzümə gələr.

Qəlbimə yaz qonar bitməmiş payız,
Bu payız – həsrətin son fəslı olar.
Çaylar yenə də gur, çiçəklər incə,
Torpaq əvvəlkitək həvəsli olar.

Titrəyər düşmənin əli-ayağı,
Büzüşüb bir qartal ovuna dönər!
Torpaq qayıdanda duyub xəbəri,
Ruhlar da qayıdıb evinə dönər...

TORPAQ

Acıyıram ona hərdən,
Düşüb, qalxa bilmir yerdən.
Qalaqlanan bədənlərdən
Üşürgənib,
lay-lay olub Torpaq...

Qulaq verən yox səsinə,
Dağ çəkilib sinəsinə,
Bağrı dönüb qan gölünə.
Gah isinib,
gah soyuyub Torpaq.

Altda qalıb köçhaköçün,
Səngər olub əsgər üçün.
Ağrısını bilməməkçün
İllərlə
uyuyub Torpaq.

İndi dərib nəfəsini...
Deyən, tanıyıb uzaqdan
Öz kimini-kimsəsini.
İgidlərinin səsinı,
Aslanlarının səsinı
Duyub Torpaq!
Duyub Torpaq!

KİMDİR MÜQƏDDƏS ƏSGƏR?..

Kimdir müqəddəs əsgər?
Hər gün gördüyün oğlan –
Saymadığın,
Yanıdan salamsız da keçdiyin,
Laqeyd baxışınla
Gəncəcik ürəyində min bir yara açdığın;
Bəlkə də, rəfiqənlə
Baxıb sadəliyinə, qəhqəhəylə güldüyün,
Bəlkə də, gizli-gizli
Həsretindən qovrulub, sevdasından öldüyün?..

Kimdir müqəddəs əsgər?
Səni incidən oğul –
Oturub çayxanada
Dostlarıyla bəhs edən,
Yayınıb dərslərindən,
Parka, futbola gedən;
Hırlənib danladığın –
Niyə sındırdı deyə qonşunun şüşəsini,
Peşman olmasa belə,
Böyük-küçük tanıyıb, çıxarmayan səsinə?..

Səni buyuran qardaş –
Palını-paltarını
Ütüləyib yığdığın,
Ardınca boylananda
Qürurlanıb, sevinib, boyuna yalvardığın;
Mindirib cin atına,
Sonra tapıb dilini,
öyrənərək sirrini,
hamıdan gizlədiyin.
Qızların arasından
Gəlin seçib anana
Toyunu gözlədiyin?..

Kimdir müqəddəs əsgər?
Vətənin bir parçası!
Bu gün-sabah Şuşaya
Bayrağını sancası!
Zəfərilə Tur edən
Hər təpəni, hər dağı!
Qanı ilə yurd edən
Bizlərə bu torpağı!

YAXŞI ADAM

“Yaxşı ki varsınız, yaxşı adamlar!”
(A.Şıxlı)

Tanınmayan bir halı var,
Gözə girməz yaxşı adam.
Yıxılana əl uzadar,
Ələ verməz yaxşı adam.

Nə çətində dönər üzü,
Nə sözü yaralar səni.
Bəlkə, dara düşər özü –
Dərd əlindən alar səni.

İnsanlığa borclu bilər
O özünü, nə işdirsə.
Məlhəm kimi ümid verər –
İnanarsan, “inan” desə.

Sağ əlinin verdiyini
Sol əli də bilməz onun.
Haqq yolunda etdikləri
Dilinə də gəlməz onun.

Ayna olar sənə ta ki,
Tanıyarsan özünü sən.
Elə durar arxanda ki,
Öz gücünə güvənərsən.

İlham olar hər işilə,
Səni yormaz yaxşı adam.
Gəlişi bir bayram olar,
Gedişilə
Könül qırmaz yaxşı adam.

ƏSGƏR MƏKTUBU

Silib üzünün tərini,
gülümsəyib öz-özünə,
tüfəngini yandan asır.
Bir gənc əsgər
anasına məktub yazır:
Salam deyib
xəbər alır əhvalını.
Bir az doğru, bir az yalan –
yaxşı yazır öz halını.
Soyuqsa da, çox gözəldir yerim, deyir.
Ərköyünəm,

qoy bir mən də çətinliyi görüm, deyir.
Ürəyində:
“Vətənimə öz borcumu verim” deyir.
Bir də yazır:
Kaş görəsən,
Nə cənnətdir bu tərəflər!..
Otuz ildir at oynadır torpağımda naxələflər,
Otuz ildir etibarını yerlə birdir igidlərin.
İndi getmək vaxtı çatıb bu itlərin!
Bir də, ana,
elə bil ki, şəhidlərin ruhu gəzir bu yerlərdə.
Gözümüzə görünürlər səngərlərdə.
Bəzən sanki önümüzdə qalxan olub
qoruyurlar güllələrdən.
Bilirəm ki, inanarsan bunlara sən...
Əziz ana, salam söylə qohumlara, tanışlara.
Vaxt olduqca yazacağam ara-sıra.

Əsgər qalxır buz torpaqdan,
Yenə açır şux qəddini.
Gedir Vətən qorumağa
Götürərək tüfəngini.

ŞUŞA!

ŞUŞA – bir əsgərin itirdiyi qol,
ŞUŞA – bir şəhidin tökdüyü qandır!
ŞUŞA – ərlik üçün keçiləcək yol,
ŞUŞA – bu yol üçün keçilən candır!

ŞUŞA – hər dərdinə üzöldüyün yer,
Üşüyən ruhunu isidən ocaq!
ŞUŞA – yazılacaq ən gözəl şeir!
Ən gözəl nəğmə də ŞUŞA olacaq!

YAXINDAN TANIYIN AZƏRBAYCANI!

Yaxından tanısan Azərbaycanı,
Sən də onun üçün candan keçərsən.
Gəzsən başdan-başa bütün cahanı,
Yenə də qayıdıb onu seçərsən!

Bir başqa aləmdir mənim Vətənim!
Coşdurar, kükrədər damarda qanı.
O böyük dünyadır – sənin və mənim.
Yaxından tanıyın Azərbaycanı!

SALAM OLSUN!

*“Ağam şəhərim!..
Adam şəhərim!..
Ağdam şəhərim!.. ”
(Qulu Ağsəs)*

Salam olsun,
mənim Şəhid,
mənim Qazi torpağım!
Ər qeyrətli,
qız ismətli
mütəvazi torpağım!

Salam olsun,
Pir dediyim Şıxbabalı türbəsi!
Salam olsun,
sərt baxışlı Gavurqala kilsəsi!

Salam olsun,
Qarahacı, Çıraqtəpə, Göytəpə,
Böyükəpə, Xırmantəpə,
Töyrətəpə, Gültəpə!

Salam olsun,
Gülbaharlı, Şıxbabalı, Mərzili,
Muradbəyli, Şükürbəyli,
Paşabəyli, Məlikli!

Salam olsun,
Cəvahirli, Çullu, Abdal-Gülablı,
Bəybabalar, Şişpapaqlar,
Şelli, Şıxlar, Poladlı!

Salam olsun,
Bu zəfərə canlı şahid torpağım!
Sırxavəndli, Bozavəndli –
Şanlı vahid torpağım!

Aşağı Gövhər ağa məscidi

Turan UĞUR

“İŞƏ GETMƏ, CƏMİLƏ, ŞUŞAYA GEDİRİK!”

Şuşanın dağları başı dumanlı, elə olub, başının üstünü duman alıbmış, papiros tüstüsünə bənzəmişmi doğma Şuşamızın ucalıqdan görünən uca şiş qayaları?

– Bənzəmiş...

Bəs kim çəkmiş bizim ağrımızı sinəsinə papiros tüstüsü kimi?

– Ulusumuz çəkmiş, on illərlə ciyərimizi ağrı ilə, hüsrana ilə bəsləmiş, fəqət ömrümüzü papiros tüstüsü kimi çəkənlər də olmuş. Hər qullabda bundan sonsuz dərəcədə ləzzət alan bədxah qonşularımızın acığına Xan əminin o mənalı gözləri 3 rəngi seçə bilibmiş qeyli-qallı illərimizdə, qırmızı koftada, yaşıl tumanda gördüklərinə mərhəbə, Xanımız!

Günümüzü göy əskiyə bükməyi bacaranlar üçün Xan əmi vaxtında başı dumanlı görübmüş Şuşamızı, bu sözləri “deyil dumanlı” kimi təhrif etməyə çalışsalar da, şüşə kimi pak qalamızı, şüşə kimi bakirə qıza bənzətmiş sevgili xanəndəmiş. O qızın ayağının altında külli-bəşər toz olub sanki, o qızın bakirəliyindən qüvvət alıb elimizin ərleri, necə ki Pənahəli xan, İbrahimxəlil xan, “batman qılınç” ləqəbli Məhəmməd bəy Cavanşir kimiləri vaxtilə nəсібini alıbmış, könlümüzü batman qılıncla parlayan əbləh, abdal qonşularımız üçün deyəcəklərimiz isə qoy atalarımızdan duyulsun: “Abdal at mindi, özünü bəy sandı”, “abdal oynayanda qar yağar”. Bəli, qar yağarmış abdal oynayanda, intəhası... Bir

ağrı yox, min cəfa çəkdi Şuşamız, mənfur ermənidən çəkdiqlərimizi çox-çox əvvəllər şairimiz Qasım bəy Zakir dilə gətiribmiş:

Nə gündə yaradıb Xudavənd bizi,
Bir yana apara bilmədik izi.
Gahi Avanesi, gahi Sərkizi,
Gahi də Semyonu görən canımız.

Bu şeirin ən azı 170 yaşı var, Cəmilə! Yəni “bu şeirin 170 yaşı var, demək sitəmlərimizin, zülmələrimizin yaşını da vazeh etmiş olur. Bu sitəm yaraşarmı bizə, bir türk övladına, Cavanşirlər nəslinin sayğıdəyər nümayəndəsinə, Qasım bəy Zakirə bu zülmü çəkdirənlər, bu qarğıışı yaraşdırənlər olub. Nə üçün getməyəsən işə? Deyəcəm səbəbini, Cəmilə, deyəcəm. Yəqin, indi şirin yuxudasən. Əvvəlcə onu de görüm, səni yuxudan oyatmaq üçün zəngli saatı qurmuşam mı? İşə gəlmək üçün çətin oyanıram yuxudan, demişdin, zəngli saatın vuracağısa, bir az fərqli vuracaq.

Lap yüksəklikdən Şuşa da mənə göz vurur.

“Sən işə getmə, işə getmə, getmə işə, getmə işə” – bunu mən dedim,

“İşə getmə, işə getmə-bu dəfə GETMƏ!” – bunu isə sənin ruhun.

GETMƏ, GETMƏ!..

– Niyə?

– Çünki dağlar qoynunda buludla öpüşən şəhər vardı haa, yenə öpüşəcək, çiyni sənəkli sevnələr dəstə-dəstə “Xan qızı” bulağına axışırdılar haaaa, yenə axışacaqlar, Sovet dövründə yay tətlini Kislovodskidə, Soçidə, Yesintukidə keçirənlər bərk yapışacaqlar Şuşamızın ətəyindən, axı, axı, axı, yay axşamları əli çiçəkli gəlinlərlə dolan Çanaq qalası yeni simada, yeni biçimdə görünməyə söz vermiş.

Qarşıda yaxşı Pəri,
Tərmanın yaxşı Pəri,
Mən aşığıdan yaxşıyam,
Yaxşıdan yaxşı Pəri.

Şuşanın dağları deyil dumanlı, Cəmilə, artıq deyil. İşə getmə, demişdim sənə. Çünki işə getməyib, Şuşaya gedəcəyik, hamılıqla. Nə çox yuxuya qalmısan, Cəmilə. Təqvim 2021-ci ili göstərir. Qızıl qayanın, Cıdır düzünün, İsa bulağının, ehhhh, bu ehtişamlı tamaşamızın səhnəsi bu günlər nə gözəl süslənmiş. Türkün yurdu türkə bu qədərmi yaraşarmış?

Qızıl qolbaqlı bəyaz qollara sarı kəhrəbə yaraşan kimi...

Al yanaqlı, ağ bədənli, qönçə dodaqlı, büllur buxaqlı gözələ zənəxdən yaraşan kimi, siyah telə bənd olan müjgan kimi yaraşır elimizə.

Bunca tərifdən sonra qucağını açmağa hazır mı Şuşa? Zəngli saatın çaldısa, deməli, hazır, o zaman....

GƏLİRİKKKKK....

P.S.

Bu esse “Müəllif və xüsusi layihələr” redaksiyasının redaktoru Cəmilə Əzimo-vaya yazılıb. 2011-ci ilin yayında qələmə aldığım “İşə getmə, Cəmilə, Şuşaya gedirik!” essəsindən “Mədəniyyət” kanalında yayımlanan “Sətirlər” verilişinin 2020-ci ilin oktyabr buraxılışının ssenarisində də istifadə olunub. Xırda korrektələr və redaktələr etmək şərtilə.

AZƏRBAYCAN POEZİYASINDA KORONAVİRUS MÖVZUSU

Həyatın güzgüsü olan ədəbiyyat hər zaman – müharibələrdə, iğtişaslarda, faciələrdə öndə olmuş, yaşantılarımızdan dərhal bəhs etmişdir. 2020-ci il də dünyada Covid-19 pandemiyası ili kimi tarixə düşdü, insanların həyatında yaşananlar ədəbiyyat tarixində də dərin iz qoydu. Poeziya və publisistika daha tez münasibət bildirdi bu mövzuya. İlin əvvəlindən iqtisadiyyata, səhiyyəyə dəyən zərbə eyni zamanda insan psixologiyasına, yaşantısına da dəydi. Təbii ki, bunlar ədəbiyyatımızda öz əksini tapmalıydı və tapdı da. İlk gözə dəyən şairlərimizin bu virus haqqında düşüncələrini əks etdirən şeirləri oldu. Bu şeirlərdə virusun törətdiyi ağrı-acı, ölüm-itim faciəsi ilə birgə, insan mənəviyyatına vurduğu yaralar da poetikləşdirildi. İlk vaxtlar Azərbaycanda bu virusun aldığı canlardan daha çox bəhs olunduğu halda, sona doğru bu ifadə bir az yumor üzərində kökləndi. Statistikaya görə, dünyada koronavirus mövzusunda hələ üç ay öncə 200-dən artıq kitab yayımlanmışdı. Bunların arasında amerikan yazıçıların uşaqlar üçün, ingilisdilli yazıçıların isə böyüklər üçün yazdıqları daha məşhurdur.

Maraqlıdır ki, şeir bu sosial dəstək marafonunda geridə qalır. Azərbaycanda isə bu sahədə şairlərin fəallığı, şeirlərin mənəvi dəstək gücü seçilir. Şairlərimiz koronavirusa yazdıqları şeirlərdə yaşanan ağrını, acını əks etdirməklə yanaşı, incə

məqamlara da işıq tuturlar. Yüzlərlə şairimiz, yazarımız bu mövzuya üz tutub. Hər bir şairin mövzusu eyni olsa da, yanaşma texnikası fərqli xarakterdədir. Bu mənada onların fikir və düşüncələri maraq doğurur. Əsasən internet səhifələrindən, “Ədəbiyyat qəzeti”ndən bu mövzuda şeirlər oxucular arasında diqqət çəkdi. Xüsusilə şeirləri sevilərək oxunan Qulu Ağsəs, Firuzə Məmmədli, İlham Qəhrəman, Şövkət Horovlu, Aybəniz Əliyar, Adilə Nəzər, Təranə Turan Rəhimli, Səhər Əhməd, Rəsmiyyə Sabir, Nizami Muradoğlu, Təranə Məmməd, Lütfiyyə Əsgərzadə, Elza Məmmədova və adlarını çəkmədiyim onlarca şairin şeirləri mövzu baxımından aktual olduğu qədər də Azərbaycan şeirinin gözəlliklərini bütün tamlığı ilə özündə əks etdirdi. Öncə Qulu Ağsəsin koronavirus mövzusunda yazdığı şeirlər diqqətimizi çəkdi. Hər şeirində bədii lövhə, bədii portret, yüksək informativliyə malik müəllif təsəvvürü yaradan şairin bircə poetik nümunəsindəki, əslində, təfəssilatla ehtiyacı olmayan mənərə yaratmaq bacarığına nəzər salaq:

Zivələrindən
yaş əllər asılan –
Bakım!
Pakım!

Bu dəmdə:
quşlar səkidə gəzir,
adamlar damda...
Çıxardı insanların bütün maskalarını,
eyni maska taxdı cahana virus:
ağac – virus,
maşın – virus,
bina – virus,
bir yandan koronavirus,
bir yandan karantinavirus...
İlahi, özün bax –
ya eyvandan şəhər sal,
ya da küçələrə qanad tax!..

Dünyanı cənginə alan, milyonlarla insanı qorxuya salan koronavirus pandemiyası dövründə sözün sadıq əsgəri yenə öz postundadır. Bədii portretin yaratdığı “süjetli film” gözlərimiz önündə yeni dünyanı canlandırır. Yenə ön planda İnsan, yenə istinad yeri Tanrı.

Qulu Ağsəsin bu mövzuda yazdığı hər üç (hələlik) şeir ədəbi ictimaiyyətdə müsbət reaksiyalar yaratmış, onun şeirlərinin təsiri ilə müxtəlif müəlliflərin yeni nəzm nümunələri ortaya çıxmışdır. Bu onu göstərir ki, bizim şüurumuz artıq apokalipsis mövzusuna hazır vəziyyətdədir:

– Əgər doğrudan sevirsənsə,
şərtim budur:
çəkilmək bir hücrəyə,
amma məndən uzaq dur...
Sabun köpüyü partlatsın
qoxusu sarımsağın,
Kefli əllərin doqquz yazsın
on barmağı...

Apokalipsis mövzusunda qorxulu süjetli yazanlardan fərqli olaraq, Q.Ağsəs oxucuya sevgi aşılıyır. “Daha kimdən, kimdən yazaq, uzaq, aman Allah, uzaq...” (V.Səmədoğlu) tərəddüd-həyəcanı keçirmir. Bilir ki, məsafə saxlanması gərəkən cismidir. Ruh deyil:

Çölə çıxma!
Telefona baxma!
Darıxma!
...Başqa şərtlərin də olaydı kaş:
Maskasız olmazsa,
maska da olmasın,
yas olmazsa,

ölüm də olmasın,
toy olmazsa,
sevgi də ...olsun! –
sözləri çıxsaydı dodağından...
Asacam özümü! –
şərt cümləsinin budağından...

Və yaxud:

Sizə kimdən danışım –
tək qadından.
Gül ağzını açmırdı
dişlərinin ucbatından.
Çoxundan kəsdi,
azından kəsdi,
bir əliydə, bir boğazı.
Boğazından kəsdi,
dişlərini düzəltirdi –
elə ki əlinə maya düşdü,
aylarla gördüyü rəya çin oldu,
qəfildən pandemiya düşdü,
bütün dünya Çin oldu...
Dözmədi,
gül ağzını açıb çıxdı evdən –
bir o idi yer üzündə,
bir də taclı mələkdə!
Baxışdılar,
ikisi də qəhqəhə çəkdi...

Pandemiya qurbanlarının xatirəsinə həsr olunan bu şeir coğrafiya tanımır – COVID 19 sərhəd tanımayan kimi...

İlham Qəhrəmanın isə bu mövzuya müraciəti yenə də, çox hallarda olduğu kimi, folklorumuza köklənir, bayatı janrına müraciət edərək koronavirus qorxusunun insanları evə yığmasını poetikləşdirir:

Karvançı dəvə yığdı,
Dəvəni səfə yığdı.
Qorxunun ağzı yansın,
Hamını evə yığdı.

Sənətkarlıq baxımından da diqqət çəkən bu bir bəndlik nümunədə şair koronavirusun hökmünü, gücünü çox mahir şəkildə ifadə edir. Şair ölkədə olan iqtisadi çətinliklərə də göz yummur, gənclərin, xüsusilə işsiz insanların maddi dəstəyə olan ehtiyaclarını da dilə gətirməyə bilmir. Ona görə ki, İlham Qəhrəman xalqını, Vətəninə sevgi, onların

dərdini öz dərdi bilən şairlərdəndir. Yeri gəlmişkən, müstəqillik dövründə Vətənin dərdini, ağrısını onlarca kitaba sığdırıb. Torpaq itkisi mövzusunda yüzlərcə şeiri müasir poeziyamızın incilərindən sayılır. Onun “Oğul” adlı şeiri də gənclərimizin korona dövründə yaşadığı çətinlikləri əks etdirir. Dövlətin işsiz gənclərə ayırdığı pulun acgöz məmurlar tərəfindən mənimsənilməsi şairi dilə gətirib. İşsiz oğlunun simasında gənclərə ağsaqqal öyüdü kimi səslənən misralar yerinə düşür:

Yoxsul qazana gön qoyar,
Ha qaynar, bişməz, oğul.
Körpələr yuxu tutunca
Qazan oddan düşməz, oğul.

Axırıncı bənddə şairin bir az da alın yazısından gileyi şeirin təsir gücünü artırır. Halal adamın boğazından keçməyən haram tikə gəncliyə nəsihət kimi qarşılanır:

Nə qandın alın yazından? –
Ya çəkicsən, ya da zindan.
Halal adam boğazından
Haram tikə keçməz, oğul.

Şairin koronavirus mövzusunda yazdığı “Faraş ölümlər” şeiri də diqqət çəkir. Bildiyimiz kimi, “faraş” sözü dilimizdə mövsümündən, vaxtından əvvəl yetişmiş meyvə-tərəvəzə aid edilir. Hətta eldə-obada tez böyüyən cücələrə də faraş deyirlər. İlham Qəhrəmanın bu şeirdə ölümü dəyərdən düşmüş kağız pula bənzətməsi, ölümün kağız pul kimi gözdən düşməsi fikri yaşantımızın real təsviri kimi çox dəyərlidir. Əslində, şeirdə Covid-19-un qurbanı olan körpələrdən bəhs edilir – yəni vaxtsız, faraş gələn ölümlərdən. Şairin bu mövzuya həsr olunan başqa bir maraqlı şeiri isə “Üzrümüz yoxdur” adlanır. Şeirdə dünyanı pis niyyətlə sınaq meydanına çevirənlərə, onu pis günə qoyanlara, gələcək nəsillərin yaşamaq hüququnu düşünməyənlərə bir üsyan var:

Bizdən olanların qarşısında
üzümüz yoxdur...
Bənd olmadıq, məhəl qoymadıq
tabulara, yasaqlara,
dünyanın yaxşısını yaşadığ,
pisini saxladıq uşaqlara.

Firuzə Məmmədlinin “Get” başlıqlı şeirində isə üç saatlıq icazə ilə evdən çıxmaq məsələsinə münasibət bildirilir. Qəhrəmanın fikrinin saat əqrəbində qalması, görmək istədiyi işi görə bilməməsi bir az da yumoristik dillə verilsə də, əslində, yaşanan bir həqiqətdir.

Belə getsə, hər gediş bir dərd olur,
Gedişində, gəlişində şərt olur.
Üç saatlıq yol ölçüsü sərt olur,
Qalsın elə Sms-də gözün, get,
“Evdəqal”ın söz-sovundan üzü, get...

Bir az da modern üslubda yazılan bu şeirdə həyatın reallığı əks olunub. Şeirin digər bəndlərində də müəllif dilimizdə işlənən yeni sözlərdən məqamında istifadə edərək şeiri daha da oxunaqlı edir.

Aybəniz Əliyarin da bu mövzuda beş şeiri maraq doğurur. “Evdə qal” başlıqlı bu şeirlərdə evdə qalmağa və koronavirusa münasibət bir az da fərqli məqamlarla oxucuya çatdırılır. Bu şeirlərdə bir şəhərdən digər şəhərə getməyə həsrət çəkənlər də var, sevgilisi üçün darıxanlar da var, bu çətin günləri taleyin işi kimi dəyərləndirənlər də var, bu adamsız küçələrdə Allahla üz-üzə qalmaq istəyənlər də var. Onun yaratdığı qəhrəman bəzən də düşünür ki:

Saat 11-i keçib,
Sən yatırsan, bəlkə də...
Biz görüşməyə dəyər,
Karantin var ölkədə.

Əslində, təhlilə sığmır bu misralar. Bəlkə də, elə ipə-sapa yatmayan karantin dövrünün insan ruhunu sıgallayan misralarıdır bu şeirlər:

Bir az xəyal atın çap,
Nə qədər sağdı dünya.
İndi bir koronoya
Dayanacaqdı dünya.

Şairin arzuları karantin dərdindən daha yüksəkdə dayanır. Nə baharın gələcəyini bilir, nə də ki bu həsrətin bitəcəyini. Amma arzuları üçün yaşayan qəhrəman sonda ölümün adiliyini vurğulayır. Nədənsə bu qədər yaşananlara təəccüb etməyən qəhrəman son zamanların ən real obrazıdır, əslində.

Nədənsə təəccüb etmirəm daha,
Bu bahar ya gələ, ya da gəlməyə...
Bir yanar od ola, bir də daş kaha,
Arzular olmaya... Nə var ölməyə...

Bu şeirlərdə, çörəyi daşdan çıxan insanların dərdi də boylanır. Bu insanların əllərinin qabarında göyərirdi arzuları. Evinə bir parça yavan çörək gətirən bu insanların evdə qalması, onların evlərinin dirəyinin çökməsi, əslində, yeri gəlmişkən, bugünkü şeirimizin əsas mövzusu da elə bu insanlardır:

Nə qədər adam var idi,
Daşdan çıxırdı çörəyi.
İndi heç tapmır onu da,
Çöküb evinin dirəyi.

Günümüzün reallıqlarını bütün tamlığı ilə bir bəndə yerləşdirən şair vəziyyətdən çıxış yolu kimi sanki dövlət məmurlarına səslənir.

Şövkət Horovlunun da şeirlərində “Zindan olub” misraları ilə oxucuya müraciət olunur. Altı aylıq karantin günlərində hər zaman insanlarla ünsiyyətin vacib olduğunu vurğulayan ailəyə gəliş-gediş olmayan ev zindan olur.

Gələne-gedənə açılmır qapım,
Öz evim özümə bir zindan olub.

deyən şair bəzən öz-özünə, bəlkə, Allahın yanında üzümüz qaradır, bir günah işlətdik ki, bu qədər ağır-acı çəkirik deyə, düşünür.

Hələ sağalmayan neçə cür yaram,
Sinəmi yandıran ahım durursa,
Üzümə üz tutub gəlirəm, Allah,
Bağışla, yanında günahım varsa!

Yaşanan reallıqlar şairə əzab verir. Ölkədə olan kasıbçılıq, varlıların laqeydliyi, məmurların nəfslərinin artması, belə zamanlarda aşağı təbəqədən olan insanların, hər zaman olduğu kimi, koronavirus zamanı da maddi vəziyyətlərinin pis olması günün görüntüsünü yaradır:

Toxun da aclardan xəbəri yoxdur,
Solğun baxışlardan ehtiyac yağır.
İnsan öz nəfsindən kənara çıxıb,
Tanrım, beləsini insafa çağır.

Əslində, bu mövzulu şeirlər bugünümüzün mənzərəsi baxımından da əhəmiyyətli rol oynayır. Şövkət xanım bir tərəfdən də publisistik yazılarında insanları ayıq olmağa, ailə üzvlərini qorumağa çağırır. Müəllif həyatında iki müharibə yaşamış biri kimi bu gün koronavirusu da müharibə ilə eyniləşdirir. Bu bələdən qurtara bilmənin yolunu birlikdə mübarizə aparıb qalib gəlməkdə görür.

Koronavirus mövzusu Adilə Nəzərin yaradıcılığında da çoxluq təşkil edir. Bu mövzuda ona qədər şeiri mətbuat səhifələrində işıqlandırılıb. Məqalədə üç şeiri üzərində dayanmaq daha məqsədəuyğundur. “Ona deyın ki” şeirindəki qəhrəman özünəməxsusluğu ilə yadda qalır. Qəhrəman virusun gətirdiyi bəlaları görür. Bir az hökmlü olan qəhrəman virusa törətdiyi oyundan bəhs edir. Maraqlı odur ki, demək istədiklərini özü söyləmir, söylətdirir. “Ona deyın” deyə müraciət edir. Ədəbiyyatdakı qəhrəmanların çoxu bu təcl bələnin dünyadan uzaq olmasını adi qaydada diləşələr də, Adilə xanımın qəhrəmanı bu arzunu belə poetikləşdirir:

Ona deyın ki, –
Yuva qurmaq həvəsində olan var –
Xanım qızlar, bəy oğlanlar...
Gülü burnunda solanlar...
Ona deyın, –
Doru sınmış gəmilər var sularda,
İlişib qalmışam mən də qarışıq duyğularda.
Ona deyın, –
Bilən varmı indiyədək kim nə əkdə – nə dərdi...
Bütün sevinclərin sonu kədərdir...
Günəşin də sultanlığı gün batana qədərdir...

Koronavirusa meydan oxuyan şairə “Ona deyın ki” şeirində çox faciələri, həyatın bütün yaşantılarını xatırladır. Sanki bununla insanın ən ali məqamda dayandığını yada salır. Və ən əsası da insanın Tanrıya güvəndiyini, Allahından güc aldığını xatırladır. “Hayqıraram, Tanrı duyar, fırtına qopararam, tərs dönər fələyin çarxı, qurudar hər çayı, arxı”. Bu misralar isə insanla Tanrının birliyi və gücünün insanın yaratdığı koronavirusa qalib gələcəyi anlamını verir. Əslində, buradakı qəhrəman hər zaman qalib gələn ədalətdir.

Müəllifin koronavirusa (zarafatyana) yazdığı şeir, əslində, daha realdır. Virusun haradan gəlib çıxdığını düşünən qəhrəman yenə də ona meydan oxuyur. Amma şikayət yalnız təcl virusdan deyil, bir az da yaşadıqlarımızdandır. Bugünümüzdəndir.

Farsmı atdı səni, gürcü, yoxsa rus,
Gömrükdənmi keçdin, koronavirus?!
Kim sənə səs verdi, qutudan çıxdın?!
Yazdın, gəlişinlə hamını yıxdın...
Başları “hörmətə” qarışdı, yəqin,
Bizim əli təmiz gömrükçülərin.
Dəyişibdi çoxdan həci hacılar
Sarımsaq iyinə güləb qoxusun.

Bu misralardan bir millətin yaşayışı boylanır.
Bu qədər real təsvirlər dövrümüzü çox mükəmməl
şəkildə əks etdirə bilib, əslində, bu yaşadıqlarımız
koronavirustən daha güclü faciədir. Ölkədə
aşağıların yaşadığı yoxsulluq koronavirusa müraciət
lə açıq, çılpaq, bütün tamlığı ilə oxucuya çatdırılır.

Gəlibsən, kəsibsən qapını, arsız,
Onsuz da ölürdük pulsuz-parasız.
Hardan tutacaqsan, koronavirus,
Canda yer qalmayıb ki, can da yararsız.

Koronavirus mövzusu Səhər Əhmədin yaradıcılığında da diqqət çəkir. Onun həm şeirlərində, həm də köşə yazılarında bu faciənin fərqli məqamları görünür. Səhərin əvvəl şeirlərinə müraciət etmək yerinə düşər, zamanı gələndə köşə yazılarına müraciət edəcəyik. “Həyatın təntənəsi” şeiri ilə müəllif “Koronavirus bizlərə nə verdi?” sualına sanki cavab verir.

Torpaqda mina kimi partlamağa hazır olan koronavirusun nə verdiyi böllü olur:

Gündəmdə ölüm xəbəri,
Təqvimdə bayram günü.
Havada “Koronavirus” –
Torpaqda mina kimi...
“Dışarıda sren səsi”,
Evdə bayram süfrəsi.
Ölümün vahiməsi
Həyatın təntənəsi.

Şeirdə ölkəmizə virusun gəlişinin əsas ilaxır çərşənbəsinə təsadüf edilməsi, həyatın isə davam etməsi, təbiətin xəbərsiz çiçək açması məqamı da bir dirçəlişə, ümidə olan işarədir, daha sonrakı bənddə də günəş həyatımızın və ədəbiyyatımızın oyanış simvolu kimi koronavirus dövründə də insanlara bir ümid verir:

Bir də gülümsəyən Günəş,
Təsəlli təbəssümü.
Qaranlığın üzərində
Qələbə təcəssümü...

Təranə Turan Rəhimli isə insanları özünə gəlməyə səsləyir. “Dünya can verir” – deyər haray salan şair yaşadıqlarımızda insanı da günahlandırır. Müəllif savaşırlarda tökülən qanların bu cür fəlakətlərə yol açmasını səbəb kimi vurğulayır. Yaşadığımız faciəni sevgi yetməzliyində görür müəllif. “Sevgi yetməzliyi kəsir nəfəsin, elə dərdə düşüb, qurtula bilimir” ifadəsi ilə yaşadığımız bir çox məqamlara işiq tutur. Mərhəmət hissini yoxluğu yaşantılarımıza yol açan əsas amil kimi diqqət çəkir.

Mərhəmət daş olub, heyrət donuxub,
Körpə gözlərində yaş güllələnir.
Fəsillər ömrünü yaşaya bilmir,
Payız vərəmləyir, qış güllələnir.

Hər kəs təbiətə min bir don verir,
Özünə gəl, insan, dünya can verir...

Savaşırları, qırğınları bu yaşananlara səbəb bilən şair, “Şəhid qanlarından insan göyərmiş” deyər, insanın aliliyini əsas qəbul edir. “Bir insan ömrü heç nəylə əvəz olunmaz” ideyası şeirin əsas ana xəttini təşkil edir:

Savaşırlar fitnəkar, qırğınlar nahaq,
Şəhid qanlarından insan göyərmiş.
Torpağın üstünü viran qoyanlar
Torpağa əkilən canlara dəymir.
Tarix yaradana imtahan verir,
Özünə gəl, insan, dünya can verir...

Şeirdə insanın yaratdığına qənim kəsilməsi, dünyanı viran edərək, yaratdığını məhv etməsi ideyası insanı düşündürür. İnsanın həm yaradıcı olması, həm yer üzünü məhvə aparması təsiredicidir. Qiyamət hər məqamda insana çağırış etsə də, insan özünə gəlmiş. Və insanın insana və yer üzünə tutduğu divan zaman-zaman onun faciəsinə çevrilir. Bu gün yaşadığımız koronavirus faciəsi də məhz elə insanın yaratdığı fəsaddır. Şeirin son bəndi onun məğzinin daha dərinədən açılmasına imkan yaradır:

Allah silkələyir düşüncələri,
Tərpədir altını-üstünü yerin,
Bəşər yada salmır haqqın cəzasın
Könüllü köləsi olduqca şərin.
Qiyamət özünü hey nişan verir,
Özünə gəl, insan, dünya can verir...

Yaşantılarımızı bütün tamlığı ilə xatırladan bu poeziya nümunəsi, əslində, dəyərli bir xəzinədir.

Təranə Məmmədin yaradıcılığında da koronavirus mövzusu maraq doğurur. İnsanın səbəb olduğu təbiət hadisələri “insanın törətdiyi faciələrdi” ideyasını verir. Yalnız çətin günündə Tanrıdan imdad diləyən insanların haqqa-ədalətə münasibəti yaşadığımız faciələrə yol açır. İnsanların bu qədər qəddarlaşması Tanrı tərəfindən qəbul edilmir.

Deyir, Mən yaratdım səni, dedim: ol!
Demədim, iblisə gedib qardaş ol.
Bu “taclı vahimə” günahlarındır,
Özün qazanmısan, özün xilas ol!

Deyə fəryad edən şair insanları haqqa-ədalətə çağırır. Nizami Muradın isə “Evdə qal”, “Ay virus” şeirləri satirik üslubda yazılıb. “Evdə qalmaqla” deyən şair millətin yaşantılarını diqqətə çatdırmaqla, yaşanan çətinlikləri də yumorlu ifadələrlə dilə gətirir:

Dövlət verir maaşını,
Gözdən çıxart daş-başını,
Al önünə yoldaşını,
Otur, kişi, evdə qal.
Var yeməyin-içməyin,
Əksik deyil heç nəyin.

Rəsmiyyə Sabirin mahnı sözləri üzərində köklənmiş misraları bir az koronavirus faciəsini, belə demək mümkünsə, yumşaltmağa, birlikdə bu faciəni aşmağa səsləyir. Virtual aləmin bu işdə insana köməklik edə bilməsində çarə görəndə şair evdə qalmaqla mübarizə aparmaq kimi fikirləri dəstəkləyir. “Korona” adlı şeirindən:

Evdə qal, xilas eylə –
Başqasını, özünü.
Sən virtual aləmdən
Söylə ürək sözünü.
Biz birlikdə güclüyük!
Biz hər zaman həmrəyik!

Bu tipli şeirlərin də çətin zamanlarda böyük əhəmiyyəti var. Təbii ki, uzun zaman ərzində ev şəraitində psixoloji durumları zəifləyən insanlarda bir az da olsun əhval-ruhiyyəni qaldırmaq ədəbiyyatın və incəsənətin üzərinə düşən vəzifələrdən biridir.

Elza Məmməd isə “Koronavirus” şeirində yaşadığımız faciənin adət-ənənəmiz olan xeyir və şəər məclislərinə təsirindən bəhs edir. Hər zaman toy məclisi ilə seçilən xalqımızın son aylarda az qala unudulan adətlərinin gözəlliyi vurğulanır. Şair çox təssüf hissi ilə o günlərin daha yaşana bilməməsini poetikləşdirir. Misralarada toy adətlərimizin ən gözəli sayılan “Toy qapısında qırmızı xaranın asılması” xatırlanır:

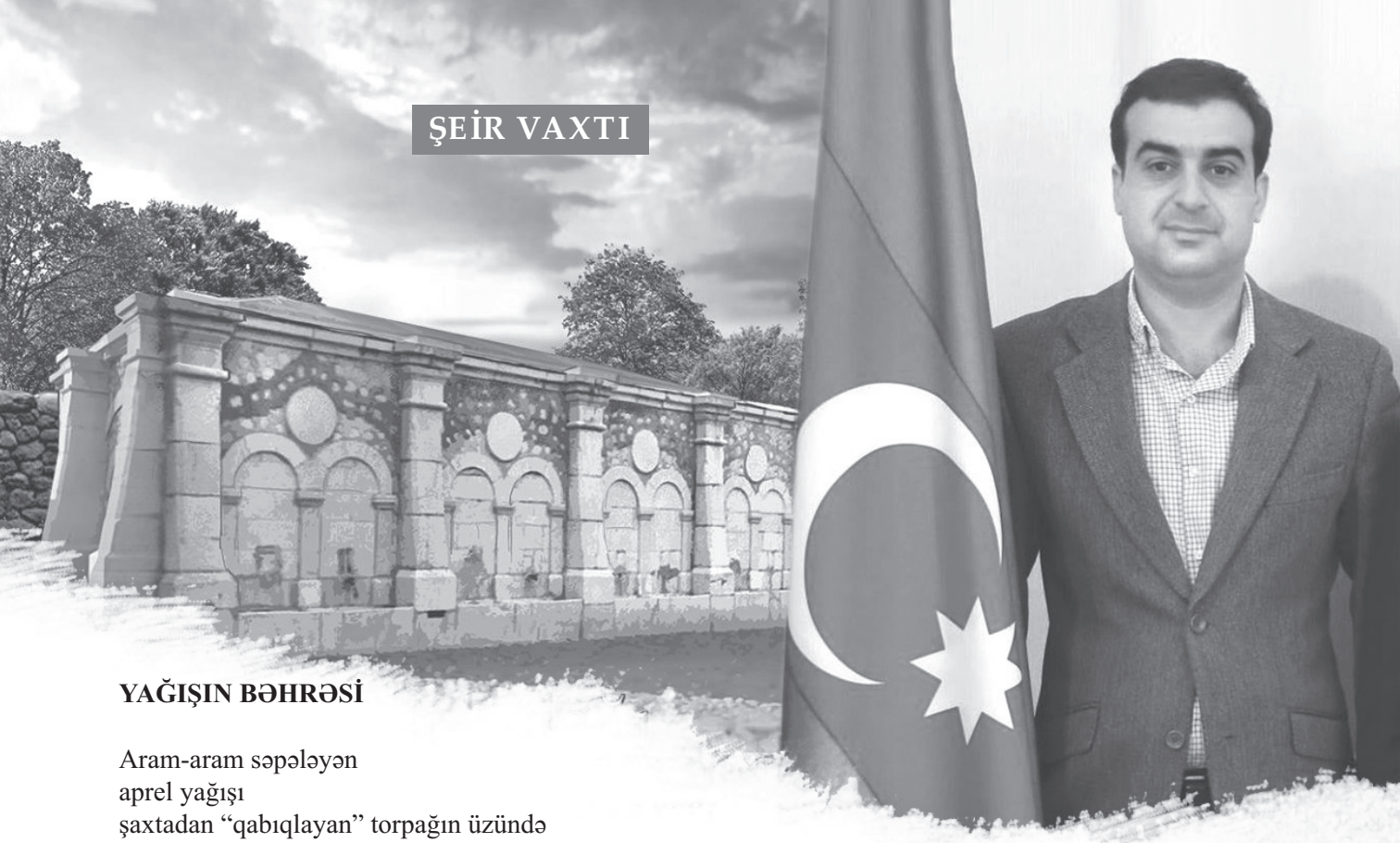
Obada nə düyün, nə də ki toy var,
Qırmızı xaraya həsrət qapılar,
Sevənlər nə qədər ayrı qaldılar,
Bumuydu niyyətin, təzəcə virus?

Xeyir adətlərimizin unudulmağa doğru getməsindən narahatlıq keçirən şair hüsr günlərimizin qeyd edilməməsinə də eyni dərəcədə üzüldür və ən çox da itki verən insanların bir-birinə olan ehtiyacını dilə gətirir. Müəllif toy mərasimində toy qapısı obrazını xatırlatdığı kimi, cənazə qapısının da bağlı qalmasını ürək ağrısı ilə diqqətə çatdırır:

Cənazə qapısı bağlı qalıbdır,
Qurana, fatihəyə həsrət olubdur,
Analar saçını gizlin yolubdur,
Bu qədər izzət olarmı, virus?

Dünyada tüğyan edən bu virusun böyük bəlaya çevrilməsi mövzusu ədəbiyyatda hələ də davam edir. Çox təbii ki, bu faciə ədəbi nümunələrlə aradan qalxmır, amma insan psixologiyasına və mənəvi zərbələrə bu nümunələr az da olsa, təsir göstərir. Mübarizəyə və mənəvi qalibiyyətə aparan yollara işıq salan poeziya bu çətin aylarda öz köməyini əsirgəmir.

Mərziyyə NƏCƏFOVA
Filologiya elmləri doktoru

YAĞIŞIN BƏHRƏSİ

Aram-aram səpələyən
aprel yağışı
şaxtadan “qabıqlayan” torpağın üzündə
zərif şırımlar açır...

Şırımlardan axan sular
yığılır, yığılır, cığırlar açır.

Cığırlara dolan sular
axır, axır,
sıralanan ağacların dibiylə axır...

Çəkir, çəkir,
canına çəkir torpaq
yaz yağışının bəhrəli şirəsini...

Gecənin boz sükutu
süd rənginə boyanır –
Tanrı iri lampa asıb
zülmətin zirvəsindən.

Axşamdan da ay doğub
nar kollarının üstünə –
öz canından pay verib
yarpaqların rənginə.

Gündüz yuxusundan doyan
böcəklər səs-səsə verir,
nəğmə oxuyur qaranlığın
gümüş hökmdarına.

Səxavət SAHİL

Çiskinə qarışan
duman çöküb bağa.

Ətrafı бүрүyən
ağ pərdələrin arxasından
utancaq bir qız kimi
yuyulur çılpaq ağaclar.

Dumanın göz yaşında
arınıb parıldayan
bir cüt nar asılıb
budaqların sinəsindən.

Gecə “zümzüməsi”ni kəsən
yağışın yerinə,
şəfəq rəngli dimdiyiylə
qaratoyuq oxuyur
səhərin nəğməsini.

Günəş yumurta sarısıdı,
hələ “bişməyib” –
günortaya çox var.

Yarpaqlar üstə parlayan
qıvırcıq damlalara baxıb
“güzgülənir” taclı gözlər –
elə bil səxavət əlləriylə
Tanrı yaqut səpib
nar bağına.

Qara düşmən qəfil gəlib,
mil çəkib günəşin gözlərinə.

Sıyırıb qılıncını
buludun “əsgərləri”.
əmrə müntəzir durub
qan ağlayan yağışlar.

Ölümün hənirtisini duyan çiçəklər
qorxusundan budaqlara sığınıb.

“Körpələri” qorumaq üçün
açıb “əllərini” göylərə
Tanrıya dua edir
çarəsiz nar ağacı...

Bu yaz gətirmədi onunku –
ölüm yuxudaykən apardı.

Sırayla əkilən ağaclar içində
bir bəxtiqara
açmadı yaşıl yarpaq gözlərini.

Nə aprel yağışı,
nə mart günəşi,
nə də bahar yeli
oyada bildi nar ağacını.

Bahar yenə də
şaxtadan bozaran budaqlara
günəşin əlləriylə
yamyaşıl paltar biçir.

Xəfif mehdən axşamüstü
ətəkləri yellənən
yaxası qırmızı qaşlı
təzə don geyinir
nar ağacları.

Çəkib üstünə
fevral qarını
rəngli yuxu görür
nar ağacı:
budaqları oyanıb,
tumurcuğu allanıb,
günəş də düz yanında parlayır,
elə bilir bahardı...

Bir yuxuya aldanıb
sadələvh nar ağacı.

Qəfil başlayan külək
qarı sovrur göyə,
yuxusu haram olur,
diksindir nar ağacı.

Günəşin şəfəqlərini içib
ətə-qana dolur çiçəkləri.

Yayın istisindən qızarıb
dadlanır, şirələnir nar,
yerikəyir payıza.

Öləziyən günəşin
əvəzindən parlayır,
asılr budaqlardan –
özü bir günəş olur.

“Yuxu tutub” ağacları,
payızın lap axırıdır,
hazırlıq gedir yaza:
budanır qurumuş budaqlar,
yığılır torpağa düşən yarpaqlar.

Ağaclarla gərək olmadığı kimi,
bağ sahibinə də gərək deyil
indi bu qızılı yarpaqlar.

Qıpqırmızı, dilimlənmiş nar tək
alovun qırmızı dillərinə dönür,
sonra ikiye bölünür –
cismi kül olub torpaqda qalır,
ruhu da tüstüyə dönüb
ağacların əyninə dolur.

Yox olur yarpaqlar,
yox olur.

MÖVLUD GÜNÜ

Dekabrın 25-i
öz yerini 26-ya verir.
Evlərin üstünə gümüş örpək salınıb –
damların hamısı eyni rəng alıb.
Ay işığını birə-beş artırıb,
hətta ağacın kəlləsində qalan
qaralmış nar da parıldayır.
Çarmıxa çəkiləndə
ona şahidlik edən ay
unutmur, doğum günündə –
öz işığını Hatəmcəsinə paylayır.
Bu gün mövlud günüdür,
bu gün İsa doğulub.

MARSELİNA ÜÇÜN

Marselina, sən bakirə Məryəm kimi
əzabları içində daşıyıb
ağrıları körpə təbəssümünlə
gülüşə çevirirsən.

Marselina, sən zərif çiyinlərinə
ağır tənələrə tab gətirən
mərmər möhkəmliyi var.
Ürəyində qara qanlar axıdıb,
dilində xoş sözlər saxlayırsan.

Marselina, qəlbindəki yaralara
duz səpilsə də hər gün,
yanaqlarında təzə açılan
nar çiçəkləri “bitirirsən”.

Marselina, sən indi Penelopatək
kətan toxumaq bəhanəsiylə
günü günə calayırsan.

Marselina, bütün bunlar
yaşamaq deyil, dözməkdir –
hamıdan, hər şeydən bezməkdir.
Öz Odisseyini gözlə, Marselina,
yaşamaq – bəzən kimisə gözləməkdir.

QAFQAZ DAĞLARINDA

Payızın ilk günləriydi.
Dostum Mübariz Örenlə
Yessentukidən Qafqaz dağlarına
səyahətə gedirdik.

Narıncı çaytikanı kollarını
yaxasına düzmüşdü
qıjıltıyla axan Baksan çayı.

Yollar ilan kimi qıvrılırdı
əlçatmaz zirvələrin sinəsində.

Bələdçi xanım Nadejda
nəhəng qayalıq göstərib deyirdi:
Bax orda Prometeyi zəncirləmişdi
qəzəbli Zevs,
cəza verirdi öz qardaşına,
qartal da dimdikləyirdi onun ciyərlərini.
İndi orda nə Prometey vardı,
nə də qartal.
Əvəzində qorxacaq nar kolları bitmişdi
və ətrafında
qarğalar uçuşurdu...

ELSEVƏR

Əsl xoşbəxtliyin nə olduğunu indi anladıq. Ən böyük xoşbəxtlik doğma torpaqların işğaldan azad olunması imiş. Doğma yurdlarından, evlərindən-eşiklərindən didərgin düşmüş insanlarımız necə sevinirdilərsə, Qarabağı görməmiş, Qarabağ haqqında ekrandan, qəzetdən, internetdən eşidən gənclərimiz də o qədər sevinirdilər. Qarabağlı olmayan yaşlılar da, orta nəslin nümayəndələri də bu payız sevincindən çox göz yaşı tökdülər. Düşmənin xarabazarlığa çevirdiyi şəhərləri, kəndləri ekranda görəndə də sevincdən hamımız ağladıq. Cəbrayılılar, füzulililər, zəngilanlılar, şuşalılar, ağdamlılar, kəlbəcərlilər dedilər ki, yurdlarına, torpaqlarına dizin-dizin, ayaqyalın gedəcəklər, otuz il yuxularına girən torpağı qucaqlayıb öpəcəklər. Hansımızın ürəyindən o hisslər keçmədi, hansımız ürəyimizdə demədik ki, biz də Cəbrayılın girişində diz çökəcəyik, Zəngilanın daşını-kəsəyini, Ağdamın adı yazılan lövhəni, Şuşa qalasının ətəyini, Kəlbəcərin kösöv olmuş torpağını öpəcəyik? Nə böyük xoşbəxtlik, nə böyük səadət... İndiyədək doğulduğumuz şəhərin, kəndin, qəsəbənin torpağını niyə öpməmişik? Niyə bir ağac əkib, cörəyini yeyib, suyunu içdiyimiz doğma yurdu abadlaşdırmaq aqlımıza gəlməyib? Amma indi hamımız işğaldan qurtulmuş şəhərlərimiz, kəndlərimiz üçün nə isə bir iş görmək üçün əldən-ayaqdan gedirik. Qocamız-cavanımız düşmənin xaraba qoyduğu yerləri abadlaşdırmaq üçün səfərbər olub.

Daş qalaqlarını təmizləmək, qurumuş ağacları çıxarıb, yerinə fidanlar əkmək bu gün milyonlarla insanımızın şirin arzusudur. Otuz ilin əvəzini bir ildə çıxmaq istəyirik. Otuz ildə dünyanın ən dəhşətli olaylarına şahid olmuş, oğulları ölmüş, qızları intihar etmiş, körpələri çarmıxa çəkilmiş, qısırlaşmış, övladsız qalmış, çayları tərsinə axıdılmış, bağları göz dağı olmuş torpaqlarımızı bir göz qırpımında cənnətə çevirmək istəyirik. Bu torpaqlara şəhidlərimizin qanı tökülüb, bu torpaqlar bundan belə səcdəgahımızdır.

Birinci də deyirik, ikinci də deyirik, amma Qarabağ müharibəsi otuz illik müharibədir. Xalqımız otuz il yatıb-durub “Qarabağ” deyib. Toyunda Qarabağı arzulayıb, yasında şəhidlərinə ağlayıb. Dil açan körpəmiz də “Qarabağ bizimdir”, deyib. Gəncimiz “Ya Qarabağ, ya ölüm!” deyib. Qocalarımız “Prezidentimiz əmr etsə, oğlumla bərabər özüm də döyüşə gedərəm” deyib. Otuz il halal loxmamız boğazımızdan keçməyib, otuz il xəcalət çəkmişik, otuz il düşmən bizə gülüb, otuz il dişimiz bağırsığımızı kəsib. Bəzən səbrimiz daşıb, çığırırmışıq, bağırmışıq, gileylənmişik, “Nəyi gözləyirik, niyə hücum etmirik?” demişik.

O gün gəldi... Bir bazar günü yuxudan oyandıq ki, müharibə başlayıb. Ölkəmizin başçısı bilir-miş nəyi nə vaxt və necə etmək lazımdır. Xalqımız bu günü necə həsrətlə gözləyirdi... Əli silah tutan-

larımız bir gündə səfərbər oldular. Atalar oğulları ilə könüllü oldular, analar oğullarını qoşalayıb döyüşə göndərdilər, qardaş qardaşı ilə çiyin-çiyinə verib Qarabağa üz tutdu. Xalq bir yumruq olub gürz kimi düşmənin başının üstünü kəsdi.

Ağacan kişinin, Dilbər ananın ocağında iki oğul böyümüşdü. Evin böyük oğlu Elsevər atəşkəsdən bir il sonra dünyaya gəlmişdi, Fərid isə qardaşından iki yaş kiçikdi. Tale elə gətirmişdi ki, qardaşlar eyni vaxtda əsgərlik çəkmişdilər. Tariximizin şərəfli səhifələrindən biri olan 2016-cı ildə iki qardaş Tovuzun Əlibəyli kəndində xidməti borclarını yerinə yetirirdilər. Hərbi xidmətə daha əvvəl deyil, iyul ayında çağırıldıqlarına, Aprel döyüşlərində iştirak edə bilmədiklərinə çox təəssüflənmişdilər. Ordudan tərxis olunan qardaşlar bir gün Vətən uğrunda silaha sarılacaqlarına inanırdılar. Bu ilin iyulunda general Polad Həşimovun və hərbiçilərinin şəhid olması xəbəri iki qardaşa da çox təsir etmişdi. Bütün vətənpərvər, qoçaq gənclərimiz kimi, qardaşlar da Qarabağ uğrunda müharibə istəyirdilər. Elsevər böyük qardaş olduğu üçün kiçik qardaşına qıymadı, həm də valideynlərinin onlardan başqa övladları yox idi, özü könüllü olaraq Səfərbərlik Xidmətinə ərizə ilə müraciət etdi. 30 illik həsrətimizin bir gün bitəcəyini, ağrı-acımızın dinəcəyini bilmirdi, amma inanıb yola çıxmışdı. Arzusu ürəyində qalmadı. Sentyabrın 21-də onu hərbi təlimə çağırdılar. 27-də müharibə başladı... Bir gün keçdi. Sentyabrın 28-də Fəridə də çağırış vərəqəsi gəldi. Böyük qardaşın kiçik qardaşdan xəbəri olmadı. Elsevər Füzulidə, Fərid Hadrut-Xocavənd istiqamətində döyüşürdü. Ordumuzun qəhrəmanlıq dastanı yazdığı günlərdə xalqımız nəfəsini dərmədən ekranlara bağlanmışdı. Cəbhə xəbərlərini həyəcanla izləyir, Prezidentimizin çıxışlarını intizarla gözləyirdi. Qələbə xəbərləri gəldikcə xalqımızın qəddi düzəlməyə başladı, Cəbrayıl işğaldan azad ediləndə əmin olduq ki, qələbə bizimlədir. Azərbaycan öz tarixinin ən şərəfli günlərini yaşayırdı. Dünyanın hər yerində azərbaycanlılar qürur hissindən yerə-göyə sığmırdılar. 30 ildən sonra böyük bir millət ilk dəfə ürək dolusu sevinirdi. Bu iftixarı, bu sevinci, bu səadəti bizə yaşatmaq üçün əsgər və zabitlərimiz döyüş meydanında canlarından-qanlarından keçirdilər...

Qarabağ müharibəsinin, ayrı-ayrı döyüşlərin təfərrüatı vaxt keçdikcə qələmə alınacaq. Gənc yaşlarına baxmayaraq, Vətən uğrunda canından keçməyə hazır olan, gözünü qırpmadan düşmənin

üstünə gedən iki qardaşın da şücaəti Qələbə salnaməsinin şanlı səhifələrində yer alacaq. Bizim bildiyimiz budur ki, bir-birlərindən xəbər ala bilməyən qardaşlardan kiçik olan Fərid oktyabrın 16-də ağır yaralanıb. Oktyabrın 21-də Elsevər sonuncu dəfə valideynləri ilə telefonla danışmış, 3 gün sonra isə Füzuli uğrunda döyüşlərdə şəhid olub...

Elsevər Azərbaycan Dövlət Memarlıq və İnşaat Universitetinin məzununu idi. Böyük arzuları var idi. Gələcək üçün planlar qururdu. Amma vətənpərvər gəncin ən böyük arzusu torpaqlarımızın işğaldan azad olması idi. Bu arzu gerçəkləşmədikcə bütün arzuları həyata keçsəydi də, yarım olardı. Elsevər də, Fərid də xalqımızın ən böyük arzusunu çin etmək üçün döyüşdülər. Fərid hospitalda yatdığı üçün Elsevərin şəhid olduğunu ona deməmişdilər, o, noyabrın 17-də xəstəxanadan evə buraxılanda qardaşının bayraqlı şəkli ilə göz-gözə gəldi.

Vətəni işğaldan qurtarmaq ən böyük qəhrəmanlıqdır, bir xalqa dünyanın ən böyük xoşbəxtliyini yaşatmaq ən böyük savabdır. Elsevərə bu adı kim verib, bilmirəm, bu, təsadüf deyil. Bu, bir işardır, bu, bir öhdəlikdir, bu, bir məsuliyyətdir. Elsevər öz adını doğrultdu, adına layiq oldu. Təbiyəli, sakit, təmkinli bir gənc kimi qohumlarının, dostlarının hörmətini qazanmışdı, indi o, bir xalqın and yeridir. Onu böyüdən, vətəndaş kimi tərbiyə edən valideynlərin qarşısında xalq baş əyir. İki oğlunu Vətən müharibəsinə göndərən ana, iki oğlunu kişi kimi böyüdən ata, xalq sizə minnətdardır. Bakıda dünyaya gələn iki oğlan Qarabağ üçün canını-qanını əsirgəmədi, Vətən tarixinin şanlı səhifəsi onların qanı ilə yazıldı. Bir gözümüz gülərkən, bir gözümüz ağladı. Yaramız istidir, bir gün köz bağlayacaq, amma Qarabağ deyəndə şəhidlərimiz yada düşəcək, qazilərimiz, əsgərlərimiz, zabitlərimiz fikrimizdən keçəcək, ürəyimizdəki yerləri daim onlara məxsus olacaq. Vaxt gələcək, qəhrəman şəhidlərimizin əziz xatirəsinə cild-cild kitablar yazılacaq, qazilərimiz, əsgərlərimiz bədii əsərlərin də qəhrəmanlarına çevriləcəklər. Yeni-yeni nəsilələr Elsevərlərə, Fəridlərə bənzəmək istəyəcək, neçə-neçə halal ocaqlarda Elsevərlər, Fəridlər dünyaya gələcək və bu oğullar böyük fəxrlə əsgərliklərini cənnət Cəbrayıl, gecələri də gündüz kimi aydın Ağdamda, qartallar yuvası Laçında, şərəf qalamız Şuşada, xanlar-xan zadələr oylağı Xankəndidə çəkəcəklər...

Çinarə NÜSRƏTLİ

Şair, tərcüməçi və redaktor. 1981-ci ildə doğulub. Sorbonnada müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq doktorudur. Parisdə yaşayır. “Sümüksüz üzgüçü” (*La Nageuse désossée*), “Paytaxt hekayətləri” (*Légendes métropolitaines*) və daha beş toplunun müəllifidir. Şeirləri 39 ölkədə tərcümə və nəşr edilib. Apolliner ədəbi mükafatı laureatı və mükafat komissiyasının baş katibidir. Mallarme Akademiyasının sözçüsüdür. İndiyə qədər 40 kitab tərcümə edib. “La Traductière” nəşrlərinə rəhbərlik edir.

“Dörd yol ayrıcında barmaqlarım üstə qalxıb hönkür-hönkür ağladım...” Ani olaraq düşünməyə başlayırsan. Kimsə dörd yol ayrıcında seçim qarşısındadır. Həmin kimsə barmaqları üstünə qalxıb. Demək, uzaqlara baxır və kimisə axtarır. Gözləyir. Kimi? Ona doğru yolu göstərəcək adamımı? Ya, bəlkə, yolun “işləkliyini” bilmək istəyir o kimsə? Barmaqlarımız üstə qalxıb içimizi çəkə-çəkə ağladığımız uşaqlıq düşür yadımıza... saflıq məmləkəti uşaqlıq... Bəlkə, yol elə ağlamaqdır, vektor içərimizə, içimizədir...və sair və ilaxır. Təkrar oxuya qayıdırсан.

Şeirlərinin qəribə gücü var Linda Marianın, bəlkə, həm də ona görə ki, gündəlik həyatın sərhəd situasiyalarını nişan verir və bununla da ani olaraq fərqli, hətta əksqütblü isitiqamətlərdə yozum, düşüncə üçün geniş perspektiv açır.

Linda Maria Baros böyük Avropa şeiri ənənələrindən və o şeiriyyətin gücündən doğmuş, o güc və ənənələri hiss etdirən şeirlərin müəllifidir.

Özü barədə belə deyir Linda Maria: “Yazanda mən A4 avtostradası ilə gedirəm (...). Vərəqin A4 formatı ən əsrarəngiz yeraltı fəaliyyətdir və mən çoxdandır ki, özlərinə asfalt və səma arasındakı poetik labirintinin tələsinə düşməyi tez-tez rəva görən bu sürət həvəskarlarının, baykerlərin və səyyahların çevrəsində həmin bu avtorstada ilə gedirəm (...). Məqsədim oxucunu çıxışa itələmək, yaxud dəlilik və sürət məsələlərində çox uzağa getmiş dəmir atlı səyyaha çevirmək deyil. İstəyim onun qəlbində də, sükani və iki təkəri arasında daha böyük yer açmaqdır...”

Professor Cavanşir Yusiflinin tərcüməsində Maria Lindanın şeirləri “Ulduz”un oxucuları üçün:

Linda MARIA BAROS

GÖYLƏRƏ BAXMAQ

Bəzən atam
siqaretin qoxusuna uyub
hərəkətsiz qalardı.
İllər ötüb keçdi, indi o gülür,
sonra karıxmış halda göylərə baxır...
Bu şəhərdən özüylə
yalnız qocaları,
kanalizasiya boruları yanında gecələyən
və təklənmiş evsiz insanları aparmaq istərdi.
Küçə boyu
onların qarşısında dayanır,
əllərini uzadırdı ki, qalxsınlar.
Qoxuları özlərindən əvvəl qalxardı-
gənc bir qadının
küləyin qaldırdığı ağappaq donu kimi ...
Şəhərin qocaları, qocalmış uşaqları göylərə baxar,
xoşbəxt-xoşbəxt gülərdilər...

B. C. B. G.

Gecə al-qırmızı qanını dağıdıncə
səhər azğınlıqla çökür şəhərə :
üstündə bircə eynək və sırğalar qalınca
sürəti yolda paltar kimi dəyişən,
tüpürcəyi sükana, ramaya,
poladdan örtüyə tüpürcək kimi yapışdırən
bayker dalğası kimi.

Xırıltılı səhər boğuş səsli toplarını atır:

səhərin üstünə laqeydlik şəhini qondurur,
donmuş günbəzlərin üstünə çilənir,
bir də ofislərdə başsız milçəklər kimi
dönüb-dolaşan,
serroza tutulmuş məmurların
keçəl kəllələrinin üstünə
(elə oradan diyircəkli qələmlərin vızıltısı gəlir,
qələmin ucluğuyla sinələrini döyəcləyir).
Sarımtıl səhər sürət qırmalarıyla
donmuş günbəzləri vurur
və nəhayət, divarlar boyunca kəhrəba külçələrlə
sidik kimi axır...
Beləcə, bir səhər daha.
Məmurlar satır məni
sakitcə, kağız üstündə.

CANLI-CANLI ALIŞIB-YANIRLAR

Baykerlər anidən yanınızdan keçir.
Malmö və Minskədən gələn
sarısaç baykerlər,
cins şalvarlarının arxa ciblərindəki etiketi
gördünüzsə,
demək, gəlib keçdilər.
Qəfil dönmək üçün yana əyilirlər
(böyük stəkanda kiçik çay qaşıqlarını təsəvvür
edin, eynən elə).
Diz qapaqları asfalta toxunana qədər.
Birdən od alıb yanarlar...
Bunu düşünməyə macalı olmur,
canlı-canlı yanirlər.

ALTI BATMANLI SIÇRAYIŞ

Gecə, baykerlər qanlarına bələnmiş
avtostradanı dövrələyirlər.
Səhər, damara batan iynə kimi
asfalta sancılarlar.
Nadir hallarda moteldə gecələyirlər.
Stol arxasından qalxdılarını –
saqqala düşən çörək qırıntıları kimi
qızlar tökülüşüb gələr.

Parkinglərdə qızlar kiçik əl çantalarından
bapbalaca meqafonlarını çıxarıb
altı batmanlı sıçrayış edirlər.
Avtostrada arteriyalarını açar,
qan şəhərə dağılar.

QRAFİTTİ

Motel terrasında, təpələr arasında,
qırmızı şərab gəl-gəl deyir rəhmsizcəsinə,
ürək kimi döyünür şüşədən çıxmaq üçün;
üzümlüklərdə payaya sancılmış
at kəllələri qaralır.
Gecə qəfildən düşür.
Sonra da sanki uzaqda,
avtostradanın o biri tərəfində
dəlicəsinə fırlanan bayker
üfünün ağımtıl divarına çırpılıb
onu al-qırmızıya bələyir.

BOMJLAR

Şəhərin qocaları, qocalmış uşaqları qarnı üstü
sürünər,
Səkidə qurduqları karton evlərinə girərlər
və bir küncdə vurnuxarlar,
guya bu yer üzündə onlar da özlərinə ev qurmaq,
onu sahmana salmaq istərlər.

Çirkli kanalizasiya borusu üstündə sürünərlər
(beləcə dərinliklərlə bağlarını gücləndirərlər) :
ətəbalaları qanadları altına alan iri toyuqlar kimi.

Şəhərin qocaları, qocalmış uşaqları qarnı üstə
sürünərlər
supun içinə tüpürürmüş kimi
küçənin üzünə tüpürərlər.
Kanalizasiya tanrısı onları çevrələyər,
borudan qalxan buxarın içinə alar,
mələklər kimi.

BOYAQOTU GÖLÜNDƏN KEÇƏRKƏN

Hiss edilmədən, havada süzərək,
bir budağın altından əyilmədən gedirlər...
Sən onların suya düşən əkslərini
çayın qanlı sarğıya bənzər səthindən sezirsən.

Vidalaşmadan gedənlərlə bağlı məsələ aydındır,
onlar zeytun budaqlarının arasından,
havada dalğa-dalğa yayılan tül kimi,
sinələriylə maneələri içəridən yarıb keçdilər.

Gözlərinin qüzehli qışası sındırılan qapıya
bənzəyir.
Daha nəyə?
Öz-özünə qopub düşən qapı rəzəsinə.
Türmənin işgəncə yerinə.
Torpağa bulaşmış dodaqlarıyla nəsə demək
istəyərlər –
yanaqlarındakı ömür lavası son damcısına qədər,
əriyib axana qədər.
Birdən çıxıb gedərlər, beləcə yox olarlar
gecənin qızılgül bağçasıyla.
Həbs edildikdə ən azından bir dəfə geriye,
uşaqlarına, evlərinə baxmaq fürsətləri olmayan
valideynlər kimi.

HƏYAT MEYDANINDA

Atam çala qazır
şüşə kimi tutqun,
qurğuşun buludların altında.
Şəhərə də hələm-hələm gəlmiş.
Burada yerin lap dərinliyindən keçən
ana yola bənzər bir şey axtarır,
Bir yol ki, dediyinə görə,
təkərlərdən asılı qalıb sallaşır,
arxası üstə düşür,
səsucaldıcıdan gəlirmiş kimi uğuldayır.

Yolun gözü tutulub, ölüb, bəlkə də, içinə
qurğuşun dolub,
gili işıq keçirmir, sürüşüb yana gedir,
sonuncu milinə qədər sürtülmüş təkərlər
cırıldamır,
tüstü borusuna qum və qurğuşun dolub,
ağzı şüşəylə qapanıb.
Havada toz dənələri uçuşur,
üzümlükdən qovulan sığırcınlar kimi.
Onların arasında atamın nəfəsi
qalın duman pərdəsindən
tutulduqca tutulur
(duman da var, bulud da,
dəmir bellə yarıb keçmək imkansız).
Atam qazdığı çaladan boylanır,
elə bil tərləmiş şüşədən baxır.

Saqqalı dumanda üzür, asfaltın üzü kimi
nəmlənir.

Çala böyüyüb, dünyanı tutub,
tərsinə çevrilmiş qüllə zəngi kimi onu göylərə
qaytarır.
Atam zəngin üstündə yellənir və susur;
eşitmir ki, yolun üstündəki bu qərsiz baykerlər
nəhəng deşiyin içindən qışqırırlar,
sanki kimsə dünya boyda səsucaldıcının içində
danışır.

ƏSAS SÖZ FONDU

Allah amanında!
Tək bircə gün mənim adımlı yazmasan,
qoy sənin əlin sözlərin mənəngənəsi arasında qalsın,
əzilsin!
Sözlərin qapısı olan ağzın çırpılsın!
Səninlə aramızda qurdlar üçün qurulan
tələnin yerini deyən dilin yansın!

Qoy mənim göz yaşlarımla yuduğun
yaraların heç zaman sağalmasın!
Xərəkdə şəhərə aparılsın!
Qoy sənin üzün pəncərədən süzülən çirkə batsın,
bulaşsın:
daimi, əbədilik!
Əgər hər gün adımlı
eşq dolçasının üstünə həkk etməsən,
yuxudaykən belə adımlı
ilk görüşdə olduğutək incə hərflərlə yazmasan,
onu sənin ağzına bağırsaqla tikəmə,
heç açılmasın!

NARGİZ

BƏNÖVŞƏYİ ÇİÇƏKLI AĞAC

Universitetdə ilk dərs günüm idi. Həyəcanla bozuntul, nımdaş asfaltda irəliləyirdim. Bu yollarda gəncliyimin ilk illəri keçmişdi. O zamanlar bu yollarda tamamilə başqa düşüncələrlə addımlayırdım. Beynimdə min cür fikir gəzsə də, heç biri indiki təfəkkürümə görə ciddi sayılmazdı. Başımı qaldırmadan üzüyuxarı qalxırdım. Anıdən doğma bir hiss məni cəlb edir: sağında yol boyu düzülmüş bənövşəyi rəngli, adını hələ də bilmədiyim uşaqlığının ağaclarını görürəm... Bənövşəyi çiçəklərin tam mərkəzindəki tacvarı sarılıq göz bəbəklərimi bir hipnoz ədasıyla dar-

tıb uşaqlığıma doğru çəkir... Özümü Zaqatalada bir bağçanın həyətində tapıram. Bura mənim uşaqlığıma aid guşə idi. Mən bənövşəyi rəngli çiçəkləri olan, azca da gülxətmi çiçəyini andıran həmin o mistik ağacın altına keçib əyləşirəm. Yan-yörəm uşaqlarla dolub-daşır. Çığırtılar, ağlaşmalar və qəhqəhələr... Qulaqlarıma dəyib çilik-çilik olan həmin mahnı... “Ay uzunsaç, qaragöz, ağıllı kuklam mənim...”

Mahnı məni arxasınca mənə sıyığı qoxuyan otağa doğru çəkib aparır. Körpə barmaqlarım şkafa səliqə ilə düzülən “blondinka” kuklalara to-

xunur... “Gəl əlifba oxuyaq, sən şagird ol, mən müəllim...”

Xatırlayıram, o vaxt nənəm bunlara “rus kuklası” deyirdi. Rus kuklası nədi bilmədən məndən sanki ya əsməri, ya da sarışını seçməli olduğum istənilirdi. Əlimi atıb əsməri götürürəm. Budur, sarışın yanaqları daş kimi kuklamın başı tonqalda yanır... Kuklamın çıxırtısı küllərə qarışıb səmaya yüksəlir. Mən zaman-zaman o kuklanın rus dilində çıxırtısını eşidir kimi oluram. Nə dediyini anlaya bilmirəm. Amma nəşə xoş sözlər tələffüz etmədiyinə əminəm...

Yenidən gedib bənövşəyi rəngli ağacın altında dizlərimi qucaqlayıram. İzolyasiyası mümkün hissələrə nəzər salıram. Cilovlana bilməyən qəbullanmalara. Təsirlərin təsirsiz ötürmədiyini qavrayıram. Kölgələşir hər şey ətrafımda. Solumda oturub təkcənəliyin labirintində süzülən ağ geyimli nurani kişiylə zilləyirəm gözlərimi. Diksindir... Gözlərini mənə zilləyir o da. Nəşə səhv etdiyimi anlayıram. Bura necə gəlib çıxdığımı düşünməyə başlayıram. Dəli bir qorxu bədənimə titrədir. Qəfil ironik gülüş sıçrayır qulaqlarıma. Ağ geyimli nuraninin göz bəbəklərində bənövşəyi rəngli çiçəklər açmağa başlayır. Başım fırlanır, gözümlə qaralmağa başlayır. Öldüyümü düşünürəm. Axırıncı dəfə yol getdiyimi xatırlayıram. Gəncliyimin ilk illərində getdiyim o yolları. Həmin tanış ağaclar sıralanır beynimdə... Görəsən, bu bənövşəyi çiçəkləri niyə belə sevirəm? Bu çiçəklər mənə yalnızlığı, çarəsizliyi və xəyal qurmamağı öyrətməyibmi? Bu ağacın altında kasıblarla varlığın fərqi görməmişəmmi? Bu ağacın kölgəsində gəlməyən atamı gözləməmişəmmi? Anamın təkliyinə, keçməyəcək keçmişimə sığınmamışammi? Qəbul edib bütün tənələri uşaqlıqdan yaşlanmamışammi? Hamısı həmin bu bənövşəyi ağacın həndəvərində baş verməyibmi?

Hardansa böyük bir bənövşəyi kəpənək uçub gəlir. Ağzımı açmağa imkan vermədən içəri soxulur. Tələsik nəfəs boruma sıçrayır. Ordan da ürəyimə daxil olur. Bütün ruhumun bənövşəyi rəngə boyandığını hiss edirəm. Yavaş-yavaş mənim də göz bəbəklərimdən həmin bənövşəyi çiçəklər boylanır. Ovuclarım yarpaqlayır. Əllərim

bər-bər torpağı qamarlayır. Mən torpaqlaşmağa başlayıram. Torpağın ən dərin qatlarına sürətlə enir ruhum. Getdikcə nəfəs almağım çətinləşir. Özümü bənövşəyi çiçəkli bir körpüdə görürəm. Cəhənnəm qayıqçısı mənə tərəf baxmaq istəmir. Bütün ağ geyimli bənövşəyi baxışlı insanlar məndən kənar gəzir. Bir qurtum su içmək istəyirəm. Ovuclarımdakı yarpaqlara tökülür damlalar. Bütün bədənəm yavaş-yavaş bənövşəyi rəngli çiçəklərə bürünür. Əyilib təkrar su içmək istəyirəm... Gözlərimdən bütün çılpalığı ilə uşaqlığım görünür. Darıxıram. Qaçıram uşaqlığıma doğru... Uşaqlığımın bənövşəyi rəngli köynəyi cırılır. Özümü üzüm üstə zində tapıram...

Oyanıram...

Sıqnalın vahiməli səsi ilə düz yolun ortasında özümə gəlirəm... Hıçqırıram... Bilirəm ki, artıq həmin ağacın altında tanış hisslərlə oturmaq mümkün deyil... Bilirəm ki, ömür kəhəri artıq qanadlanıb. Bumbuz qışqarısqı payız küləyi qanımlı dimdikləyir. Təmtəraqlı bir üşütmə ruhuma işləyir.

Hiss edirəm ki, sürücü rusca nəşə çıxırır... Nə dediyini anlaya bilmirəm. Amma nəşə xoş sözlər tələffüz etmədiyinə əminəm...

Nazim ŞAH

QATARIN SƏSİ GƏMİ FİTİNƏ QARIŞDI

Limana göz vuran pəncərəni
 döyəcləyir qərb küləyi.
 Masada kəklikotu çayı,
 şərq mürəbbəsi,
 bir də yorulmaq bilməyən şərqli nəfəsi.
 Gözəl mənzərədir, düz demirəm?!
 – Ey cənublu rəssam, bu şeiri çək,
 orda şımallı sevgilim də olsun,
 sevincdən mavi gözləri dolsun,
 gözlərindən sevinc əskik olmasın.
 Qütb ulduzunun ahəngində çək...
 Çək, çayım soyuyur,
 yol çəkən gözlərim yumulur.

Gəmilər lövbər atdı gecənin səssizliyinə,
 Gəmilər əldən-ayaqdan düşmüş.
 Ay payıza elə qarışıb ki,
 şeir yaradır laylay əvəzinə.
 Dəniz gözlərin qədər gözəldir,
 həsrətdən yol çəkir...

Mart günəşinin hərarətinə köklənib
 torağayın nəğməsi,
 bu gün bayramın son çərşənbəsi.
 Uçmaq istəyirəm misralarda eninə,
 ayaqyalın, başı açıq.

Misralar şəkərbura dadında...
Uçub buludlara papaq atmaq,
o mavi masa arxasında
ayaqyalın, başı açıq
Tanrı ərməğanını dadmaq...
– Tələs, pəncərəni aç,
göy üzünə bax.
Bax, oğrun baxışlarla yola sal məni.
Uçdum, darıxma, qayıdacam...
Qayıtmasam, bayramın mübarək...

DUMAN

Tərli, uzunsov şüşəyə,
dünyaya açılan pəncərəyə
günəş çəkdim şəhadət barmağımla,
uşaqların günəşindən –
onlar qədər təmiz.
Qəhvə buxarında itdi günəş,
əridi, axdı günəş,
böyüklərin günəşi,
eşqin, şəfqətin günəşi...
Pəncərəni açdım:
nə günəş var,
nə də Şamaxı.
Önümdə yalnız duman...

Onuncu ayın on altısı,
gecə saat üç...
Payız zümzüməsində
mələklər yalılı gedir
rəsədxana üzərində.
Çələng hörüb göy cisimlərindən
ərməğan etdilər mənə,
elmin beşiyində...
Heyif, sən yoxsan yanımda,
birgə rəqs edərdik
bu ulduz yağışında...

Qatarın səsi
gəmi fitinə qarışdı,
günəşin işığında
yuyundu çiçəklər.
Xəyallar, ümidlər
qucaq açdı üfüqlərə.
Həftənin ilk günü
göy və dəniz şeir istəyir.
Şam yandırmağa,
pərvanə, ilham pərisi çağırmağa
gərək yox ...

“AYAQLARIM ŞƏHİDLİYƏ YOLLANIR...”

vətənin hər bucağı bizə öz evimiz, öz ocağımız təsiri bağışlayırdı.

Biz onunla müsahibədən çox, dərhləşmək ehtiyacından bir araya gəldik. Elə redaksiyamızda görüşdük. Müsahibə boyu əyləşmədi. Fikirlərini ayaq üstə ifadə etməyin onunçün daha rahat olduğunu bildirdi. Suallarımı aramla dinlədi, var-gəl eləyə-eləyə cavablandırdı. Görünür, şair bir an belə, Vətənin bütövlüyü uğrunda ayaqda dayanmış xalqın bir zərrəsi olmaqdan məhrum olmaq istəmirdi. Heç təsadüfi deyil ki, ilk sualımız da könlümüzün, ruhumuzun, ürəyimizin kökləndiyi Qarabağdan-ümummilli mövzudan idi:

– Kəramət bəy, bildiyimiz kimi, davam etməkdə olan Qarabağ savaşı sayəsində bu günlər Azərbaycanın hərbi və siyasi tarixinə qızıl hərflərlə yazılmaqdadır. Ard-arda qazanılmış zəfərlər qələbənin çox da uzaqda olmadığından xəbər verir. Az qala salamımız da savaşırdı, sağ olumuz da. Bir qələm sahibi kimi soruşmaq istərdim, şeirin müharibəsi və ya müharibənin şeiri... Necə xarakterizə edərdiniz bunları?

– Belə deyim də, deyək ki, Allah eləməmiş, insanın qolu və yaxud ayağı hər hansı qəza səbəbindən kəsilib. İnsan dərk edir ki, onun kəsilmə, nə zamansa var olan əzası yoxdu, amma o yoxluğun mənəvi ağrısını daima hiss edir. Qarabağ ağrısı bu dəhşətli ağrını xatırladır mənə. Zaman-zaman bu ağrı az qala qürurumuzu sındıran yer olub. Öz şəxsimdə deyirəm, misal üçün, mən artıq qürurla, gözümlə arxada qalmadan ölə bilərəm.

Yəqin, bilərsiniz, qədimdə böyük sərkərdələri, qəhrəman döyüşçüləri ayaq üstə dəfn edirdilər. İndi adam öləndə də bu qürurun verdiyi gücdən ilhamlanaraq, ayaq üstə dəfn olunmağı vəsiyyət etmək istəyir.

Şair Kəramət fərqli olduğu qədər də hamımıza oxşayan istiqanlı bir qələm fədaisidi. Üzünü görməsəm də, haqqında çox eşitmişdim, tanışlığımız şeir və poemalarından başlamışdı. Düşüncəmdə şairin ədəbi portretini cizmaq üçün kifayət etmişdi bu mənə. Müsahibə bir səbəb oldu uzaqdan tanıdığım bu yaxın adamı daha dərinədən kəşf etməyə. Elə şeirləri kimidi-bəzək-düzəksiz, ruha və ürəyə yatımlı. Öz düşüncələrini, razılaşmadığım məqamlar olsa belə, elə ifadə edir ki, razılaşmalı, şərik çıxmalı olursan. Ədəbiyyata münasibətdə o qədər məsuliyyətlidir ki, yazdıqlarını başdansaovdu oxumaq mümkün deyil. Şair özünün ədəbi məsuliyyətini oxucuya da təlqin edə bilir. Bunu hər qələm tutan, hər sözə könül verən adam bacarmır. Bəlkə, ona görədir ki, onun şeirlərini oxuyanda qeyri-ixtiyari özünü yığışdırmaq, fikrini cəmləşdirmək məcburiyyətində qalırsan. Ədəbi məsuliyyəti həyatına da, danışığına da sirayət eləyib. Ürəyi və beyni belə, təbii ki, onun bu həyat prinsipinə.

Ondan müsahibə almaq istəyimiz meydana çıxanda oktyabr ayı idi, ölkəmizdə Vətən müharibəsi başlamışdı. Bir gözümlə cəbhədən gələn zəfər xəbərlərinə gülürdüsə, bir gözümlə də Qarabağın azadlığı uğrunda canını fəda etmiş qəhrəman oğullarımızın ağrısının kədərinə qərqlənmişdi. Hər şeyə rəğmən, hər ötən gün ürəyimizdə boy göstərən milli qürur daha da əzəmətli görkəm almaqda, bizi əvvəllər xəyal kimi görünən arzularımızın yanına ucalmaqda idi. Bəlkə, buna görəydi ki, müsahibə üçün ənənəvi olaraq şairin evinə getməyə ehtiyac duymadıq. İndi hər yer,

İki ay öncə qardaş Türkiyədən geri dönəndə mənə bir naxçıvanlı dostum yola salırdı. Təyyarəyə minəndə dostuma zarafatla dedim ki, bir də gələndə Naxçıvan duzu gətirimmi? Ümumiyyətlə, nə gətirim sənə? Dostum bir balaca düşünüb “Mənə Qarabağı gətir” – dedi. Çox duyğulandım və bu söhbətdən bir şeir doğuldu: “Sənə nə gətirim?”

İndi siyasi iradəsindən, haralı olmasından asılı olmayaraq, hamı bir amal – Qarabağ uğrunda bir yumruq kimi birləşib. Heç şübhəsiz, bütün bu uğurların başında Ali Baş Komandan və Azərbaycan ordusu dayanır. Bu gün yazılan şanlı tarixin özü belə, Ali baş Komandana və orduya xalq adından minnətdardı. Bu məqamda böyük türk xalqını və əzəmətli Türkiyə dövlətinin mədəni dəstəyini unutmaq günah olardı. Bunlar unudulmaz həqiqətlərdir. Bunları xatırlatmasan, bütöv həqiqətimiz kəm, kəsir olar.

Nəyə gətirirəm, düşünürəm ki, bundan sonra müharibənin şeiri daha əzmlı, daha mübariz olacaq, elə şeirin müharibəsinin də mahiyyətində eynilə bu kimi məfhumlar dayanacaq. Ən çox ona sevinirəm ki, daha şeirimiz boynubükük olmayacaq, daha məğrur dayanacaq sözümüzün qüdrəti. Aciz olmayacaq şairlərimizin şairləri. Yarımçıq düşüncələrimiz bütövləşəcək, bütövləşən Vətən torpaqları kimi. Biz sevinc göz yaşları tökdükcə sözümüz, şeirimiz böyüyür. Sözü böyük olanın şəxsiyyəti, xarakteri, dövləti və xalqı da böyük olur. Bu yerdə hələ tələbə vaxtı yazdığım bir şeir yadıma düşür:

...Min ildir içimdən min Araz keçir,
Yoxsa bir Arazı keçməyə nə var?

Şükürlər olsun, bu gün müzəffər ordumuzun sayəsində şanlı Azərbaycan bayrağı Xudafərinde-Arazın min illik sirdaşının başı üzərində də dalğalanmaqdadır...

– Birinci Qarabağ savaşı dönməndə yazdığınız şeirlərin birində belə bir misra var:

Ayaqlarım şəhidliyə yollanır,
Qürbətdədir şeir yazan əllərim.

Bu misraları yazan şair Kəramətin bu gün əlləri də, ayaqları da Vətəndədir. Bəs şairin ürəyi hardadı indi?

– Elə şeirdə deyildiyi kimi, onda param-parçaydı şair Kəramət. Cismi ruhundan ayrı düş-

müşdü. İndi mənim ürəyim də, ruhum da, cismim də vəhdəti-vücuddur. İnsan öz vətəni kimi bir şeydir. Özünü vətəniylə bütövləşdirən adam elə vətənin özüdür. İnsan öz vətəninə pəncərəsindən baxır dünyaya, öz vətən qapısından çıxır dünyaya. Əgər vətənin pəncərəsi sınıqdırsa, dünyaya sınıq baxır, qapısı alçaqdırsa, ordan boynubükük, qaməti əyilmiş çıxır. Bəli, bir zamanlar “And yerləri küçələrdə xəzəldi, Mələklər də ayaqqabı yalayır. Hara qaçım, yurd qaçılmaz gözəldi, Duz sevdalar qəbir boyu ulayır. Kamançalar mişarlarla çalınır, Tapdaladım pianonun dillərin, Ayaqlarım şəhidliyə yollanır, Qürbətdədir şeir yazan əllərim” yazan Kəramətdən artıq əsər-ələmət yoxdu indi. Nə yaxşı ki, yoxdu. İndi daha mübariz, başını dik tutan, qalib bir Kəramət var. Şəhidliyə də bütöv yürüyən bir şair Kəramət var. Bir şeirimdə özümə söz vermişdim ki, “Ulu əcdadıma qonaq getmərim – Qarabağ alınmayınca”. Baxın hardan hara uçaldı ruhumuz. Sabah Qarabağı azad və fərvan görəndə də başqa bir Kəraməti görəcəklər adamlar. Mən Kəramət deyəndə öz timsalında bütövlükdə Azərbaycanın insan, şeir, şair obrazını nəzərdə tuturam.

– Şair obrazı demişkən, müsahibələrinizin birində belə bir fikir var: “Şair özünün elə bir ədəbi markasını yaratmalıdır ki, hər gələn dalğa alıb onu aparmasın”. Deyirlər, ədəbiyyat özünü bir az da dalğalara təslim etməkdir. Bilmək istərdim, şair özünü hansı dalğaya vurmalıdır ki, gedib arzuladığı sahillərə çıxa bilsin?

– Düşünürəm ki, bütün sferasını və atmosferini yaradan şair birinci və sonuncudur. Yəni bütün həqiqi mənada istedadlı şairlər öz dairəsində birinci və sonuncudur. O heç bir yarışda yoxdur. Bəzən mənə bu fikirlərimə görə eqoist də adlandırırlar. Bu, mənə qıcıqlandırmır, əksinə, bir az da irəli gedirəm. Deyirəm ki, dünyadan gəlmiş-keçmiş, yaşayan, hətta gələcək şairlər də öz sferasında təkrarsız, birinci və sonuncudur. Şair öz dairəsini barama qurdu misalı hörməli, yaratmalı, ordan qanad açıb pərvazlanmalıdır. Bu cür düşünən şair heç kimlə yarışa girmir, heç kimə həsəd aparmır, paxıllıq eləmir. Heç kəsi ötüb keçmək istəmir, çünki o, ayrı dünyada qərar tutub. Nə də narahat olur ki, onun dünyasını kimsə ələ keçirməyə, qəsb etməyə cəhd edəcək. Çünki onun dünyası yalnız ona məxsusdu, onun var olduğu müddətdə mövcuddur, başqası ora daxil olub neynəyəcək ki? Onun dünyasının ruhi,

əqli sərhədlərinin hardan başlayıb, harda bitdiyini də başqaları doğru-dürüst bilmirlər. Amma, heç şübhəsiz, şairin yaratdığı dünyada, içi bizim dünyaqarışıq, bütün dünyaların çalarları, elementləri və rəngləri də olmalıdır.

Qaldı şairin arzularına çatması üçün özünü hansı dalğaya vurmasına, məncə, istedadlı qələm sahiblərinin öz dünyası olduğu kimi, öz dənizləri, öz dalğaları da olmalıdır. O, dalğalara deyil, dalğalar ona tabe olmalıdır. O da mümkündür ki, kimsə bu dünyaya məxsus nəyisə çırpışdırsın. Çırpışdırılan tam dairə deyil axı, bir parçadı, o heç vaxt bütövləşə bilməz. Və bütün oğurluqlar kimi, onun da uğurlu və məqsədyönlü istifadəsi mümkün deyil.

Bəlkə də, hansısa istedadlı adam ona tanış olmayan dünyaya və dalğaya baş vura bilər, amma əmin olun ki, o dalğa da bir müddət sonra onun özünün olacaq. Təbii, əgər sözügedən adam nəhəng istedadla malikdirsə. Bu məqamda istedadın da, ruhun da təməlinə xarakter dayanması vacibdir. O yoxdursa, bütün bunların heç bir mənası yoxdu.

– Poeziya, ədəbiyyat, incəsənət həyat kimi davam edəndə, bir yerdə qərar tutmayanda daha bəşəri olur. Bu fikirlə razısınızmi?

– Ədəbiyyat, incəsənət, eləcə də elm nəinki bir yerdə qərar tutmamalıdır, davam etməli, hətta müəyyən məqamlarda həm də həyatı və zamanı qabaqlamalıdır. Məsələn, iki əsr əvvəl çəkilmiş elə rəsm əsərləri var ki, orada su axtaranlar təsvir edilib. Günümüzün global problemlərini bizim müasirlərimiz kimi təsvir edə bilərlər. Bax sənət əsəri budur. Və yaxud, qərribə səslənsə də, “Nisbilik nəzəriyyəsi”nin kəşfində Dostoyevskinin rolu danılmazdı. Böyük alim Eynşteyn məhz özündən əvvəl yaşamış Dostoyevskinin əsərləri ilə tanış olduqdan sonra öz məşhur nəzəriyyəsinin üzərində çalışmağa başlayıb. Məhz böyük ədibin yaratdığı insan obrazlarından, onların diktə elədiyi insanlararası münasibətlərin nisbiliyindən ilhamlanıb Eynşteyn. Heç şübhəsiz, bu məqamda Dostoyevskinin böyüklüyü Eynşteyndən daha çox nəzərə çarpır.

– Kəramət bəy, bildiyiniz kimi, rubrikamızın adı “Yazı masası”dır. Ənənəvi olaraq, bu və ya digər şəkildə həmsöhbətlərimizin yazı masalarına münasibətini öyrənməyə çalışırıq.

Bu dəfə sualı bir başqa cür qoymaq istərdim, yazı masanızda daha çox itirmisiniz, ya qazandırsınız?

– Yazı masası ilk baxışda fiziki bir anlam daşıyır. Zaman-zaman şairlər lələkdən tutmuş, qələm, makina və kompüterə kimi müxtəlif vasitələrlə yazıblar öz əsərlərini. Amma, əslinə qalsa, elə yaradıcı insanın özüdür yazı masası. Daha dəqiq desək, yaradıcı insan həm də öz dövrünün yazı masasıdır. Şair də, yazıçı da, yazı masasından öncə öz ürəyinin, ruhunun, düşüncəsinin üzərində yazır şeirlərini, hekayələrini, romanlarını... Siz rubrikamızın adını simvol kimi götürmüşünüz, qələm adamlarını söhbətə çəkmək üçün uğurludu. Amma, zənnimcə, yazı masası şərtidir. Bax bu gün mən sizin redaksiyanızdayam, amma ənənəyə uyğun olaraq, əslində, mənim yazı masamda etməliydik bu könül, düşüncə söhbətlərini. Pismi alındı? Düşünürəm ki, yaxşı alındı. O mənada deyirəm ki, yazı masası istedad və düşüncə olan yerdə qiymətə minir, dəyərli olur. Bu mənada tam əminlikə deyə bilərəm ki, mənə görə, yazı masamda itirdiklərim də, qazandıqlarım da elə yazı masasının özü kimi nisbi anlam daşıyır.

İndi mənim, demək olar ki, heç yazı masam yoxdu. Səksəninci illərdə bir şeirimdə “İki əyilən var stola hər gün- Stolüstü lampa, biri də ki mən” deyirdimsə, indi “Dünya internetin canı boydadı” deyirəm. Yəni zaman-zaman biz dəyişdiyimiz kimi, əşyalarımız və yazı masalarımız da dəyişir. Ancaq adam da var, yaxşıya doğru dəyişən özü yox, əşyalarıdır. İstər həyatımızın digər sahələri üçün, istərsə də ədəbiyyatımız üçün ən təhlükəli adamlar məhz bu kimi adamlardır...

Söhbətləşdi:
Taleh MANSUR
oktyabr 2020

Rizvan NƏSİBOĞLU

...Axşamı
küçə işıqlarına tapşırıb,
getdik yatmağa.
Atıldıq qara dərd kimi
gecənin ağuşuna.
Divar saatının
döyüntülərini
çəkib üstümüzə,
uyuduq sükutun “çıxışına”.

Ovsunçu kimi
gecə qapadı gözlərimizi.
Dodaqlarımız
bir işıqlı əlnən “tikildi”,
Ömrümüzün bir gecəsi də
paslı bir qəpik kimi
yoxa çəkildi...

...Dan üzü
Qızıl rənglə bələndi
yer üzü.
Ağ göyərçin kimi
yuxularımızdan uçdu səhər.
Qarşıdakı axşamlar
bizi gözləyir
daralmış səbrimiz qədər...

ALQIŞ

Unudulmaz, böyük aktyor F.Poladova

...Dəyişdiyin dünyada
günün hansı vaxtıdı?
Səhərin dan yeridi,
günü günortasıdı?!
Bilmirəm,
ora dünyanın harasıdı,
ya cənnətdən uzaqdı,
ya da cəhənnəmin tən ortasıdı!

Süjetsiz bir dünyadasan,
başının altı torpaqdı,
üstünün göyü torpaq,
qibləmizin öyü torpaq!

...İndi ruhların səhnəsindəsen,
“Azad adam” əsərində
baş roldasan!
(Bağışla, səhnə bir az
qaranlıqdı,
adamlar bir az seyrək)
Rejissorun əcəldi,
operatorun fələk.

...Arxayın ol,
heç olmasa qadının
yuxularında sənə
bir dəstə gül gətirəcək!..

...HƏSRƏT CANI İMZALADI

Bu eşq qəlbi yağmaladı,
Həsərət canı imzaladı,

İkiyə iki caladıq-
Dörd oldu, beşə çıxmadı.

Yar deyib, göyə göynədik,
Ürəyi oda söykədik,
Bir ömür boyu neynədik,
Şəklimiz qoşa çıxmadı.

Yarpaqlar əl çalar səsə,
Buludlar düşər həvəsə.
Bənövşə elçi düşməsə,
Bahar alqışa çıxmadı.

...Qırıq xətdi, hər ötən gün ,
Kimi aşiq, kimi sürgün.
Bu tərsinə ömrümüzün
Axırı başa çıxmadı.

BİR NÖQTƏ GÖZLƏYİR...

Bir nöqtə gözləyir hər gödək ömrü,
Nə göydən boylanır, nə yerdə gəzir.
Düşüb dalımızca bizdən xəbərsiz,
Avtobus gözləyir, şəhərdə gəzir.

Xəlvətə çəkilib səhər, ya axşam,
Nə səsi duyulur, nə kölgəsi var.
Yağışda, küləkdə üzülür tamam,-
Hər yolda, döngədə bir zərrəsi var.

Quru budaqdadı, qəfil qəzadə,
Adına əcəl də deyirlər ancaq.
Alın yazımızdan qorusalar da,
“Cümlənin” sonunda gəlib çıxacaq.

Yatandan yatana gəlib yetişər,
Dünyanın yuxulu çağında gedər.
Nöqtə var, uzaqdan yadına düşər,
Nöqtə var, nəfəstək yaxında gedər.

Bir nöqtə gözləyir, gəzən cümləyik,
Küləkdən keçirik, çəndən keçirik.
Hələ bitməyibdi alın yazımız-
Nəsə yarımçıqdı... gəndən keçirik.

ŞAM AĞACI

“Şam ağacı toz çəkən olur”.

Arzu şirin gəlir uzaq olanda,
Boy verib süzürsən solu-sağı sən.
Mən torpaq yemişəm uşaq olanda,
Allahım, bilirsən toz udmağı sən.

Maşınlar şütüyür , adamlar gedir,
Qış var, həyəcanı yaza qarışır.
Ömür var, içində ağrılar gedir,
Can var, xatirəsi toza qarışır.

Sükuta boğulur payızı, qışı,
Küləkdə, yağışda səsini duyduq.
İllərdi yol sevib, yolda qalmısan,
Adını bəs niyə “toz udan” qoyduq?!

Telində sırğadı payızın çəni,
Qaraya çalırısan budaq-budaq sən.
Bir gün “Şah tut” kimi çırpırsalar səni,
Zamanın tozuna çevriləcəksən!

Sən də bir adamsan, ayaqlı, başlı,
Qaçaq qarışqanı fil eləməkdən.
Bəlkə də, bu tərif sənə yaraşdı,
Toz yemək yaxşıdı sözü yeməkdən!

TƏNHA İŞIQLAR

Bir tənha adamdı hər tənha işıq,
Bir azca fağırdı, bir az utancaq.
Nə vaxtdı könlümü dilə tuturam,
Dara çək, tünlүkdən danışmayacaq!

Yaxından lələdi, uzaqdan zərdi –
Axşamdan-axşama yolumca düşər.
Kölgəsi könlümün qəmi qədərdi,
Gözdən itənəcən dalımca düşər.

Ağlayır şam kimi, göz yaşı yoxdu,
Zülümdü, zillətdi uzaqda yanmaq.
Baxırsan, bir gilə təlaş yoxdu,
Allahı danmaqdı işığı danmaq.

Təkəlli sallanıb göydən aşağı,
Taleyin bölgüsü düz düşə bilməz.
Bir tənha adamın sarı işığı,
Bir qara gecəylə sevişə bilməz.

İşıqsız, umudsuz duyğular sönür –
Hər təzə arzumuz təzə qar kimi.
Qiyməti qəpiyə dəyməyən ömür
Yox olur tənha işıqlar kimi.

Rəşid FAXRALI

ƏSRƏ BƏRABƏR GÜN *və yaxud* 44 GÜNÜN FƏLSƏFƏSİ

Neçə gündü döyüş bölgəsi olan ön xətt könlümüzə daha yaxındı.

Döyüşlərdə silahlar, döyüş bölgəsində ürəklər danışır...

On beş gün əvvəl səngərdə bir əsgərdən eşitdiklərimi də xatırladıram: “Öz mərmilərimizlə öz torpaqlarımızı yaralamaq həmişə ürəyimizi ağrıdıb. Ağrıtsa da, atmışıq. İşğalı sonlandırmaq üçün atmışıq”. İndi Azərbaycan əsgərinin atdığı mərmilərin düşməni geri çəkilməyə məcbur etdiyini görəndə, biləndə başqa ovqat yaşayırıq...

Dayaq məntəqəsinə – döyüşün “beş-altı addımlığına” yardım aparan yük maşınıyla gedirdik. Arxamızca bizimlə dabanbasaraq bir minik maşını gəlirdi. Arada sürücü bizə əl edirdi – uğurlayırdı bizi. Minik maşını elə bil bizi tapşırılmadan,

zərurət olmadan yola salırdı. Dayaq məntəqəsinə çatmamış dayanmışdıq. Həmin maşının sürücüsündən kimliyini soruşmuşdum. Ərklə əlini çiynimə qoyub “Azərbaycan vətəndaşıyam, qardaş”, – demişdi...

Zabit Emil Hüseynov düşündürücü və qürurverici bir mətləbdən söz açır:

– Əsgərlərimizin hamısı bu çılğınlıqla, bu istəklə döyüşür. Bu gün də belə döyüşüblər. Sabah da belə döyüşəcəklər. Son döyüşü də bu ovqatla tamamlayacaqlar. Əsgərlərimiz qələbənin əsgəridi. Dövlət bayrağına belə sevgini Böyük Qələbəyə zəmanət bilirəm.

Neçə gündü dan yeri müharibə ovqatıyla sökülür, neçə gündü səhərlərimiz müharibə ovqatıyla açılır. Neçə gündü məmləkətimizdə vətənsəvərlər qələbələri könül mülkünə şükranlıq, yaşantılarına səyyarə bilir. Oğlu məktəbli olan ana

“Oğullarım döyüşlərdədi!” – deyir, şəhid anaları
“Oğlumun qardaşları döyüşür” – deyir, şəhid
balaları “Atamın yolunu davam etdirənlər tor-
paqlarımızı işğaldan azad edəcəklər!” – deyir...

Zabitin qürurunun boyu boyumuzdan ucadı.
Bu qürur yaşarı qürurdu. Bu qürur işıqlı qürurdu,
bəşəri qürurdu...

Tarixdə yaşayan, tarixləri yaşadan bu kör-
pünün sıxıntılardan xilas Azərbaycan əsgərinin
tarixi qələbəsidir, azad etdiyi körpüdə Azərbaycan
bayrağını dalğalandırmaq qalibiyyət üvertürasıdır –
daha böyük qələbələrə yol göstərən üvertüradır.

Zabit Elcan İsmayılov deyir ki, orta məktəbdə
oxuyanda tarixlə də maraqlanırdım, tariximizi
həvəslə oxuyurdum. Səfəvilər dövrü tariximizi
daha böyük istəklərlə öyrənirdim. 11 tağlı
Xudafərin istəyənləri, uğura çıxanları, mənzil
yoranları cənubdan Qarabağa gətirən, Qarabağdan
cənuba aparan keçid – körpü olub. Xudafərin illərlə
əlləri əllərə, əlləri əllərə qovuşdurub. Və 1993-cü
ildə Cəbrayıl kimi, o da tarixin sınağına tuş gəlib
– işğal olunub.

Zabitin fikirləri könlümü telləndirir. Həm
Xudafərimiz haqqında bilgiləri duyğusallıqla
yenidən eşitdiyimə görə, həm zabitin tariximizə
sevgisinə görə, həm də əsgərlərinin bu ruhda
xidmətinə, indi bu ruhda döyüşməsinə görə...

Qələbədən sonra bu günlər kövrəkliklə
xatırlanacaq. Xudafərinə dalğalanan bayraq
onların da xatirələrinin mehrabı olacaq. O xatirələr
döyüşlərin tarixi kimi yaşanırlar.

Bayrağımız dalğalanır Xudafərinə! Nə gözəl
qələbədir! Bu gözəl misranı mənə sən yazdırıbsan,
Azərbaycan əsgəri!..

Şuşada da belə qürurla, belə əzəmətlə dalğa-
lanacaq!

Şuşanın ecazkar şəhər olduğunu görənlərin
hamısı etiraf edib. “Hüsnünə baxdıqca gözləri
doymayanlardan” (S.Rüstəm) biri də Corc Keppel
olub: “Şəhər hündür qayalı dağların yamacında
tikilib. Yamac o qədər diki ki, sanki evlər oradan
quş qəfəsləri kimi asılıb. Mən zirvəyə çatana kimi
iki saat yuxarı qalxmışam”. Bu təsvir Şuşanın
ecazkarlığına, “Allaha yaxınlığına” həsədin təs-
viridir. Bu ecazkarlıq, bu bircəlik bəd niyyətlilərin
gözlərini qamaşıdırırdı. Bu gözəl gündə, Tanrının
Azərbaycan əsgərinə verdiyi qüdrətin salavatı olan
bir gündə, niyəsi, necəsi haqqında fikir bildir-

mirəm, yüz illərlə boy göstərməyə cəsarət edə
bilməyən ermənilər – Sədi Şirazinin “yer üzünün
ilanı, insanlığın düşməni” kimi tanıtdığı ermənilər
1992-ci il mayın 9-da gözəllik bircəsi olan
Şuşamızı işğal etdi...

...Ruhumuzun şəhəri olan Şuşa işğaldan azad
edildi. Bilmirəm, güzərim düşəndə ora Gəncə
qapısındanmı girəcəm, İrəvan qapısındanmı, Ağ-
oğlan qapısındanmı? O qapıların üçü də ruhu-
muzun qapısıdır axı...

Vətən müharibəsinin ilk günlərində əsgər
Ələvsət Məmmədovun baxışlarında dumduru bir
niyyət də sezmışdim, nəse demək istədiyini də,
demək istədiyini necə deməyin tərəddüdünü
yaşadığını da. Sözarası marağımı bildirmişdim.

Güləmsünmüşdü:

– Yeniyetməliyimdə Şuşa haqqında mən də
oxumuşdum. Qacarın bu şəhəri ala bilmədiyini
mən də eşitmişdim. Necə bir yerdə salındığı haq-
qında əlavə məlumatlar da almışdım. Görmədən
hüsnünə mən də heyran olmuşdum. Döyüşlər baş-
layanda ora gedəcəyimə qərar vermişdim. İstəyimi
əsgər yoldaşıma da bildirmişdim. Hamısı fikrimi
bəyənmişdi.

Əsgərin dediklərindən duyğulanmışdıq. Belə
gözəl bir niyyət bizim də düşüncələrimizi tərpət-
mişdi, zabit Elcan İsmayılovun da:

– Mükəddəs niyyətdir. Hamımız sən kimi
düşünürük, hamımızın belə niyyəti var. Ancaq
əvvəlcə onu azad etməliyik. O niyyət Şuşanı, eləcə
də işğal olunmuş digər ərazilərimizi də ermə-
nisizləşdirəndən sonrakı niyyətdir. Şuşaya sən də,
mən də, əsgər yoldaşların da qaliblər kimi
getməliyik. Gedəcəyik də!

Əsgər Ələvsət Məmmədovun dediklərindən
əməlli-başlı duyğulanmışdıq: “Torpaqlarımızın
azad edilməsi uğrunda hər birimiz şəhidliyə
hazırıq. Ancaq... Ancaq Şuşada qələbə bayrağı
dalğalandıranların sırasında olmaq istəyirəm...”.

Bu xatırlamanın ovqatı bayaqdan bəri
yaşadığımız qələbə ovqatına qarışırdı. Bu qoşalaşan
ovqatın cazibəsində xəyalən Şuşadaydıq, Cıdır
düzündən Topxanaya baxırdıq, İsa bulağından
ovuc-ovuc su içirdik.

1991-ci il yanvarın sonunda Xocalıya ezam
edilmişdim. Ordan Şuşaya da getmişdik. Yuxarı
Gövhər ağa məscidindən gələn azan səsinə
ruhumun meracı bilmişdim. O gecə göylər mənə nə
qədər yaxındı, İlahi, nə qədər! Dan yeri sökülər-
sökülməz Cıdır düzünə gəlmişdik. Ordan Daşaltıya

kinimi, qəzəbimi də бүkdüyüm daşlar atmışdım. Hər yadıma düşəndə mənə elə gəlmişdi ki, Şuşa işğaldan azad edilənə kimi Daşaltının başına daşlar atılacaq. Vətən müharibəsində bizim xəyalən atdığımız daşları Azərbaycan əsgəri güllələrə çevirib atdı, Daşaltı mənən daş altında qaldı.

Şuşa işğaldan azad edildi. İllər sonra Qoşa Qala qapısında ayaq saxlayıb üzüm gələn, ərkim çatan şuşalılarından birindən bircə ağız oxuma istəyəcəm, ruhumla dinləyəcəyim oxumaya ömrümün bundan sonrasının şükranlıq duası deyəcəm. Və Daşaltına sarı baxacam. İkinci namazının azan səsinə Daşaltı əməliyyatında şəhid olanlarımızın ruhuna dua biləcəm...

Pənəhəli xanın, Xan qızı Natəvanın, Cabbar Qaryağdıoğlunun, Mir Möhsün Nəvvabın, Üzeyir bəyin, Bülbülün – bütün qalalıların ruhuna gözaydınlığı günü oldu 8 noyabr. 28 ildi mənəvi sıxıntıdaydı Qala-şəhər. Məscidlərindən azan səsi gəlmirdi, xarı bülbülün ləçəklərinə xal düşmüşdü, İsa bulağının səsi batmışdı, Cıdır düzünün əlləri üyüşmüşdü, Qaladan Topxanaya enən cığırılar dolaşq düşmüşdü, doğma səsə, doğma nəfəsə tamarızıydı, 28 il ydi Şuşanın dağlarının dumanı çəkilmirdi; 28 il ydi gözləri yol çəkirdi Şuşamızın... 8 noyabr Şuşanın işğaldan qurtuluş günü kimi tarixləşdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xalqa müraciəti vətəndaşlara, dünya azərbaycanlılarına gözaydınlığı oldu: “Böyük fəxarət və qürur hissi ilə bəyan edirəm ki, Şuşa şəhəri işğaldan azad edildi! Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir!”

Şuşanın işğaldan azad edilməsi ilə Suqovuşanın, Hadrutun, Füzulinin, Cəbrayılın, Zəngilanın, Qubadlının işğaldan azad edilməsi sevincini yenidən yaşadım. Şuşanın işğaldan azad edilməsi sevincini Vətən müharibəsinin qurtarmasına əminlik kimi yaşadım.

Döyüşlərdə imkan olduqca kəlmələşəndə döyüşə sevgisini, yüksək döyüş əzmini, qələbə ruhunu könlümə köçürdüyüm döyüşçülər deyirdi ki, biz Vətən müharibəsini Böyük Qələbəylə tamamlayacağıq. Bir gündə bir mövqedən düşmənin üç tankını, artilleriya qurğusunu sıradan çıxardan, neçə-neçə canlı qüvvəsini məhv edən döyüşçülərin qətiyyətində gördüm atılacaq sonuncu gülləni, döyüşçülərin dediklərinin inam çalarında eşitdim Vətən müharibəsinin sonuncu gülləsinin səsinə...

270 yaşlı Qala, Pənəhəli zaman-zaman sınaqlara ünvan da olub. Üç dəfə yandırılıb da. Yaşayıb. Mərdliklə yaşayıb, mərdənə yaşayıb. 1993-cü ilin 8 mayında işğal edilmişdi Qala-şəhər. Ruhumuzun sıxıntısı həmin günlə yaşadı idi. Bitdi o sıxıntılar. Ruhumuz o sıxıntılardan qurtardı. Azərbaycan əsgəri o sıxıntılarını tarixi qələbə qazanmaqla bitirdi. Bu qələbə Vətən müharibəsində tarixi mərhələnin başlanğıcı oldu – şəhəri gün düşməni məğlub olduğunu etiraf etdi. Ötən il “Açıq qapı” günündə rastlaşdığım şuşalı əsgər atası Səlim kişi sözarası demişdi ki, Şuşa işğaldan azad edilənə kimi əzrayıla can vermərəm. Onu da demişdi ki, Azərbaycanın hər qarışı mənə də Vətəndi, ancaq Şuşa... Şuşa ruhumun beşiyidi. İndi Səlim kişinin sevincinin boyu ömrünün boyundan çox böyükdü, lap çox...

Qoşa qala qapısının yanında Süleymanın kəkotulu çayından bircə qurtum içsəm, bütün ağrı-acılar canımdan çıxar. Behbud kişinin, İlqarın, Vəsin, Elçinin, ...timsalında bütün şuşalıların qəhəri qəhərim idi, nisgili nisgilim. Birinci batalyonun zabiti olmuş Seyidağa Mövsümlü də – bir-birimizə ölüm qardaşı deyirdik – belə deyirdi...

Şuşanın işğaldan azad edilməsiylə xarı bülbül də azad edildi; deyilmişlərin təkrarı kimi səslən-məsin, bir az qəhər, bir az kədər, bir az nisgil güllü deyirdim xarı bülbülə. 28 il çəkinə-çəkinə boy göstərib, ləçəklərini yad nəzərlərdən gizləyə-gizləyə boylanıb göy üzünə. Nə bir kəlmə doğma səs eşidib, nə doğma nəfəs duyub, nə də dil açıb bir kəlmə söz deyib. 28 ildə çəkdiyi iztirabları diz çöküb ətrini acgözlüklə ciyərlərinə çəkənlərə birər-birər danışacaq. Beş-üç kəlməsini mən də eşitməyə niyyətliyəm...

Vətən müharibəsi başlayandan beş-altı gün sonra döyüş bölgəsində mövqə qələbəsi qazanmış əsgərlərlə kəlmələşəndə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xalqa müraciətində dediyi bir fikri də xatırlamışdıq – Vətən müharibəsinin qələbə ilə başa çatacağına dönməz zamanəti kimi: “Dünyada heç bir qüvvə bizi haqq yolundan döndərə bilməz! Dünyada heç bir ölkə bizim iradəmizə təsir edə bilməz! Biz haqq yolundayıq! Biz qalib gəlirik. Biz zəfər çalırıq və biz öz torpaqlarımızı geri alacağıq, ərəzi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik!”. Torpaqlarımızı geri aldıq! Ərazi bütövlüyümüzü bərpa etdik! Qarabağ bizimdir!

Əks-hücum əməliyyatından əvvəl ön xətdə, səngərlərdə əsgərlərlə kəlmələşəndə Azərbaycan

ordusunun döyüş və mənəvi-psixoloji hazırlığının, döyüş əzminin, döyüşə sevgisinin, əsgərlərin qələbə ruhunun zamanəti ilə qətiyyətlə deyirdik ki, yaxın vaxtlarda Qələbənin sevincini yaşayacağıq. Diləyimiz gerçəkləşib. İndi du boyda sevinci qədərsiz könül xoşluğuyla yaşayırıq. Bu sevinci məmləkətə, “Azərbaycan!” deyənlərə, “Can Azərbaycan!” deyənlərə Azərbaycan əsgəri yaşatdı. “Belə döyüş, dövlət, Vətən sevgisi görən olubmu, demək çətindir. Dağ yuxarı, şəhidi çiyində, döyüşə-döyüşə, qan-tər içində qalxırdı Azərbaycan ordusu. Nə yaralını, nə şəhidini əldən buraxırdı. Nəfəs almadan Şuşaya çıxırdı”. Rus mediasında dərc edilən bu fikirlər Azərbaycanı sevənlərə qürur, qəlbipaxırlara bir az həsəd, bir az ehtiyatlılıq, bir az da səksəkə yaşadır, şübhəsiz...

Rus mediasında deyildiyi kimi, nəfəs dərmədən Şuşaya çıxan döyüşçülərimiz son yüz illərin ən möhtəşəm qələbəsini qazandı. 8 yaşlı nəvəm ermənilərin təslim sənədini eşidər-eşitməz boy-uma sarıldı, “Bəs Xocalı?” – soruşdu. Bu sorğu onun Xocalı faciəsinə bələdliyinin sualıydı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması istəyinin sualıydı və anasının əlindən yapışib həyətə dartışıydı. Getdilər. Boyu bərabərində olan bayrağımızı həyətdə tay-tuşlarıyla o qədər sevgilərlə, sevinc içində, o qədər hərarətlə dalğalandırdı ki!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev xalqa müraciətində dedi ki, fikirləri ictimaiyyət 30 illik nisgillə sərkərdə təsəllisi bildi: “...Şuşa Qarabağın tacıdır! Şuşanın azad edilməsi həm böyük siyasi, həm böyük strateji, eyni zamanda çox böyük mənəvi mənə daşıyır. Biz Şuşaya qayıtdıq, biz Şuşanı qaytardıq, biz Şuşada yaşayacağıq!” Bu inam tam qələbə qazanılacağına əminlik kimi səslənmişdi. Qələbə qazanıldı...

Şuşa – şüşə səsləşməsi mənə gözəl könül xoşluğu verir...

Sərin payız səhərində İsa bulağının da, Səkili bulağının da, Şəmilin bulağının da, Qarqar çayının da eyni açılib; işğaldan qurtarmış şəhərin gileylərini də deyirlər, deyəcəklər, həsrətinin tərcümanı olan şikəstələrini də...

Sərin payız səhərində milyonlar Azərbaycan əsgərinə deyir ki, ruhumu qaytardın ruhumun şəhərini, Azərbaycan əsgəri!..

Vətən müharibəsi hamını əsgərləşdirmişdi. Minlərlə gənc, yeniyetmə döyüşlərə can atırdı. Ata

tanıyıram ki, oğluya bərabər döyüşə getmək istəyirdi. Vətən müharibəsi başlayanda camaatda Çanaqqala ruhu görürdüm. 105 yaşlı bu ruh daha da dönməzləşmiş ruh kimi salamlamışdı 28 sentyabr şəhərini...

İctimaiyyət inanırdı ki, 27 rəqəminin mahiyyəti olan qəhərli başlanğıcı 27 rəqəmiylə ifadə edilən Vətən müharibəsi sonlandıracaq işğalı; sentyabrın 27-də əks-hücum əməliyyatı kimi başlayan Vətən müharibəsini Şuşanın işğaldan azad edildiyi günün məntiqi davamı sonlandırdı. Şəhəri gün üçtərəfli bəyanat imzalandı, Ermənistan təslim oldu...

Ermənistan işğalın ilk günlərindən son günlərinə qədər yeni ərazilər əldə etmək niyyətiylə müxtəlif formatlı, müxtəlif miqyaslı təxribatlar törətməyə meyillənirdi. İyul ayında Tovuzda dövlət sərhədimizi keçməklə hücum etmək istəyi, ruhumuzun şəhəri olan Şuşanı paytaxt etmək niyyəti, Livandan gətirilmiş ermənilərin Dağlıq Qarabağda yerləşdirilməsi, bununla da gələcəkdə demografik üstünlüyü təmin etmə arzusu, ... ilə Azərbaycanı təxribata cəlb etmək istəyirdi. Çoxtərəfli münaqişə (bəlkə də, müharibə) yaratmaq üçün. Kimə ümidliydiniz, nəyə ümidliydiniz, bəlli. Nə oldu? – haqqın, ədalətin “kəsərli qılıncı” işğal niyyətinin “gözlərini ovdu”, “əllərini biləyindən üzdü”...

Azərbaycan ordusu Vətən müharibəsində torpaqlarımızı işğaldan azad etməklə həm tarixin dövlətçiliyimizə xəyanətini aradan qaldırdı, həm də beynəlxalq təşkilatların neçə on illər əvvəl qəbul etdiyi qətnamələri yerinə yetirməklə bəşəri ordu olduğunu təsdiqlədi...

– Nə uğrunda döyüşdüyünüzü bilən əsgərin döyüş qabiliyyəti, qələbə əzmi daha yüksək olur. Sentyabrın 27-də əks-hücum əməliyyatı kimi başlayan, Vətən müharibəsi kimi davam edən döyüşlərdə hər əsgər rəşadətlə döyüşdü. Yüngül yaralananları döyüşdən uzaqlaşdırmaq mümkün olmurdu. Bu döyüş ruhu, sizin dediyiniz kimi, döyüşə sevgi, qələbə ruhu idi. Hər əsgər hər döyüşə Vətən müharibəsinin son döyüşü kimi gedirdi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müxtəlif dövlətlərin medialarına müsahibələri, xalqa müraciətləri şəxsi heyətin döyüş əzmini də, qələbə ruhunu da kükrədirdi. Bu kükrəyiş qələbələrlə nəticələndi. Şuşanın işğaldan azad edilməsi Vətən müharibəsində əsas mərhələ oldu. Üçtərəfli bəyanatdan sonra da əsgərlərlə

gərəkli söhbətlər aparırıq... – zabit Babək Səmidlinin dediklərini döyüşçülərə sevginin, inamın, Vətən sevgisinin işığı, zabit Cəlal Hüseynovun dediklərini Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə, Ermənistanın elan etmədən başladığı müharibəyə ədalətli, bəşəri münasibət bildirməyən dövlətlərə ittiham bildim:

– Biz qələbə qazandıq. Ordumuzun əsgərlərinin əksəriyyəti atalarının doğulduğu rayonu görməyib. Onlar müharibə illərinin uşaqlarıdır. Əsgərlərdən biri asudə vaxtlarda söhbət zamanı demişdi ki, Ali Baş Komandanın əmriylə başlayacaq döyüşlərdə həm də atalarımızın əvəzindən döyüşəcəyik. Döyüşçülərimiz belə döyüşdü. Vətən müharibəsi başa çatdı. Tarixi qələbə qazandıq, torpaqlarımızı işğaldan azad etdik. Əsgərlərimiz qalib əsgər kimi tərxis ediləcəklər.

Döyüşə-döyüşə qələbələr qazanan döyüşçülərin döyüş təəssüratları daha çox Vətən müharibəsinin tarixi kimi dinlənəcək; Vətən müharibəsinin tarixi həm də belə yaşadılacaq.

Kiçik çavuş Azər Məmmədov döyüşlərdə həm əsgər rəşadətindən, həm də əsgərin əsgərə sevgisindən danışaraq fikrini belə tamamladı:

– Döyüşlərdə hər döyüşçü həm özünü, həm də döyüşçü yoldaşını qorumağa çalışırdı. Yəni biri digərinin sipəriydi. Bu həm döyüşçülərimizin mənəvi kamilliyiylə bağlıydı, həm də hərbi nizamnamələrə sədaqətlə. Hər kənd, hər strateji yüksəklik uğrunda döyüş gedirdi, qazanılan hər qələbənin dəyəri vardı, hər biri tam qələbənin hissəsi kimi dəyərləndirilirdi. Ancaq... Ancaq Şuşanın işğaldan qurtuluşu hər birimizi dünyalar qədər sevindirdi. O sevinci indi də yaşayırıq.

– Böyük qələbənin sevinci də böyük olur, – dedim. Gözəl könül xoşluğu içində əsgər Abakar Vasanov bildirdi ki, o da bu döyüşlərdə iştirakıyla qürurlandır. “Döyüşlərdə qazanılan hər qələbə bizim döyüş əzminizi, qələbə ruhumuzu yüksəldirdi. Şuşanın ermənilərdən təmizlənməsi ordumuzun qüdrətidir. İnanırdıq ki, bu qüdrət Vətən müharibəsini tam qələbəylə başa çatdıracaq. Gücümüzün qarşısında daha heç nə edə bilməyəcəyini gören düşmən təslim oldu...” – dedi.

Zabit Babək Səmidli söhbətin yaratdığı ovqatı əsgərlərə xitabən belə yekunlaşdırdı:

– Reallığı ifadə edən kəlamlar tarixi kəlamlardır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xalqa müraciətində dedikləri “...Biz bu qələbəyə görə onlara borcluyuq. Onlar tor-

paqlarımızı işğalçılardan qarış-qarış azad edib, onlar bizim bayrağımızı işğal edilmiş və işğaldan azad edilmiş torpaqlarda qaldırıb, bayrağımızı orada dalğalandırıb. Bu bizim hamımızın qələbəsidir, bütün Azərbaycan xalqının...” kəlamları yaşarı kəlamlardır. Bu kəlamlar sizə ünvanlanıb, ölkə başçısı sizə minnətdarlıq edir, bu kəlamlar həm də Vətən müharibəsində qazanılan qələbənin mənəvi əhəmiyyətini bildirir. Biz qələbə qazandıq, siz qalib əsgər kimi tərxis olunacaqsınız. Mülki həyatda da Vətənə layiqli vətəndaş olmağa çalışacaqsınız...

İlin ayını aylarından, gününü günlərindən fərqləndirən nəsə olur. O “nəsə” Vətənlə bağlıdırsa, o “nəsə” dövlətlə, dövlətçiliklə bağlıdırsa, ilin həmin ayı, ayın həmin günü tarixləşir. 27 sentyabr Vətən müharibəsinin başladığı gün oldu. Ruhumuzun şəhəri Şuşa noyabrın 8-də işğaldan azad edildi. Onsuz da ordusu darmadağın edilmiş düşmən təslim oldu. Noyabr ayının 10-da Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan arasında üçtərəfli bəyanat imzalandı. Bəyanat bu günü Vətən müharibəsinin sonu kimi tarixləşdirdi...

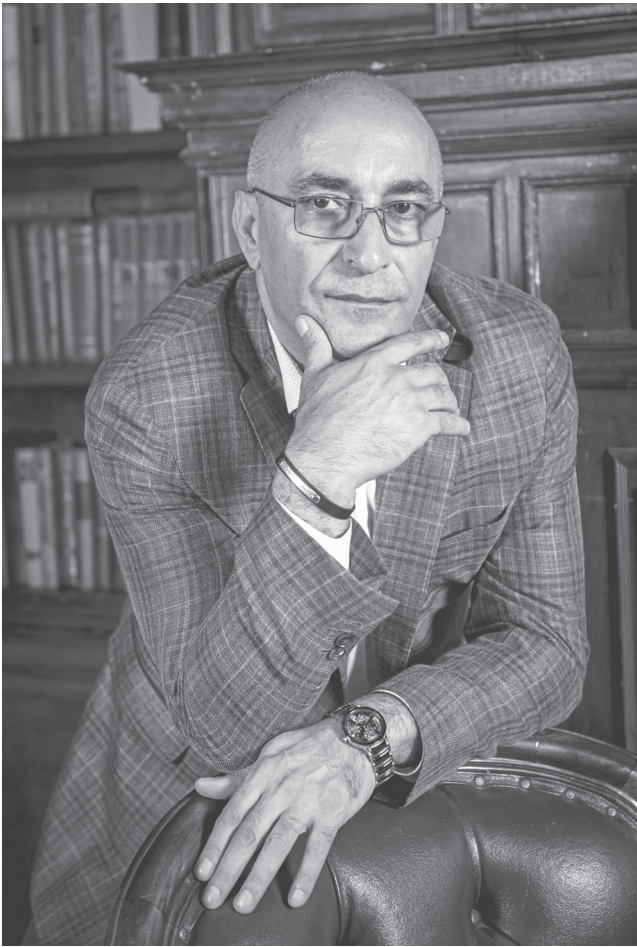
Vətən müharibəsi 44 gün davam etdi. Düşmənlə təkcə Azərbaycan ordusu döyüşmürdü, düşmənlə xalqın ruhu da döyüşürdü, azərbaycançılıq da döyüşürdü, azərbaycanlı anaların xeyir-duası da döyüşürdü, döyüşlərə can atan məktəblilərin Vətən sevgisi də döyüşürdü, qazilər də döyüşürdü, Qarabağ müharibəsi əlilləri də döyüşürdü, Üzeyir bəyin musiqisi də, Səttarın rənglər dünyası, ... da döyüşürdü...

2020-ci ilin 10 noyabrı – 28 ilin zəfər sonluğu, şəhidlərimizin ruhuna gözyadınlığı günü, 30 il, 360 ay, 10 950 gün. Son 30 ilin ən gözəl günü. Qınamam olmasa, mahiyyətinə görə 10 noyabra əsrə bərabər gün deyərdim...

10 noyabr tarixinin fəlsəfəsi dövlətə, dövlətçiliyə sədaqətdi, Vətən sevgisidi, azərbaycançılıqdı, hərbi anda sədaqətdi, qərəzliyi tarixin ədalətli axarına qaytarmaq qüdrətidir.

...Nənələr nəvələrinə nağıl əvəzi Vətən müharibəsindən, Vətən müharibəsinin qəhrəmanlarından danışacaq; Vətən müharibəsi həm də nağıl hikmətiylə yaşadılacaq. Azərbaycan əsgərinin qüdrəti kimi, Azərbaycan əsgərinə minnətdarlıq kimi...

Noyabr, 2020

Rami MEİR

İsrail şairi və yazıçısı, rəssam, sənət əsərləri və zərgərlik məmulatları üzrə oymaçı sənətkar, dizayner. Azərbaycanda doğulub. Əslən dağ yəhudisidir. Hazırda Moskvada yaşayır və işləyir. Rusiya Dağ Yəhudiləri Rəssamlar Birliyinin sədri, İsrail Dağ Yəhudiləri Rəssamlar Birliyinin və İsrail Dağ Yəhudiləri Yazıçılar Birliyinin üzvüdür.

Uşaqlıqdan qədim yəhudi xalqının müdrikliyiylə, Süleyman şah və digər ulu şəxsiyyətlər haqqında rəvayətlərlə tərbiyə olub. 15 yaşında ikən öz dinini və digər dünya dinlərini öyrənməyə başlayıb, bütün bunlar gələcək yazıçının yaradıcılığına və üslubuna böyük təsir göstərüb. Bu gün o, dünya, həyat, insanın kainatdakı yeri və rolu haqda zəngin, bənzərsiz biliyini oxucularla bölüşməkdədir.

ANA

İsti göz yaşıyla ovudub məni,
Əcəli sevginlə uzaq etmisən.
Ovunur əlinlə saçımın dəni...
Anacan, beşikdən mənimləsən sən.

Yüzlərlə ruh vardır köksündə sanki,
Dərd də həsəd çəkər sənə, ay ana.
Səni sevməyən də sevər, inan ki,
Bu sevgi ölümü yenər, ay ana.

Bizi isidərsən atəşinlə sən
Səmada sayrışan ulduz misalı.
O ulduz heç zaman enməz ki göydən!
Hər şeydən, hamıdan uca durmalı!

Gəlib döşənərəm ayaqlarına,
Saçımı əlinlə hey darayarsan...
Ağaran telimi oxşayıb, ana,
Məni anlayarsan, bağışlayarsan...

YARADANA MÜRACİƏT

Ünümüz yetmir Sənə,
Çatmır sənə səsimiz.
Çox çətin, İlahi!
Günahkar bəndəlik biz.
Sənə necə yalvarım,
Necə? – duyasan məni?
Şəfəq saç ürəyimə,
Əsirgəmə kölgəni.
Yetirmi dərgahına
Qulun yalvarışları?
İtaətdəyəm, Allah,
Bağışla günahları!
Sən məni tərk etmədin,
Tək olmadım bir an da.
Gözəl övladlarım var
Belə çətin zamanda.
Ətrafımda sağ-salim,
Xoşbəxtdir əzizlərim.
Sənin əmanətidir
Xoş keçəcək illərim!
Səmaların sevinci
Nur saçsın üzümüzə!
Həqiqətin yolunu,
Ədalətin yolunu
Daim açıq et bizə!

İTİRİLMİŞ UŞAQLIQ

O mavi səmanı, tut ağacını,
Şaqlı gülüşləri istəyirəm mən...
Ömrümün qayğısız, əziz çağına
Qayıda biləydim bir də yenidən...

O ilk məhəbbəti istəyir ürək,
O təmiz günlərdə süd qoxusu var.
İstəyirəm, bu andan ta sonsuzadək
Könül cənnətimə toxunmasınlar.

Xoşbəxtlik istəyirəm hamı üçün mən,
İlahidən gələn duyğular dərin...
Əlimi üzümə otən günlərdən,
Qədrini bilərəm qalan günlərin.

UYU, ATA!

Yatmısanmı, ata? Yuxudurmu bu?
Əbədi bir hüsur, sonsuz rahatlıq.
Sənli günlərimin gəlibdir sonu,
Atasız qalmağa məhkumam artıq.

Qəlbimdə boşluqla savaşımaqdayam,
Bir ağrı içimi yaxıb qovurur...
Hələ yük altında mən ayaqdayam,
Demək ki, bir günə qocalmaq budur.

Nə uşaq olarıq yanında daha,
Nə də qucağında isinirik biz.
Hər şeydən qiymətli bu idi, Ata,
“Oğul” kəlməsini eşitməyimiz.

Ata oğul üçün bu dünyada tək!
İndi də bir sual incidir məni:
İlahi bizə də çoxmu görəcək,
Görəsən, bir ata vəsiyyətini?

Uyu, əziz ata! Susubdur hamı,
Ruhumuz duayla edir pərvəriş.
Səni yola salan bu izdihamın
Durmuşam önündə, əlimdə Kadiş.¹

¹ Yəhudilərdə vəfat edən valideyn və ya qohum üçün oxunan dua. Bu, övladın və ya qohumun mərhuma edəcəyi son xeyir iş sayılır.

QARDAŞIMA

*Bir kənarda dayanmaq ağrılıdır.
Görüb toxunmaq daha ağrılıdır.
Görüb toxunandan sonra itirmək – hamısından ağrılıdır.*

Bir ömür yaşadım bu acıyla mən,
Sükut dəlib keçir bağrımı mənim.
Nədən uzaq düşdü qardaşım bizdən,
Nədən hiss etmədi ağrımı mənim?

...İllər ötüb keçdi, bitmədi kədər,
Sənin boşluğunu doldurmadı heç!
Bu qədər yolunu gözlədik, yetər,
İnan sevgimizə, inadından keç!

Bunca əzizlərin büküldü dizi,
Həsrət qocalmaqdan daha yamandır.
İndi gəl qoruyaqlar bir-birimizi,
Sevgi toxumları əkək, zamandır!

Anacan, bir anda ağardı saçın,
Bağışla oğlunun günahlarını.
Dünəndə qalsın qoy hər ağrı-acın,
Allah xeyir etsin sabahlarını!

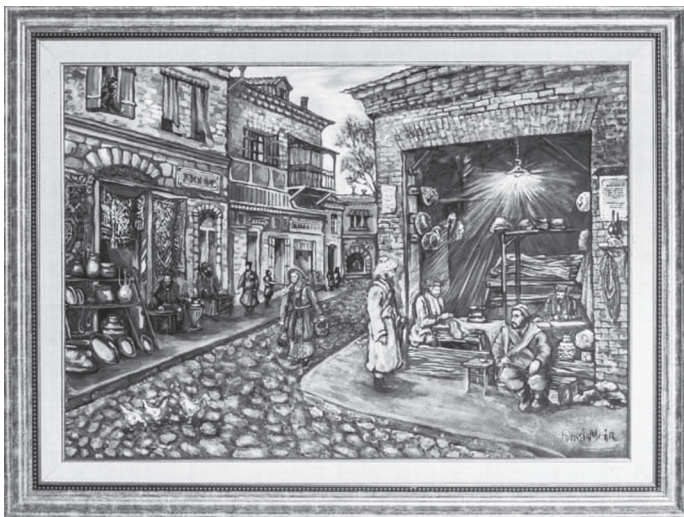
CƏFƏNGİYAT!

Mən şair deyiləm ki!
Aldatmamam heç kəsi.
O – ilahi vergisi!
Yoxdur bir ixtiyarım
Vərəqlərə qıymağa,
Onlar yetirlər dada –
Bu əziz həyatdan heyifimi çıxmağa.
Dözməkmi üzür sizi?
Qıyıb gözlərinizi
Oxusanız,
Bilirəm, zamanınız itəcək.
Sinəmdən qopan əhla yazılan cəfəngiyat
Kimi xilas edəcək?
Qınamayın,
Açıram sətilərə qəlbimi,
İncitmədən heç kimi.
Qələm götürün siz də...
Qoyun mən də oxuyum,
Nə var ürəyinizdə.

YƏNİ BU OLMUŞDUMU?!

*Dağ adama yaxın gəlmir. Adam onu
öz əllərilə yaradıb düzəldir.
Sonra da arxayın olub, əllərini yanına salır.*

Sən mənim qəlbimi sındırıb, sonra
deyirsən: “Hər şeyi başla yenidən”.
Sağalmaz açdığın bu dərin yara,
sənin sözlərini dinləmərəm mən.
Bu qutlu kitablar – ruhun qidası,
əzəli və sonu anlamaq gərək.
Fanidir dünyanın qanı-davası,
səni müqəddəstək sevirdi ürək.
Mən də mələk olub uçurdum göyə,
bəxtəvərdim səni sevirəm deyə.
Nədir istədiyin? Soruşma heç nə.
Dərdim bir başqadır, anlamazsan sən:
qayıda bilsən də ömrümə yenə,
ruhumu oxşaya bilməyəcəksən!

KÖZ TEZ YANIB QURTARIR...

Köz tez yanıb qurtarır, bir neçə an içində...
Nəsə olmalıydımı sevinc vermək üçün də?!
Götürüb əlimizə körpə qığılcımları,
Biz də yanıb-sönürük – anlamaqçün onları.
İçimizin atəşi göylərdən paydır bizə.
Gərək rəva görməyək fanini özümüzə.
Nəyə qadirik axı? Biz bilirik, Xudamı?
Biz də yanıb-sönürük, biz də – bir göz adamı...
Köz tez yanıb qurtarır...
Bu da bir əlvidamı?..

*Tərcümə etdi:
Afaq ŞİXLİ*

Xatirə SALAHZADƏ

BİR VARLIĞIN DƏNİZİ

*...Öz içində çabalayır,
sanki əl-qol atır dəniz.
Eheyy, çaylar, eheyy, sular;
Haya çatın, batır dəniz?..
Ə.Salahzadə*

“Əslində, sizin ağlamağınıza səbəb yoxdu. İlk baxışda hər şeyiniz var: var-dövlət, saysız evlər, dünya səyahətləriniz, bircə yox yoxdu...” Bunu ürəyimdə düşündüm. Yenə də ürəyimdə az qala boğulurdum demək istədiklərimlə:

“Ancaq ağlayanda, həqiqətən, ağlanılacaq durumda olan insanları yada salın! Ən azından ətrafınız həkimlərlə doludur. Axı bilirsiniz ki, neçə-neçə, saysız-hesabsız, əlacı göydə Allaha, yerdə isə həkimlərə qalan xəstələr var. Test nəticəsinin neqativ olduğu xəbərini eşidən xəstə yaxınlarının sonsuz xoşbəxtliyini, sevincindən az qala göylərə uçmasını görə bilin!”

Hələ demək istəyirdim ki, o günü xəstəxana küncündə bir gözəl qızın namaz qılmağını görə bilsəydiz... Allahın, həkimlərinin biləyindən xoş nəticə eşitsin deyə, bərk-bərk yapışmışdı. Həkimin üzünün ifadəsinə baxmadan – mütləq namazıma davam edəcəm, oruc tutacam, zəkat

verəcəm, söz verirəm deyə-deyə dili dolaşırdı. Yenə demədim. Əvəzində, “Sizə görə, yəqin ki, səbəb var” deyib ötüşdürdüm. Onu siz görə bilərsiniz, başqa heç kim...

...Dilərə tez-tez ürəyinin yumşaq olmasından danışır, göz yaşlarının ovcunda olduğunu dilə gətirirdi. Demək olar ki, hər kəsə ürəyini açardı. Uşaqlarından, həyat yoldaşından, qonşusundan, qohum-qardaşından və s. və ilaxır. Niyə ilaxır? Çünki bu siyahını o qədər uzatmaq olardı ki... Bir sözlə, mənim nə işimə qalıb, deyə-deyə az qala qonşunun beş yaşında uşağının deyib-gülməsindən belə söhbət mövzusu düzəldirdi. Ailəsi ilə bağlı söhbətləri isə daima şikayət üstündə qurulurdu:

– Bu rəvadırmı beş uşağın, on bir nəvən ola, ay Sənövbər, ay Ellada doxdur, biri də sən bu boyda, az qala göylərə uçan imarətində sənənlə bir dam altında yaşamaq istəməyə? Mən anası ölmüş ağlamayım, nə edim?.. Axı bu otaqlar, bu üçmərtəbəli, dəbdəbəli villam tikiləndə uşaqlarımın sayına görə nəzərə alınıb ki, sabah bir külfət kimi sufra başında mehriban istirahət edək. A bə, Sənövbər, sən de, çoxmu şey istəyirəm? Bir ay demirəm, bir on gün gəlib qalsınlar, dünya

ha dağılmıyax. Özü də biz heş özümüz də Kamillə bir- iki ay ancaq qalırıq burda, sonra aşağısı, Allah pulun üzünü qara eləsin, eləcə yüngülvarı Antalyaya gedirik.

Sənubərin yanında bilərəkdən ağlayardı Dilarə. Bu yazıq qadının beş günlük günəməz haqqını kəsib o ki var ağlamışdı ki, valah, billah, pulum yoxdu:

– Nurlan bağa ayaq qoyan kimi pulun çatajax. Hələ, ay qız, bıyyyy, indi yadıma düşdü, ən kiçik nəvəmin bu şənbə ad günü olasıdı. Hələ uşağa hədiyyə almalıyam, o boyda qudalarım var, iyirmi- otuz manatlıq hədiyyə ala bilmərəm ki. Ən azından iki yüz manatlıq nəşə almalıyam, o da əgər ürəyincə ola bilsə anasının. Ehh, həyat budu, neyləyə bilərəm, hamı necə, mən də elə...

Hamı deyəndə o, kübar rəfiqələrini nəzərdə tuturdu.

– Vallah, anam o vaxtı da kəndin bir az adlı-sanlı adamları evimizə gələndə tez qaçıb ən ətli-yağlı beçələrdən kəsər, bir kasıb qapıdan girəndə kartofla yola verərdi. Bu hər zaman belə olub, qadam, görə-görə gəlmişik bu yolu, – deyib özünə haqq qazandırardı bir növ.

Nurlan bu varlı xanımın böyük oğlu idi. Üzüyumşaq olduğu üçün anasının pul istəklərinə çox nadir hallarda “yox” cavabı verərdi. Nurlanın varlı, vəzifəli qayınatası və özünün bank, klinika, restoran kimi bir çox biznesləri vardı.

Sənubər də ürək-dirək verərdi həmişə:

– Sən də az deyin, ay Dilarə, vallah, yaxşı uşaqlardır. Hələ o günü böyük oğlun mənə nə qədər hörmət etdi, sağ olsun. Allahımıza and olsun ki, Allaha acıq gedər, gül kimi balalardır.

– Sən məni başa düşə bilməzsən, Sənövbər, çünki sən Kərim və Sevdadan bunları heç vaxt görməmişən. Sənin uşaqların elə bil yaxşı mənada keçmişdə qalıblar; böyük-kiçik, adət-ənənə bilirlər, atdığı addımları, getdiyi yolları bilirlər. Vallah, hər gün üzərlik yandır!-deyib bic-bic gülərdi Dilarə.

– Düzdü, a qonşu, Allaha şükürlər olsun, övlad sarıdan şikayətçi deyiləm. Amma axı bizim uşaqlar da elə sizinkilərlə bir böyüyüb, 3 aylıq yay tətillərində bir-birindən ayrılmaz olublar, bizim ev- sizin ev bilməyiblər. Heç mən onları bir aylıq da kəndimizə aparmamışam ki. Nə bilim, vallah, gəncdilər, ötüb keçər.

Sənubər 65 yaşında dilli-dilavər kənd qadını idi. Varlının bağ evində 30 ildən çox olardı ki, ər-arvad birlikdə çalışırdılar. Əri özündən on yaş kiçik idi. Hər zaman da bunu ilk eşidən təəccüblü sima görən kimi tez Məhəmməd peyğəmbərin Xədicədən on beş yaş kiçik olduğunu vurğulayıb bir növ özünü toxtadardı. Bir oğlu, bir qızı vardı, özü demiş, üzünü ağ edən övladlara sahib idi. Hər ikisi ali təhsil almış işli-güclü, sadə, ziyalı ailə sahibləri idi. Oğlu seçilmiş tələbələrdən olduğu üçün rektor onu universitetdə saxlamışdı. Elə o vaxtdan müəllimlik karyerası Kərimə nəşib olmuşdu. Qızı Sevda elə varlının klinikalarının birində pediatr idi.

– Eh, Sənövbər, Sənövbər, bunlar hamısı keçmişdə qaldı. Saflıq, səmimiyyət, qonşuluq getdi. Onda uşaq idilər, indi böyüyüblər...

...Bu dəfə mən idim gileyli söhbətlərin dinləyicisi.

“Siz də özünüzçün üçün yaşayın, ay qonşu” deyib söz-söhbətdən qaçmaq istədim. Axı nə deyə bilərdim? Deyərdim ki, səni anlayıram, haqq verirəm, balalarına isə yox? Axı bu qonşumu iki mövsümdür ki, tanıyıram. Sənubər kimi illərin qonşusu olmamışam, cəkini-bəkini bilə bilmərəm. Sadəcə, dənizə gəzməyə bir düşür, ara-sıra bir-birimizə get-gəl edirdik, bu qədər. Atamdan qalan sadə, səliqəli bağ evimdə qonağım olduğu müddətdə, düzü, hiss edirdim ki, rahatlaşırdı. Tez-tez “Siz də elə bizim kimisiniz” deyirdi. Mən də:

– Vallah, nə deyim, – deyib susmağa üstünlük verirdim.

...Ürəyimdən qara qanlar axırdı. Uşaq olanda arada şənbə-bazar atamın dostlarından birinin bağında həftəsonlarımızı keçirərdik. Şəhərə qayıdanda rəfiqələrimin yanında öz bağımız varmış kimi aparardım özümü. Uşaq idim, neyləmək olardı. Çox illər sonra həyat məni uşaqlıq arzuma çatdırdı. Bu sadə bağ da atamın ölümünə bir-iki ay qalmış hökumət tərəfindən verildi.

Adətən, belə insanların bir çoxu, xüsusən qeyd edim, bir çoxu, hamısı yox, keçmişdə nə qədər səmimi, sadə olursa-olsun, sonda pul, vər-dövlət başlarını döndərir. Ən emosional vəziyyətlərində, bəlkə, səni anlama bilirlər, o da bir neçə saatlıq, bəlkə də, bir gün, çox yox. Yenə

özlərinə qayıdılar. Sən də sadəlvəhcəsinə deyərsən, yox, nə olsun, pulu başından aşır, yenə də insanlığını qoruyub saxlayıb. Əslində isə, günün 24 saati belə insanlar buqələmun kimi rəngdən- rəngə düşərlər.

Bir rəfiqəmin əsilli-köklü, imkanlı bir qohumu bu varlı qonşumun şəhərin lüks qadın sağlamlıq mərkəzlərindən birində boynunda qızıl tros zəncir ilə hovuzla girdiyinin şahidi olub. Deyir, fikirləşib ki, insandı, fikirli olub, boynunda unudub, eləcə də çıxıb evdən. Sonra dəfələrlə eyni cür olduğunu görəndə bu əsilli-köklü varlı bizim varlığımızdan lap ürpənib.

...Bir radiosu vardı. Azərbaycan radiosunda verilən mahnıları dinləyər, tək-tənha imarətinin eyvanından mavi Xəzəri seyr edərdi. Nədənə o, belə klassik Azərbaycan mahnılarını dinləyəndə sanki gözümdə alicənab, zövqlü, görüb-götürmüş bir insan kimi canlanardı. Mənə elə gəlirdi ki, o, API-nin müəllimi ola bilirdi. Amma elə ki bir şıdırğı mahnı səsi bütün bağ qonşularını bürüyər, səsdən, qadının ayaqyalın rəqsindən gələn taqqıltını eşidər-eşitməz dilimi dişləyərdim. Bəlkə də, düz edir, kim bilir: həyatın ritmini tutur, ürəyinə daşları doldurmayıb, hamısını çölə atır. Evdə bir, kübar rəfiqələrinin yanında tamam başqa cür olurdu. Hələ böyük qızı onu şivəylə danışmağına görə az danlamırdı. Özü demiş, mədəni danışmağa çox çalışır, amma alındığı qədər. Baxmayaraq ki, statusuna görə onu heç vaxt tərk etməyən qohumları, rəfiqələri bəs qədər idi. Bir himə bənd idilər, zəngin, harınlamış rəfiqələri yanında olardı. Lakin varlı qadın yenə tənha idi. Uşaqlarının, nəvələrinin çox nadir hallarda bağda istirahət etməyi onu məyus edərdi. Bircə nəvəsinin belə onun yanında qalmasına yalvarırdı. Nəvələr də özlərinə görə məşğul – zəngin övlad həyatı sürürdülər. Onlar üçün Abşeronun hər hansı bir imarəti adı bir şey idi. İlin on iki ayını, bəlkə də, yarısını xarici ölkələrdə kef sürən bu varlı balaları üçün “nənə” “bağ” anlayışı, bəlkə də, yad idi. Lap gec-gec gələn nəvələrindən hansısa tədbir ilə əlaqədar bağa gələndə az qala cumub boğa-boğa uşaqla şəkil çəkdirib tez sosial şəbəkələrə qoymağa tələsən nənə bunu özünə qənimət bilirdi. Dosta-düşməne acıq verərək boy-boy şəkillərini sosial şəbəkələrdə nümayiş etdirirdi. Öz-özünə deyirdi,

nəyə görə özgəsi bilməlidir ki, mən gəlinlərlə, qızlarla yola getmirəm, küsülüyəm. Qoy hamısının şəkillərimizi görüb ürəyi partlasın. Dənizə imarətinin eyvanından baxmaqla kifayətlənməz, tez-tez sahilə gedərdi. Bir neçə dövrə vurub bağına sarı dönərdi. Varlılar yaxınları tərəfindən diqqətə, qayğıya, xidmətçiləri, əlaltıları tərəfindən işəyarayanlığa, yaltaqlığa o qədər öyrəşirlər ki, biri əksik olanda özlərinə yer tapa bilmirlər. Uşaqlarının laqeydliyinə elə onların xətrinə dözə bilirlər. Lakin ərlərinin... əsla.

Bir gün necə oldusa, varlı xanımın doğum günü unuduldu. Paahh. O günü, bəlkə, Bakıda 2000-ci ildə baş vermiş yeraltı təkanın təkrarı oldu. Yer bu xanımın ayağı altından getdi, bəlkə, özünü ən, ən bədbəxt, ən tənha qadın elan etdi həmin gün. Gecədən də əri ilə o ki var dalaşmışdılar. Kişi onu axırıncı söyüşlərlə o ki var təhqir etmişdi. Səsləri bütün bağ bürümüşdü:

– Mən kiməm, Kamil, kiməm mən?

Başqa heç bir sözləri anlaşılmırdı. Dediyyə görə, hər belə söz-söhbətdə ürəyi gedər, sonra hər şeyin mənasız olduğunun fərqi vararmış. Şəhər doğan günəşin belə həyat eşqinin artmasına zərər qədər də köməyi olmazmış. Bu dəfə dünya necə fırlanır-fırlansın, lap istəyir ağlamağından sonra əl çalıb oynasın, mən ona qarşı fikrimi birmənalı olaraq dəyişəcəyəm. Bu dəfə mənim ona, bu varlı qadına, həqiqətən, yazığım gəldi. Ad gününün unudulması bu vulkanın püskürməsinə bir bəhanə idi.

Şəhər tezdən, adətim üzrə, pəncərədəki güllərimi sulayanda qonşumu qapıdan çıxan gördüm. İlk dəfəydi onu gözü yaşlı görürdüm. Özümü gizlətdim ki, ağladığımı başa düşdüyümü hiss etməsin. Amma məni gördü, başını aşağı salaraq üzünü gizlədirmişcəsinə:

– Doxtur, bu gün hava heç dəniz gəzintisi üçün deyil, – dedi.

...İti addımlarla tək-tənha özünü dənizə çatdırdı. Yenə dəniz dözdü ona. Yenə dəniz məlhəmi oldu. Yoldaşı, qızı, nəvəsi – bir sözlə, hər şeyi Dəniz oldu. Dəniz onu anladı yenə. Dəniz onu əbədi sakitləşdirdi. Dəniz onu qollarına aldı, əbədi qonağı oldu o, Dənizin, Dəniz də onun...

İltimas SƏMİMİ

SEVİNCİ OLMAZ

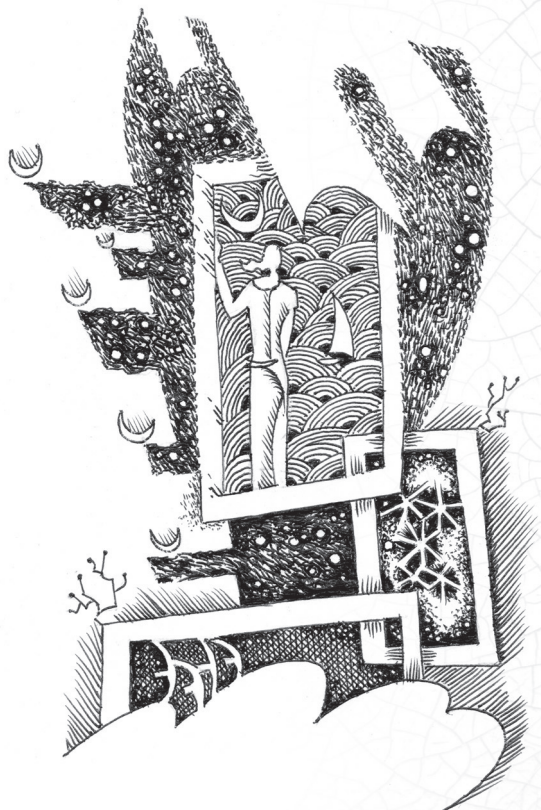
Kölgəsiz xatirəsən,
Ayaq səslərini
Bir kimsə eşitmir.
Geriyə dönməyə dəyməz,
Gəldiyin dar küçələrdə
Tənhaların göz yaşları
İlan-ılan sürünür...
İntihar qoxuyan pıçıltılar,
Ümitsiz əllər,
Yolçusuz yollar.
Bəlkə, bu alın yazın
Qurd-qurd ulayan ağırlardır.
Səni sükut sevmir,
Göz yaşların sənin necə
Təlsiz olduğundan danışır.
Nə bir dostun,
Nə bir doğman tapılar.
Taleyin ümidinə yaşayanların
Sevinci olmaz.

BİR DƏ İTİRDİKLƏRİM

Qoynuna
Sığındığım arzular
Ürəyimə təsəllidir.
Hələ açılmayan səhərlər,
Uğurlu,
Uğursuz sabahlar.
Buludsuz göy üzü,
Yaz havası,
Səssiz-səmirsiz ötüşən vaxt,
İçimdəki sükut.
Bir də itirdiklərim...

UĞURSUZ TALE

Bu da boyuna biçilən
Uğursuz tale.
İçini göynədən,
Gerçəkləşməyən arzular,
Bir az da ümitsizlik.
Yağışın pıçıltısı
Qəlbinə ən böyük təsəllidir.
Bürün gecənin qaranlığına,
Göz yaşların
Payız qoxuyur.
Səni bir kimsə anlamaz,
Sən doğmalara
Yad olduğun kimi,
Doğmalar da sənə yaddır.
Bu da boyuna biçilən
Uğursuz tale...

KEÇİB GEDƏR ƏBƏDİ

Bu da dostumun dilindən
Süzülən “təsəlli” sözü.
Hopur yaddaşıma
Söz-söz,
Sətir-sətir...
Yaddaşıma payız yağışı deyil,
Bir az bahar ətirli,
Bir az torpaq qoxuyur.
Qaranlıqlar düşmənim,
Sükutu sevmirəm mən.
Üstümə çökən bu duman da çəkilər.
Bir az dözümlü,
Bir az tab.
Bir az da vaxt, səbir...
Keçib gedər bu ağrı,
Keçib gedər əbədi...

HƏVƏSİM DƏ QALMAYIB

Bu yağışın altında
Neçə səs öldü.
Gözlərimin
Qarasına bürünən xatirələri
Bir kimsə oxuya bilməz.
Birgə ötdük bu yolu,
Döydüyümüz qapılar
Üzümüzə açılmadı.

Zaman bir ağac deyil,
Dura yerində belə.
Vaxt da ötür, əzizim,
Daha güzgülənməyə
Həvəsim də qalmayıb.

AYAQ SƏSLƏRİM

Əlindən düşüb qırılan
Bu küçə
Bir kimsəsizin son harayıdır.
Son ümidi də belə qırıldı,
Daha bu bahar əvvəlkitək olmayacaq.
Yağışı bol payızın da
Dadı itəcək...
Küləyi sevməyən yalqızların
İçində bir payız fəslə,
Xoş bir sözə həsrət qalan
Küçələr.
Və o küçələrdə
Ümid-ümid can verən
Ayaq səslərim...

TALESİZ DOĞULANLARIQ

Dostum, dünyaya
Yorğun-yorğun baxan
O yol, o ağac,
Bəlkə də, taleyimizi oxuyur.
Yol ömrü,
Ağac taleyi yaşaya bilmədik,
Dəniz olmaq da mümkün deyilmiş.
Qulağıma axan səslər
Keçmişi xatırladır.
Qarşıdakı o qapı
Kimə dost,
Kimə düşmən kimidir...
Sus, o qapı
Danışanları sevmir.
Gözümüzü yoran bu yuxusuzluq
Başımızın üstündə dayanan bulud kimidir –
Dərdi olmayanlar bizi duymaz,
Biz bəxtsiz,
Talesiz doğulanlarıq...

ALIN YAZIMIZDIR

Kimi bu yolu sonacan
Yeriyib gedər.
Kimi yarıda yorular,
İçində son ümid də qırılar...
Səssiz-səmirsiz...
Döyməyə bir qapı da olmayacaq.
Ünvansız tənha insan,
İtirdiklərin torpağa qarışıb.
Yaddaşında bir səs titrəyir –
Alın qırışmış,
Saçları bəmbəyaz bir səs.
Bir az doğma,
Bir az da yad qoxuyur.
Yalqızların içində
Xatirələr ulayır.
Sus!
Bu yer üzünü danışanları sevmir.
Sükut bayraq- bayraq dalğalanır,
Kölgəsində
Höknür-höknür ağlayan
Alın yazımızdır.

QURTULMAQ OLMUR

Hardasa dənizi xatırladır
Göy üzünü –
Buludlar dalğalar kimi...
Axır bir fikir gəməsi.
Xəyalımda sən...
Və bir-bir yadıma düşən
Xatirələr.
Sükutu sevməmişdin.
Bu təklək,
Bu tənhalıq
Alın yazını imiş.
Taledən qurtulmaq olmur.
Bu səs hələ zaman-zaman
Qulağından getməyəcək.
Bir az torpaq,
Bir az da qan qoxuyur.
Yaxama sarılan tənhalığımdır,
Bir addım bəri gəl,
Qızınaq bu sevincə;
Gecə uzun,
Sükutdan qurtulmaq olmur...

TƏNHA İNSANLAR KİMİ

Ardımca
Göz yaşları süzülən,
Üzümə
Açılmayan qapı...
Hardasa peşmansan.
Taleyinə uduzmuş,
Ümidi hər şeydən üzülən
Tənha insanlar kimi...
Nə üzünə gülən var,
Nə halını soruşan.
Kiri sən də,
Axıtma göz yaşını,
Vaxtından tez
Yarpaqları tökülən ağac,
Ümidim kimi kölgəsizsən.
Daha budağına
Bir quş da qonmaz.
Unudularsan
Taleyinə uduzmuş,
Ümidi hər şeydən üzülən
Tənha insanlar kimi...

ANLAMAZ BİR KİMSƏ MƏNİ

Kölgəsində
Dincəldiyim o ağac
Sənə bənzəyirdi.
Bir az kövrək,
Bir az naxoş,
Bir az da payızın küləyindən
Bezikmiş kimi...
Ötən çağları xatırladıqca
Qəhərdən boğulurdu.
Ağacdı deyə, bir kimsə duymurdu,
Səni də bir kimsə duymaz.
Kiri, ağac-ağac,
Yarpaq-yarpaq...
Göy üzündə
Buludlar qoy dağılmasın.
Özünü itirmiş bir səs
Bir ömür arxanca yüyürər.
Xatirələr məzar qoxuyar,
Anlamaz bir kimsə səni...

Günəl MEHRİ

ƏNCİR MÜRƏBBƏSİ

Masa. Bir banka əncir mürəbbəsinə girib-çıxan çay qaşığı. Qız səsi:

– Bəs sən niyə yemirsən?

Oğlan səsi:

– Xoşlamıram...

– Ən sevdiyim mürəbbədir. Amma son vaxtlar yeyəndə kövrəlirəm.

– Niyə?

– Bir türk filmi var – “İncir reçeli”. O yadıma düşür.

– Baxmışam.

– Doğurdan? Birinci hissəsi dəhşət təsirlidir. O qədər ağlamışdım ki kinoteatrda. Amma ikinci hissəsi...

Qızın səsi uzaqlaşır. Oğlanın iç səsi:

– Hmm. Deməli, təsirlənmişən o filmdən... Maraqlıdır e, Ayşənim. Görən, mənim əhvalatımı eşitsən, nə reaksiya verərsən? Ağlayarsanmı? Yoxsa gülüb keçərsən, “uşaqsan” – deyə? Ayşənim, bir bilsən ki, əncir mürəbbəsi mənə görə təkcə mürəbbə deyil... Uşaqlığımın ayrılmaz bir parçasıdır. Gedib vara bilmədiyim doğma məkandır. Təəccüblənmə... Əncir mürəbbəsinin dadı məni uzaqlara aparır. Laaap uzaqlara... Düz nənəngilin Qarabağdakı həyatına...

Yadıma gəlir, maşınımız Leninin heykəli olan kiçik dairədən fırlananda ürəyim guppuldamağa başlayır... 9 yaşım var o vaxt və hər il belə olur ağlım kəsəndən. Çünki bu heykələ çatanda başa düşürəm ki, onunla aramızda olan kilometrərlə

məsafə lap kiçicik qalır. Bir azdan maşın nənəngilin yaşıl darvazasına çatır. Atam həmişəki kimi dayanmadan siqnalayır. Siqnalın səsinə bütün məhəllə uşaqları yığışır. “Gəldilər, bakılılar gəldilər” – deyə çıxırışıb maşını dövrəyə alırlar. Mənsə maşının ətrafında atılıb-düşən, şüşəni döyəcləyən o boyda dost-tanışın içində gözlərimlə onu axtarıram: – Nazlını. Və birdən 10 aylıq fasilədən sonra baxışlarımız görüşür. Əynindəki qırmızı donuyla o qədər sevimli görünür ki... Birdən mənə əl yelləyir. Utanıb başımı aşağı dikirəm. Yanaqlarım istiləşir nəsə... Bu vaxt əmim gülə-gülə darvazanı açır. Maşın həyətə girir və darvaza bağlanır. Sonra nənəngilə o qədər qonaq-qara toplaşır ki, başım bir az o söhbətə, bir az bu söhbətə qarışır... Ac qurdlar kimi nənəmin sevinə-sevinə süfrəyə düzdüyü ləzzətlərə darışıraq. Burda iştahımız bir başqa artır. Atam deyir ki, hamısı buranın havasından, suyundandır. Yemək mərasimi bitər-bitməz bayaq həyətdən əlimlə topladığım çör-çöplə babamın qaynatdığı samovar çayı gəlir süfrəyə. Yanında da neçə çeşid şirniyyat, noğul-nabat və məxsusi mənim üçün böyük büllur qabla bir əncir mürəbbəsi. Bir belə naz-nemətin içində gözüm ancaq mürəbbə qabına zillənir. Nənəm də əlli tərپənib qarşımdakı nimçəni bal kimi mürəbbəylə doldurur. Nəsə danışır nənəm. Deyəsən, məktəbi, dərslərimi xəbər alır. Qısa və mexaniki cavablar verirəm. Çünki fikrim hasarın o tayında qalıb. Məhəlləyə çıxmaq üçün fürsət

axtarıram. Amma... amma birdən çöl qapısı cırıltıyla açılır və həyatımıza Lyuda xalayla birlikdə o girir – Nazlı... Əlində də qapağına qırmızı başlıq keçirilmiş bir balon əncir mürəbbəsi. Həmin an nəşə baş verir. Nazlı qırmızı qızılgül kollarının arasıyla addımladıqca elə bil həyatımız al rəngə boyanır. Sonra anasının böyrünə qısılib qarşımda əyləşir. Salam-kalamdan sonra Lyuda xala qızını dümsükləyib qulağına nəşə pıçıldayır. Nazlı çəkinə-çəkinə bankanı mənə uzadır:

– Al. Çayla içərsən. Anam bişirəndə sənənin payını ayırmışdı.

Mən bankanı götürüb susuram. Anam bankanı əlimdən alıb dil-ağız edir:

– Ay Lyuda, sağ ol. Nə əziyyət çəkmişən? Özümüz də bişirəcəyik bir-iki günə.

– Nə əziyyəti, Səriyyə bacı. Hər il Anarın payını ayırıb qoyuram bir qırağa. Bilirəm ki, səhərlər ancaq əncirlə çay içir. Qoy bol olsun. Nə ziyanı var.

– Hə e... Bu uşağın xasiyyəti xasiyyət deyil. Bilirəm kimə oxşayıb? Gül kimi pendiri, yağı, qaymağı yaxın qoymur.

– İşin yoxdur. O bilir ağzının tamamını. Əncir minbir dərdin dərmanıdır.

Nənəm söhbətə qarışır.

– Ay Lyuda, yaxşı yadıma düşdü. Nazlı qızımın ətkələrindən birini sabah mənə verə bilərsən? Bir xeyir iş üçün lazım olacaq.

– Hə, niyə vermirəm ki...

– Böyüklərin söhbətinə qulaq asmazlar. Gedin görün, əncir ağacından neçə vedrə əncir yığa bilərsiz?

Bunu da nənəm deyib mənə göz vurur. Sonra da Nazlıyla mənim əlimdən tutub evin arxasındakı əncir ağaclarının yanına gətirir. Nazlıyla evin arxasındakı bağçada üz-üzə dayanmışıq. Nazlı bu il boy atıb. Məndən bir yaş balaca olsa da, artıq bir boydayıq. Ürəyimin döyüntüsünü qulaqlarımın içində eşidirəm. Nə ona baxmağa, nə də nəfəs almağa cəsarət edirəm. Qorxuram ki, qımıldansam, aramızdakı sehr qırılar. Birdən Nazlı qışqırır:

– Ay mama, qorxuram!..

– Nədən?

– Hürüyümə böcək qonub.

Başımı qaldırıb diqqətlə hörüklərinə baxıram. Yekə bir böcək zəli kimi qızın hörüyündən yapışib. Nazlı qorxusundan gözlərini yumur. Böcəyi ehtiyatla qoparıb havaya buraxıram ki, ucsun:

– Nazlı, qorxma. Böcək-zad yoxdu.

Nazlı ehtiyatla gözlərini açıb hörüklərinə baxır:

– Hanı bəs?

– Uçdu, getdi evinə.

– Qorxmadın böcəkdən?

– Yox.

– Onda sabah da qorxmayacaqsan? Fikrət dayı gələndə...

– Dəllək Fikrət? Nəyə gələcək ki?

Nazlı barmaqlarını havada qayçı kimi birləşdirib ayırır:

– Anam deyirdi ki, sabah... sabah səni kəsdirəcəklər.

Bunu deyib Nazlı qəhqəhəylə gülür. Mən ona mat-mat baxıram. Birdən Lyuda xalanın səsi gəlir:

– Nazlı, hardasan, evə gedirik!

Nazlı indi anlayır ağzından söz qaçırdığını:

– Vay! Sən heç nə bilmirdin?

Və müqəssir adamlar kimi iki əliylə ağzını tutub evə sarı qaçır. Nazlı düz deyirmiş. Səhərişi gün Fikrət dayı gəlib bütün qayda-qanunuyla məni müsəlman edir. Çığırmaq üçün dişlərimi var qüvvəmlə bir-birinə kilidləyirəm. İstəmirəm ki, səsim hasarın o tayındakı Nazlıgilə getsin. Başımın üstündə duran əzizlərim səssizliyimə mat-mat baxıb, açıq-aşkar qürur duyurlar cəsarətimlə. Dəllək işini bitirən kimi anam mənə Nazlının üstü ağ zolaqlı qara ətəyini geyindirir. Az qalıram əsəbimdən ağlayım. Anam üzümün pörtldüyünü görüb deyir ki, bir-iki gün döz, yaran sağalsın, sonra sənə aldığımız təzə şalvarı geyinəcəksən...

Eşidib-bilən qohum-əqrəbə də bir ucdan məni təbrik edib balışının altına pul dürtüşdürür. O günlərdə, yaxşı ki, Nazlı gözə dəymir. Amma hər gün yerimin içində onu düşünürəm. Bir həftəyə toparlanıram. Nazlının zolaqlı ətəyinə ehtiyacım yoxdur daha! Yenidən şalvar geyinəndə elə bil dünyanı mənə verirlər. Həyatə çıxıram. Əncir yığımındır. Məhəllə uşaqları Fərid, Aşot, Valerik, Slavik, Emil – hamısı bura toplaşır. Atamla əmim ağacın başında yetişmiş əncirləri uzun çubuqla vurub uşaqların aşağıda tarım tutduqları güllü süfrənin üstünə salırlar. Nazlıyla Aşot da cəld götürüb vedrələrə yığırlar. Məni görüb hamı qışqırışmağa başlayır:

– Sağalmısan, deyəsən?

– Anarcən, gəl sən də qoşul bizə.

Mən onlarla görüşüb boş vedrələrdən götürürəm. Evin arxasındakı əncirliyə sarı gedirəm. Əlim çatan budaqlardakı yetişmiş əncirləri vedrələrə

toplayıram. Nazlı da mənə qoşulur. Onunla birlikdə iş görmək xoşuma gəlir. Xeyli əncir toplayırıq. Birdən yuxarıdan yetişmiş qara bir əncir köynəyimin yaxasına dəyib yerə düşür. Ağ köynəyim ləkələnir. Çirkli paltardan zəhləm gedir deyə, tez köynəyimi çıxarıb atıram. Geri dönəndə Nazlının təəccüb və maraqla çılpaq bədənimə izlədiyini görürəm. Diqqətlə göbəyimin dəliyinə, sonra da döş gilələrimə baxır, barmağını onlara tuşlayıb gözləmədiyim bir sualı verir:

– Bunlar nə üçündür ki?

– Bilmirəm.

Pıçıldayıram və bütün bədənimə bürüyən xoş istiliklə ona doğru bir addım atıram. Saçlarına qonmuş yarpağı götürüb üfürürəm. Quru yarpaq havada fırlanıb uçur. Nazlı qəhqəhəylə gülür, sonra səbəbini anlamadığım bir hərəkət edir. Saçlarımı qarışdırıb evə sarı qaçır. Mən kilidlənmiş halda onun ardınca baxıram...

Həmin gecə xoşbəxtəm. Həm bütün həyatı nənəmin ocaqda bişirdiyi əncir mürəbbəsinin ətri bürüyüb. Həm də Nazlıyla ilk yaxınlığımızı ağımdan çıxara bilmirəm. Həyətdə gəzinirəm. Bidən qulağım çalır ki, atamla əmim darvazanın yanında pıçıldaşırlar:

– Mən də dəqiq bilmirəm. Amma Ramiz kişinin deməyinə görə vəziyyət pisdə. Bu günə, sabaha atışma başlayacaq.

– Nə bilim e. Mən bu söhbətlərə ciddi baxa bilmirəm. Biz gor qonşusuyuq axı.

– Təki sən deyən olsun. Mən də Ramiz kişinin yalançıyıam.

– Yaxşı, gecdi. Gedək, yataq. Görək nə olur...

Atamgilin söhbətindən iki gecə ötür. Ramiz kişi haqlı çıxır. Həmin günü dumanlı xatırlayıram. Yerimdə yatıram. Göy gurultusu kimi divarları lərzəyə salan atışma sədaları... Atamın hövlnək bizi silkələyib oyatması, qaranlıq və pəncərəsiz anbara aparması... “Qorxmayın. Burda oturun.” deyə bağırması... Daş hasarın gözlərim qarşısında əncir ağaclarımızın üstünə uçub dağılması... Nənəmin dizlərini döyəcləməsi və dilindən ilk kərə eşitdiyim qarğışlar: “Allah bəlanızı versin... Qanınıza bələləsiniz... Erməni köpək uşağı, erməni... Bu nə bəlaydı düşdük biz, Allah!..”

Mən anbarın qapısı arasından uçulmuş daş hasarımızdan qalxan toz-dumana baxa-baxa fikirləşirəm: “Erməni? Niyə axı nənəm onları qarğıyır? Axı bizim burdakı qonşularımız da ermənidi: Aşot, Valerik, Slavik, Manyə xala, Edik əmi, Lyuda

xala... Hə, Lyuda xala – Nazlının anası... O da ermənidi. İndi bizə güllə atan onlardı? Lyuda xaladı? Axı niyə? Biz onlara neynəmişik ki? Axı o gün bir yerdə yemək yeyirdik, əncir toplayırdıq. Axı Lyuda xalanın əlləri də anamın əlləri kimi incəydi. O həmin əllərlə necə güllə atırdı? Doğurdan, görən, indi Nazlı nə edir?”

Sonra sükut çökür hər yerə. “Göy gurultusu” dayanır elə bil. Sonra atam bizi anbardan çıxarıb maşına mindirir. Hər şey o qədər sürətlə baş verir ki... Yuxudu sanki. Atam maşını işə salanda qapını açıb özümü yerə atıram. Anbara sarı götürülürəm. Atam maşından düşüb var gücüylə arxamca çıxır: “Hara? Maşına qayıt!” Mən anbardan Nazlının sovqat gətirdiyi əncir balonunu qapıb ildırım sürətiylə maşına qayıdırəm. Atam balonu görən kimi əlimdən alıb yerə çırpır. Əncir mürəbbəsi şüşə qırıqlarının arasıyla torpağa yayılır. Atam qulağımdan tutub məni maşına dürtür: “Köpəkoğlunun hərəkətinə bax!” “Jiquli” torpaq yolla toz qaldıra-qaldıra nənəmgilin həyatından uzaqlaşır. Mən maşının arxa şüşəsindən boynumu ördək kimi uzadıb hıçqırıram. Bu vaxt toz dumanının arasında Nazlının getdikcə uzaqlaşan siluetini görürəm. Həmin an bütün çılpaqlığı ilə dərk edirəm ki, bir də o hörüklü qızla qarşılaşmayacam. Bir də o mürəbbənin tamamı heç yanda almayacam. Həmin gün həm də uşaqlığımla vidalaşıram: Nazlıyla və sınımış əncir balonuyla birlikdə...

Ürəyimə damanlar gerçək oldu. Qarabağdakı həyatımızı itirdikdən sonra orada yaşadıklarım içimə gömüldü. Nazlının ailəsindən heç bir xəbər tuta bilmədim. Anamın Bakı kəndlərindən gətizdirib bişirdiyi əncir mürəbbəsindən sevdiiyim tamı almadım. Tədricən bu mürəbbədən imtina edib səhərlər valideynlərim kimi yağ-pendir yeməyə başladım. Bir də... bir də nənəm heç vaxt mürəbbə bişirmədi. Bakıdakı darısqal mənzilimizdə dünyadan köçənədək eyni cümlələri sayıqlayıb durdu: “Anbarda üç balon qızılgül, 6 balon əncir, 2 balon zoğal mürəbbəsi... Hamısı qırılmışa qaldı... Xeyrini görməsinlər heç!..”

Ayşənim, bəlkə, bir gün qismət olacaq... Nəvələrimizi başımıza yığıb Qarabağda həmin əncir ağaclarının altında bütün bunları danışacam. Sən təbəssümlə gözlərini dikəcəksən gözlərimə. Mən də eyni təbəssümlə təsdiqləyəcəm ki, əzizim, düz tapmışam, bu, gecikmiş bir etirafdır...

Fərid HÜSEYN

SİRRİN ÖLÜMÜ

Yaxın günlərdə Fərid Hüseynin dahi yazıçı Lev Tolstoyun “Anna Karenina” romanı haqqında yazdığı “İntihar ilahəsi” adlı kitabı “Zərdabi” nəşriyyatında işıq üzü görəcək. Kitabda yer alacaq esselərdən bir neçəsini təqdim edirik:

Məğlubiyyətlə barış

Anna Karenina kimi Vronski də Alekseyin onu bağışlamasını qəbul edə bilmir. Çünki insan bağışlananda günahını yenidən dərk edir və öz günahını qəbul etmiş sayılır. Bu isə həm də məğlubiyyətlə barışmaq deməkdir və hər insan bunu özünə sığışdırma bilmir. Ona görə də Aleksey Aleksandroviçlə söhbətdən sonra Vronskinin ruhi durumunu müəlif belə təsvir edir: “Özünü utandırılmış, alçaldılmış, günahkar və öz xəcalətini yumaq imkanından məhrum birisi kimi hiss edirdi. ...bu vaxta qədər məğrur-məğrur addımladığı həyat yolundan çıxmış kimi... Bu vaxta qədər ona möhkəm görünən həyatının bütün vərdiş və qaydaları birdən-birə yalan, saxta olmuşdu. Bu vaxta qədər zavallı bir məxluq kimi baxdığı ər, öz xoşbəxtliyi

üçün təsadüfi və bir az da gülünc maneə hesab etdiyi aldanmış ər birdən-birə Annanın özü tərəfindən çağırılmış və qibtə hissi doğuran bir yüksəkliyə qaldırılmışdı və bu ər həmin yüksəklikdə qəddar, saxta, gülünc bir adam kimi deyil, əksinə, mərhəmətli, sadə və əzəmətli insan kimi qərar tutmuşdu. Vronski bunu hiss etməyə bilməzdi. Rollar birdən-birə dəyişmişdi. Vronski onun yüksəldiyini, özünün isə alçaldığını, onun haqlı olduğunu, özünün isə haqsızlığını hiss edirdi. O hiss edirdi ki, ər öz fəlakəti içərisində də alicənab, o isə öz yalanında belə alçaq və səviyyəsizdir” (XVIII).

Vronski bu bağışlanmanın – təhqirin ruhi böhranını Annadan daha ağır formada keçirir. Çünki Anna təkcə Aleksey Aleksandroviçin qarşısında özünü xəcalətli hiss edirdisə, Vronski həm Anna, həm də Alekseyin yanında pis vəziyyətə düşür. Çünki Vronskiyə görə, zahılıq qızdırmasına düçar olan Anna ölüm ayağında, faciənin astanasındadır, eyni zamanda Vronski bir ailənin qarşısında günahkardır və həmin ailənin başçısının mərhəmətinə – bağışlamasına möhtacdır. Beləcə, Vronski həm Annanı saldıqı duruma görə, həm də başqa bir kişinin heysiyyətinə toxunduğu üçün günahkardır. Nəhayət, özünü bu cür vəziyyətə saldıqına görə şəxsi qarşısında da xəcalətlidir. Ona görə də Vronski Annanı həmin vəziyyətdə qoyub, onların evini tərk edəndən sonra özünü təhqir olunmuş, alçaldılmış hiss edir. Evə gəlib özünü tapança ilə vurur. Amma xoşbəxtlikdən sərrast atəş açma bilmir, yaralanır, silah əlindən yerə düşür və silahı

tapa bilmir ki, özünü öldürsün. Beləcə, Annadan daha əvvəl Vronski intihar edir, lakin o xilas olur.

Vronskinin intiharı ilə Annanın intiharı... Biri xilas olur, o biri isə yox. Vronski ona görə xilas ola bilir ki, o, cəmiyyət və Allah qarşısında çıxılmaz günaha yuvarlanmayıb, onun haradasa xilasa və bu yoldan çəkinməyə yeri var. Annanın intiharı isə ölümə nəticələnir, çünki həyatın Annanı saldıdığı durum çıxılmazdır. Bu iki intihar rus cəmiyyətində eyni günaha batmış qadın və kişinin fərqli aqibətlərinin təzahürüdür. Vronski özünü ürəyindən vurmaq istəyir, bu məhəbbət yolunda o ancaq bədəninin bir hissəni qurban verə bilər, Anna isə bütün bədənini ölümün qolları arasına atır. Bu intihar seçimləri də olduqca dərin simvolik mənaya malikdir.

Bu iki intihara aparan yollar da fərqlidir: Təhqir olunduğunu düşünən Vronski evə gələndə beynində ancaq bir fikir var: yatmaq, yuxulamaq. Çünki yatsa, reallıqdan xilas olacaq. Vronski anı adlamaq istəyir. O, intihara yuxu kimi – rahatlıq kimi baxır. Anna intihar edəndə isə özünü özündən məhrum etmək istəyir. Öz yoxluğunu hamının xilas kimi qəbul edən Anna qardaşı ilə söhbət zamanı deyir: *“Mən hiss edirəm ki, başısağlığı bir uçuşuma yuvarlanıram, lakin mən özümü xilas etməməliyəm və edə bilmərəm də”*. Sonra qardaşı söhbəti yumşaltmaq istəsə də, Anna ürəyindəkiəri açır: *“Mən indi heç bir şey, heç bir şey arzulamıram. Yalnız bütün bunların bitməsini istəyirəm”*. Bütün bunların bitməsi üçün isə Anna ölməlidir. O, öz yoxluğuna problemin çözümünü kimi baxır, anlayır ki, gəlib dayandığı yerə onu öz ayaqları gətirib. Gəlib çatdığı yer isə ölüm dayanacağıdır. Əsər boyu ürəyinin səsinə dinləyən Anna qatar yaxınlaşanda da könül nəغمəsini dinləyir. Annanın ürəyinin səsi qatarın fitini eşidilməz edir.

Nə üçün?

Əsərin beşinci hissəsində məlum olur ki, artıq Anna Karenina və Vronski Avropanın bir sıra şəhərlərini gəzib, İtaliyadakı kiçik bir şəhərdə məskunlaşıblar. Məni düşündürən başqa məsələdir: nə üçün Tolstoy Annanın evdən və oğlundan ayrılması səhnəsini təsvir etmir? Axı məntiqlə Tolstoy kimi təsvir ustası Annanın öz uşağından, sevimli evindən, əvvəlki həyatından ayrılması səhnəsini romanda canlandırmalı idi. Əgər həmin səhnələr təsvir edilsəydi, Annanın xarakteri, kimliyi daha dərinlən açıları. Tolstoy Anna Kareninanın Vrons-

ki ilə sevgi səhnəsini də təsvir etmir. Nə üçün? Müəllif yataqda cismini başqasına təslim edən Annanı və oğlunu atıb gedən Annanı təsvir etmir. Çünki o səhnələri canlandırsaydı, bizdə bu qəhrəmana qarşı ikrah hissi yaranardı. Əgər əsərin əvvəli, yaxud ortasından etibarən qəhrəmanın ruhundan iyrənsəydik, onun vəziyyətini sona qədər öyrənmək istəməzdik.

İkinci bir tərəfdən, Annanın zahılıq qızdırması keçirməsi – ölümün astanasına gəlməsi, bağışlanmaq istəməsi kimi təsirli səhnələrdən sonra düşdüyü acınacaqlı ruhi vəziyyət bizə tam aydın olur. Bu cür ruhi haldan sonra müəllif Annanı övladını atan qadın kimi təsvir etmir. Düzdür, müəllif sonra Annanın günlərlə oğlunu xatırlamadığını yazır, amma bunu nəqli yolla çatdırır, bilavasitə göstərmir.

Ölüm növbəsi

Əsərdə bütün bölmələr rəqəmlərlə qeyd edilib, yalnız bir bölməyə (beşinci hissə, XX) müəllif rəqəmlə yanaşı, ad da – “Ölüm” – verib. Həmin hissədə Levinin qardaşı Nikolayın ölümü təsvir edilir. Levin və Kitinin ailə həyatı ondan əvvəlki hissələrdə geniş təsvir edilir, sonra Nikolayın can verməsi məsələsi meydana çıxır. Sanki ailə, dava-dalaş, küsüb-barışmalar, xoşbəxtlik – bir sözlə, ailə və yaşamlı bağlı hər şey unudulur. Elə bil müəllif yaşanların hamısının ölümə unudulacağını, aram tapacağını göstərir. Nikolayın ölüm xəbəri əsərin musiqisini dəyişir. Xəyanət, sevgi, ayrılıq, fəlsəfə ladından qəfil sükunətə – ölüm ladına keçilir. Levin ölüm ayağında olan qardaşına yaxınlaşa bilmir, amma Aqafya Mixaylovna və Kiti xəstəyə çox rahat toxunurlar. Levin başa düşür ki, ölümün mahiyyətini bilmir, dünyadan köçməyi anlamayıb, axirətə qovuşmağın mahiyyəti onun üçün naməlumdur. Çünki ölümü anlamaq üçün gərək həm də ölü ilə, yaxud can verənlə necə rəftar etməyi biləsən. Ölüm hamının qapısını döyəcək, ölümdən qorxmaq həm də özündən qorxmaq deməkdir. Levin düşünür ki, əgər o, ölüm ayağında olan qardaşı ilə bir evdə tək olsaydı, heç nə edə bilməz, oturub qardaşının canını tapşırmasını gözləyərdi.

Tolstoy ölüm anındakı insanın təzadlı xarakterini belə açır: “Ertəsi gün xəstəyə dua oxudular. Ayın zamanı Nikolay Levin ürəkdən dua elədi. Xəstənin masa üstündəki güllü salfetka ilə örtülmüş İsanın təs-

virinə zillənən gözlərində yalvarış və ümid vardı. Levin bu gözlərə baxmaqdan qorxurdu. O bilirdi ki, bu ehtiraslı yalvarış və ümid bu qədər sevdiyi həyatla vidalaşmağı daha da çətinləşdirəcək. Levin qardaşını tanıyırdı, onun fikirlərinə bələd idi. O bilirdi ki, qardaşının dinə inanmaması ondan irəli gəlməmişdir ki, dinsiz yaşamaq onun üçün asan idi, ondan irəli gəlmişdi ki, həyat hadisələrinin müasir elmi izahı dinə olan etiqadını addım-addım sıxışdırırmışdı. Levin qardaşının eyni fikirlə yenə də dinə qayıtmasının səmi-mi deyil, müvəqqəti olduğunu, sağalmasına bəslədiyi ağılsız bir ümiddən irəli gəldiyini bilirdi”.

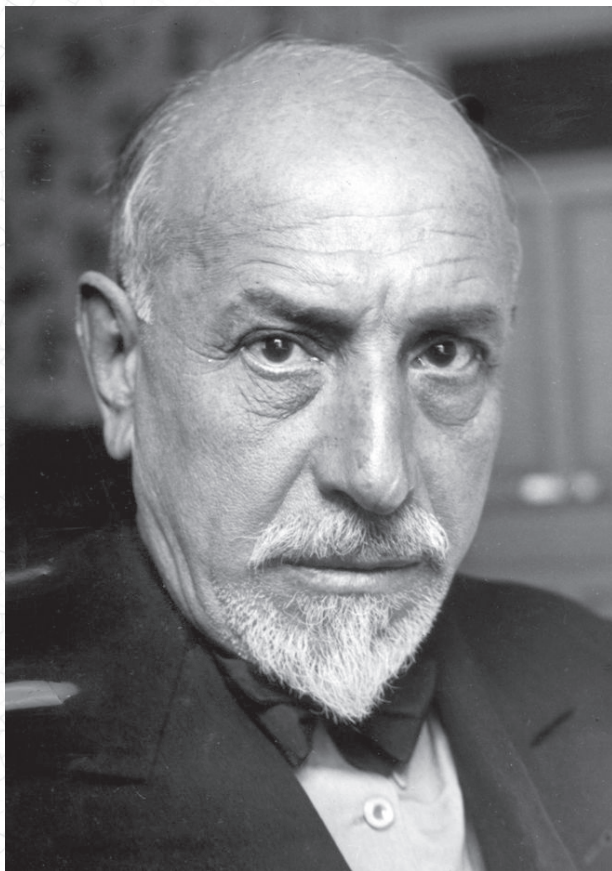
Nikolayın ölüm ayağında Allaha tapınması çətinə düşən insanın Yaradana bağlanmasına, ondan kömək istəməsinə bənzəyir. Çətinə düşən insan Allaha dua edir, ona ümid bağlayır, hər şeyi ondan gözləyir, ancaq işləri sahmana düşəndə Tanrını unudur. Tolstoy inancsız, daxilindəki ziddiyyətləri çözməmiş bir insanın faciəsini canlandırır. Müəllif göstərir ki, Allaha ələcsizlikdən inanmaq olmaz. Allah bizim ələcsizliyimiz yox, çarəmiz olmalıdır. Yarımçıq hamiləlik olmur: ya Allaha qəlbən inanmalısən, ya da yox. Əks təqdirdə, əbədi rahatlığını itirirsən, tutacağın, yapışacağın yer olmur. Həyatda insanın riyakarlığı ən çox çətin məqamlarda, imtahanlı günlərdə, bərkə-boşa düşdüyü məqamlarda üzə çıxır. Xəstənin aqibəti bu düsturu növbəti dəfə sübut edir. Müəllif göstərir ki, qəlbindəki tərəddüdlə ölümə doğru getmək – Allaha qovuşmaq olmaz. İnsanlar düşünür ki, öləcəklər və tərəddüdlərindən xilas olacaqlar, onları düşündürən hər şey həllini tapacaq. Amma ölüm anında insan yenə düşünür, yenə götür-qoy edir, yenə nələrsə cavab tapmağa çalışır. Deməli, öz şüuraltısında insan dərk edir ki, ölüm heç nəyi tam həll etmir. İnsan təhtəlsüurunda bir natamamlıq duyur. Natamamlığı duymaq isə irəlidə nəyinsə olmasına inamdır. İnsanın bu həqiqəti dərk etməsi onun qeyri-ixtiyari də olsa, axirət dünyasına olan inamından irəli gəlir.

Əsərdə çox maraqlı məqamlardan biri də ölüm ayağındakı Nikolayın davranışlarıdır. Xəstəyə – Nikolaya yağ sürtülər və birdən-birə onun halı yaxşılaşır. O, insanlarla xoş rəftar edir, əhvalı düzəlir, dikəlib oturur, sağalacağına ümidi artır. Sonra halı yenə pisləşir və hər şeyi unudur, öləcəyini düşünür. Birdən yenə halı düzəlir, sonra yenə əsəbi olur, hamını acılayır, tələb edir ki, Moskvadakı həkimi tapsınlar, doktor çağırmaqlarına görə hər kəsi məzəmmət edir. O nə istədiyini bilmir, gah deyir ki, məni “bu böyrüm üstə çevirin”, az sonra de-

yir ki, “o biri böyrüm üstə çevirin”. İnsan sağlam olanda öz bədənini ilə bağlı bütün arzularına rahatca çatır, biz ömrümüz boyu bədən nə istəyirsə, onu da edirik. Xəstəlik zamanı isə bədən bizim istəklərimizi yerinə yetirə bilmir. Ona görə də qıcıqlanır, özümüzə çıxırıq. Sanki bütün ömrü boyu bizimlə “ağa buyur, bəy buyur”la danışan, hər göstərişimizə hazır dayanan biri daha bizə tabe olmur. Ağır xəstəlik insanın öz bədənini üzərində hakimiyyətini itirməsidir. Müəllif insanın mürəkkəb psixologiyasını ölümlə həyatın astanasındakı keçiddə çox gözəl əks etdirir.

Nəhayət, Nikolay keçirir. “Bir dəqiqədən sonra onun üzünə bir aydınlıq gəldi, bıqlarının altında təbəssüm göründü...” Nikolay nə üçün ölən kimi rahatlaşır, onun üzünə nur gəlir, təbəssüm qonur? Çünki ölüm insanı öz əməllərinin, əziyyətlərinin əlindən alır. Ruh isə yaşayır. Həmin an insan anlayır ki, sən demə, bu ağır yüksüz – bədənsiz də yaşamaq mümkündür. Ona görə də ölümlərin üzündə bir sakitlik, rahatlıq olur – ruhun azadlıq məmnuniyyəti bədənə simasında əks olunur. Xüsusən, uzun müddət xəstə yatan, ölüm döşəyində günlərlə can verən insanlar keçinəndə onların simasında rahatlıq ifadəsini daha aydın görmək olur.

Tolstoy “Ölüm” adlandırdığı bu ağır bölməni nikbin bitirir: “Həkim Kiti haqqındakı mülahizələrini təsdiq etdi. Kitinin xəstəliyi hamiləliklə bağlı idi”. Nikolayın ölümü və Kitinin hamilə olması həyatın məntiqidir, – biri ölür, digəri doğulur. Və bu detal həyatın əbədiliyinə işarədir. Ümumiyyətlə, romandakı Levin və Kiti xətti, yəni ailə xətti həyatın əbədiliyinə, Anna və Vronski xətti isə əksinə, faniyinə işarə edir. Əsərin Annanın ölümü ilə sonuclandırılması, sonda Levin və Kiti xəttinə qayıdış müəllifin əbədi həyata inanması və yaxud bizi buna inandırmaq istəməsinin göstəricisidir. S.L.Tolstoy bu ölüm barədə “Anna Karenina”dakı həyat təsvirləri”ndə yazır: “*XVII FƏSİL. Nikolay Levinin ölümünü təsvir edəndə Tolstoy qardaşı Dmitrinin (22 yanvar 1856-cı ildə vəfat edib) son günlərini xatırlayır. Bunu daha geniş şəkildə “Xatirələr”də də yazıb. O həm də 1860-cı ildə dünyasını dəyişən böyük qardaşı Nikolayı da xatırlayır. Lev Nikolayevič Dmitrinin ölümünü görməyib, ondan bir neçə gün əvvəl artıq çıxıb getmişdi. Nikolay isə onun gözləri önündə dünyasını dəyişib. Nikolay Levinin ölümqabağı dediyi sözlər isə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Kiselyovun ölümqabağı dediyiklərini xatırladır*”.

Luigi PİRANDELLO

TEATR FƏALİYYƏTİNƏ GÖRƏ ƏDƏBİYYAT MÜKAFATI

Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatları verildəndən 1934-cü ilə qədər İtaliyanın iki nümayəndəsi bu ali mükafata layiq görülmüşdü. Onlardan birincisi bu ödəli 1906-cı ildə qazanmış görkəmli dramaturq Cozue Karduççi, ikincisi isə 1926-cı ilin mükafatçısı xanım Qratasiya Deledda idi. Nəhayət, 1934-cü ildə Nobel Mükafatları Komitəsinin qərarı ilə İtaliya yazıçısı – şair, nasir, dramaturq, teatr xadimi, ədəbiyyatşünas Luigi Pirandello “səhnə və dram sənətinin tərəqqisində göstərdiyi yaradıcılıq cəsarəti və bədii tapıntılara görə” ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü. İsveç Akademiyasının üzvü Per Halström müzakirə zamanı İtaliya yazıçısının namizədliyini müdafiə edərək onun “adi bir

psixoloanaliz cəhdi əsasında maraqlı pyeslər yaratmağı” bacardığını xüsusi vurğulamış, bu cəhətin onun yaradıcılığının əsas məziyyəti olduğunu bildirmişdi.

Mükafatın italyan yazıçısına verilməsi barədə. Formulanın mətnindən də aydın göründüyü kimi, bu ödəli ona, bəlkə də, yeganə hal olaraq iki sənət sahəsində qazandığı uğurlara görə verilirdi – teatrdə və dramaturgiyada. Məsələ bundadır ki, L.Pirandello pyesləri fərqli dillərə tərcümə edilən, müxtəlif ölkələrin nüfuzlu teatrlarında tamaşaya qoyulan görkəmli dramaturq olmaqla bərabər, həm də bu pyeslərin çoxunu ilk olaraq özü tamaşaya hazırlayan, teatr sənətindəki novator əməlləri ilə bütün dünyaya səs salan böyük bir teatr rejissoru idi. Etiraf etmək lazımdır ki, onun teatrdəki uğurları ədəbiyyat sahəsindəkilərdən daha sanballı idi və sənətkar dünya şöhrətinin çox hissəsini məhz səhnə sənəti sayəsində qazanmışdı. Mütəxəssislərin qənaətinə görə, L.Pirandellonun teatr yaradıcılığı olmadan bu sənətin XX əsrdəki inkişaf və tərəqqisini ümumi şəkildə dəyərləndirmək mümkün olmazdı. Məhz onun teatr sənətinə gətirdiyi yeni prinsiplər sonralar bütün dünya incəsənətində bu sahədə aparıcı rol oynayan B.Brext teatrının meydana gəlməsi üçün ilk impulsları vermiş oldu.

Fikrimizi əyaniləşdirmək üçün belə bir müqayisə aparaq: L.Pirandellonun dram əsərləri dövrün ədəbi inciləri sırasında yer alsə da, onu müasirləri olan böyük dramaturqlarla – Nobel mükafatı qazanmış Moris Meterlink (Belçika) və Herhard Hauptmanla (Almaniya), daha artıq layiq olsalar da, bu mükafatı almamış Henrik İbsen (İsveç) və Anton Çexovla (Rusiya) yanaşı qoyanda rəqabətdə onların daha üstün olduğunu görürük. Digər sənət sahəsində – rejissorluqda isə belə bir müqayisə aparsaq, L.Pirandellonun adının dünya miqyaslı böyük teatr qurucuları Konstantin Stanislavski (Rusiya) və Bertold Brextlə (Almaniya) bir sırada çəkildiyinin şahidi olarıq. Yəni teatrşünaslar bu sahədə L.Pirandello məktəbindən geniş bəhs etdikləri halda, ədəbiyyatşünaslar dramaturgiyada L.Pirandello məktəbindən söz açə bilmirlər. Həm də bir peşəkar kimi onun yaradıcılıq marağı, çoxlarından fərqli olaraq, dramaturgiyadan teatra doğru yox, məhz teatrdən dramaturgiyaya doğru inkişaf edib.

Luici Pirandello 1867-ci il iyunun 28-də İtaliyanın Siciliya əyalətində, Agricento şəhərində varlı sahibkar ailəsində dünyaya gəlmişdi. Atası Stefano kükürd mədəninin sahibi idi. Gələcək yazıçı ilk təhsilini ev şəraitində almışdı. Onun tanış olduğu ilk ədəbiyyat nümunələri qoca xidmətçi qadın Mariya Stellanın danışdığı nağıllar idi. 1880-ci ildə Stefanonun ailəsi Siciliyanın mərkəzi Palermo şəhərinə köçür və Luici burada gimnaziya təhsili alır. Gimnaziya illərində onun bədii ədəbiyyata marağı daha da güclənir, dil və ədəbiyyat fənlərini dərinlənən öyrənir, özü də ilk şeirlərini yazmağa başlayır. Bu şeirlərdə o, xalası qızı Lindaya bəslədiyi ilk məhəbbət duyğularını vəsf edirdi.

1886-cı ildə gimnaziyanı bitirdikdən sonra Luici Palermo Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olur. Atası oğlunun humanitar təhsil almasının əleyhinə idi. O, Luicini öz davamçısı kimi görür, texniki təhsil alaraq ailənin mədəni işini davam etdirməsini istəyirdi. Həm bu amil, həm də ailə başçısının Luicinin xalası qızı ilə evlənmək istəyinin əleyhinə olması ata ilə oğul arasında münasibətlərin korlanmasına səbəb olur. Atanın ixtisasla bağlı təkidləri də əks effekt verir və 1887-ci ildə Luici həm Linda, həm də atası ilə əlaqəni kəsərək evdən gedir və Roma Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil olur. Roma həyatı gəncin təsəvvür etdiyindən çox fərqli olduğuna görə gələcək yazıçını məyus edir. Onu razı salan isə şəhərin çox zəngin teatr mühitinin olması idi. Luici onun üçün yeni olan bu sənət növünə məftun olur və ürəkdən bağlanır. Demək olar, hər axşam Roma teatrlarının tamaşalarını seyr edən filoloq tələbə tədrisən bu sənətin spesifikasını anlamağa başlayır və bu təsir altında ədəbi yaradıcılıq sahəsində dramaturgiyaya marağı da güclənir.

İki ildən sonra klassik filologiyayı daha dərinlənən öyrənmək niyyəti ilə təhsilini Almanıyanın Bonn Universitetində davam etdirməyə başlayır. Burada oxuduğu müddətdə alman dilini və klassik Avropa ədəbiyyatını dərinlənən öyrənir, almanca dan italyan dilinə tərcümələr edir, fəal bədii yaradıcılığa başlayır. Təhsilini başa vurduqdan sonra atası ilə barışaraq vətənə qayıdan L.Pirandello, 1888-1890-cı illərdə Roma ədəbi mühitinə daxil olmağa, burada yaşayan yazıçı və

jurnalistlərlə münasibət qurmağa çalışır. Bədii yaradıcılığını davam etdirməklə yanaşı, 1891-ci ildə italyan dilinin Siciliya dialekti mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək filologiya doktoru elmi dərəcəsi alır və Roma humanitar kollecində müəllim işləməyə başlayır. 1898-ci ildə çalışdığı kollecın professoru seçilir və 25 il bu vəzifəni tutaraq elmi-pedaqoji yaradıcılığını da davam etdirir. Bu müddət ərzində tədris etdiyi fənlər üzrə bir neçə elmi əsər, dərslik və tədris vəsaiti nəşr etdirir. Bu əsərlər onun klassik və müasir ədəbiyyatın bədii-estetik problemləri üzrə elmi qənaətlərini əks etdirirdi. Demək lazımdır ki, yazıçının ədəbi və elmi yaradıcılığı bir-birini təbii şəkildə tamamlayır. L.Pirandello cəmiyyətin sosial, insanın psixoloji problemlərini ədəbi əsərlərində bədii obrazlar vasitəsilə əks etdirdiyi kimi, elmi məqalə və esselərində də onlara estetik cəhətdən yanaşaraq nəzəri şərhinə nail olur. Elmi əsərlərində yazıçı, təbii ki, ilk növbədə öz yaradıcılıq mövqeyini, konsepsiyasını ifadə edirdi.

1894-cü ildə atasının tanıdığı zəngin bir ailədən olan Antonietta adlı qızla evləninir. Bu evlilikdən onların iki oğlu, bir qızı dünyaya gəlir. Lakin xanımın ərinə son dərəcə inamsız yanaşması, psixoloji pozuntu həddinə çatan qısqanclığı ailənin xoşbəxt şəraitdə yaşamasına mane olur. Bununla belə, L.Pirandello ailə qurandan sonra da, heç nəyə baxmadan, məhsuldar yaradıcılıq fəaliyyətini dayandırmır, jurnalstika ilə məşğul olur. 1897-ci ildə italyan dili kursu açır, 1898-ci ildə “Ariel” adlı jurnalın nəşrinə başlayır və bundan sonra yeni əsərlərini, əsasən, həmin jurnalda dərc etdirir.

Qeyd etdiyimiz kimi, bədii yaradıcılığa poeziya ilə başlayan L.Pirandellonun “Fərəhli ağrı” adlı ilk şeir kitabı 1889-cu ildə nəşr olunur. Buradakı şeirlərdə Nobel mükafatçısı C.Kar-duççinin təsiri aydın duyulur. Bundan sonra daha çox nəsr yaradıcılığına bağlanan yazıçının “Sevgisiz məhəbbət” adlı ilk hekayələr toplusu beş ildən sonra – 1894-cü ildə çap edilir. Yazıçının nəsr və dramaturgiya yaradıcılığının bu mərhələsi XIX əsrin sonları – XX əsrin əvvəllərində İtaliya incəsənətində – ədəbiyyat, rəssamlıq, teatr və musiqi sahələrində aparıcı rol oynayan verizm cərəyanının təsiri altında keçmişdir.

Verizm – dünyaya daha çox fransız mədəniyyəti vasitəsilə tanış olan naturalizm cərəyanının italyan versiyası kimi dəyərləndirilir. Bu yaradıcılıq məktəbləri estetik prinsipləri və ifadə tərzlərinə görə tam eyni olmasalar da, birbirinə çox yaxındırlar. Hər ikisində başlıca yaradıcılıq tələbi həyat hadisələrini, xüsusən sosial və psixoloji məqamları həqiqətə maksimal dərəcədə uyğun şəkildə əks etdirməkdir. (Sözün terminoloji mənası “düz”, “doğru”, “həqiqi” semantikasını bildirən latın mənşəli “vero” kökündən götürülüb. Rus dilindən bizə tanış olan “вера”, “верить”, “верно”, “верность”, “верный” sözləri də bu kökdəndir.)

L.Pirandello realizmi həyat həqiqətini əks etdirməyin yeganə mümkün (və əlverişli) yolu saymırdı. O, sənətkar üçün ətrafdakı real aləmi əks etdirməkdənsə, ətrafda yeni aləm, yeni reallıq yaratmağı üstün tuturdu. Buna görə də onun əsərlərində müəyyən mistika elementlərinə də təsadüf olunur. Bu cür yanaşma onun dram yaradıcılığının ən yaxşı nümunələrindən sayılan “Müəllif axtaran altı personaj” pyesində xüsusilə qabarıq müşahidə edilir. Onu da demək lazımdır ki, bu “yeni” – təxəyyül reallığını səhnədə canlandırmaq real aləmi əks etdirməkdən daha

çətindir və rejissordan öz sənətinin qüdrətinə xüsusi inam tələb edir. L.Pirandello real dünya ilə “teatr dünyası” arasındakı bu kontrastı heç zaman yaddan çıxarmır, hətta pyeslərinin remarkalarında belə nəzərə alırdı. Məhz bu cəhətlərə görə, o, dünya miqyasında avanqard teatr cərəyanının yaradıcılarından biri sayılır.

Yazıcının verizm prinsiplərinə uyğun yazılmış hekayələri təxminən iki onilliyi əhatə edir. Onların çoxunu müəllif 1922-ci ildə nəşr olunmuş, bu dövrün yekunu kimi nəzərdə tutduğu “Bir illik novellalar” kitabına daxil etmişdi. Bu əsərlərdə yazıçı müasiri olan insanların məişətini, sosial qayğılarını əks etdirməyə çalışır, cəmiyyətin mənəvi prinsiplərdən uzaqlaşan nümayəndələrini tənqid edirdi. Məsələn, “Bəxtəvərlər”, “Xeyir-dua” kimi hekayələrində yazıçı öz məkrli niyyətlərini zahiri mərhəmət görüntüsü arxasında pərdələyən din xadimlərini satirik qələmlə ifşa edir. “Qara örpək” hekayəsində köhnə fikirli kənd adamlarının qurbanı olan qarımış qızın acı taleyini, “Dar frak” hekayəsində maddi qazanc xatirinə bütün mənəvi dəyərləri tapdalayan tamahkarları, eyni zamanda onların mövcudluğunu təmin edən ictimai reallığı tünd boyalarla təsvir edir. Məsələn, “Qatar fiti” hekayəsinin qəhrəmanı cəmiyyətin insanları saxtılığa, yalana sövq edən qayda-qanunlarına uyğunlaşmaq xatirinə öz normal, sağlam düşüncəsini itirir. “Əlahəzrət” və “Axmaq” hekayələrində isə siyasi oyunlara qoşularaq normal yaşayışlarını itirib özlərini gülünc vəziyyətə salan insanların dramatik həyatı təsvir olunur. “Mehmanxanada ölüm” hekayəsində müəllif ümumən dünyanı insanların gəlib, bir müddət qalıb, sonra çıxıb getdikləri qonaq evi kimi dəyərləndirir. L.Pirandellonun hekayə yaradıcılığı üçün ümumən pessimist əhval-ruhiyyə səciyyəvi olsa da, o, humanist ideyalardan uzaqlaşmır, insan duyğularını təbii həyat reallıqları zəminində əks etdirməyi üstün tutur. Buna görə də onun hekayələrində insanın psixoloji aləminin təsviri dərinləşdikcə sosial mühitin tənqidi də güclənir.

Yazıcının nəsr yaradıcılığı çoxsaylı hekayələrdən əlavə, altı romanı da əhatə edir. Onun romanları içərisində ən çox oxucu marağı qazananı avtobiografik detallarla zəngin olan

“Qocalar və cavanlar” (1909) əsəridir. Peşəkar ədəbi tənqid isə ədibin “Mərhum Mattia Paskal” (1904) romanını sənətkarlıq baxımından daha yüksək qiymətləndirir. Bu əsərdə müasir cəmiyyətdə insanların “sosial maska”sı ilə əsl siması arasındakı ziddiyyətli fərqlər bədii araşdırma hədəfi kimi götürülmüşdür. Romanın süjet xətti L.Tolstoyun “Canlı meyit” pyesini xatırladır. Əsərin qəhrəmanı özünü ölmüş kimi qələmə verərək başqa ad altında “həyata qayıdır” və həqiqətən, başqa bir şəxs kimi həyatı yenidən başlamağa, yeni bir ömür yaşamağa çalışır. Böyük sələfi kimi, L.Pirandello da belə bir qənaətə gəlir ki, taleyi aldatmaq, alın yazısından qaçmaq olmaz.

XX əsr Pirandellolar nəsli üçün son dərəcə uğursuz başlayır. 1903-cü ildə ailənin, demək olar, bütün maddi gəlirini təmin edən kükürd mədəni təbii fəlakət nəticəsində dağılır. Bununla da L.Pirandellonun atasından aldığı maliyyə dəstəyi tamam kəsilir. O, ailəsinin dolanışığını təmin etmək üçün ikiqat qüvvə ilə işləməli, pedaqoji fəaliyyətini genişləndirməli olur. Bunlardan əlavə, yaradıcılıq və nəşriyyat işlərini də gücləndirməyə çalışır. Elə həmin il həyat yoldaşının səhhəti kəskin şəkildə pisləşir, ağır psixi sarsıntı keçirərək ruhi xəstəliyə tutulur. Ev şəraitində bir neçə illik müalicənin fayda vermədiyini görüncə onu psixiatrik xəstəxanaya qoyurlar və zavallı qadın bütün qalan həyatını xəstə yatağında keçirməli olur.

Nəsr sahəsinə aid hekayə və romanları ilə ciddi yaradıcılıq uğurlarına, şan-şöhrət qazanmasına baxmayaraq, L.Pirandello bir yazıçı kimi ilk növbədə dramaturq idi. Onun düşüncə tərzində, yazı manerası da, yaradıcı təxəyyülü də öz yerini hər şeydən əvvəl dramaturgiya zəminində tapır, burada daha “rahat nəfəs ala” bilirdi. Digər tərəfdən, zəka və ruhən daha çox bağlı olduğu teatr sənəti də onu məhz dram yaradıcılığına sövq edirdi. Bir neçə gənclik təcrübəsini nəzərə almasaq, peşəkar yazıçı kimi L.Pirandello “Əgər belə deyilsə” adlı ilk pyesini 1910-cu ildə qələmə almış, bundan sonra yaradıcılıq fəaliyyətini, əsasən, bu ədəbi növə həsr edərək bütövlükdə 44 dram əsəri yazmışdı. Onun bir çox pyesləri daha əvvəl yazılmış hekayələrin məzmununu əsasında qurulub. Dramaturgiyasının ilk dövründə məişət

mövzusunda yazılmış komediyalar üstünlük təşkil edir. Lakin o, ustad dramaturq ad-sanını yalnız öz teatrının prinsiplərinə uyğun psixoloji dramlar yazmağa başlayandan sonra qazana bildi. Bu əsərlərdə ailə-məişət problemləri öz yerini fəlsəfi-psixoloji düşüncələrin əks etdirilməsinə verir. Məzmun baxımından isə bu əsərlər insanın sosial maskası ilə onun real (həqiqi) siması arasındakı paradoksal ziddiyyətlərin təhlilinə həsr olunmuşdu.

Bu əsərlərin möhtəşəm uğurunu təmin edən başlıca amil onların məhz teatr üçün yazılmasında, məhz canlı tamaşa formasında təqdimat üçün nəzərdə tutulmasında idi. Teatrda ədəbiyyatın bu cür üzvi vəhdəti L.Pirandello sənətinin mahiyyətini təmin edən və üzə çıxaran əsas faktordur. L.Pirandellonun dram əsərlərinin bədii gücü, estetik dəyəri özünü kağız və kitabdan daha artıq tamaşa və teatrda göstərir. Bu əsərlərin başqa dramaturqlara nəsib olmayan əsas məziyyəti də müəllifin onları bir yazıçı kimi qələmə alarkən həm də bir rejissor kimi səhnədə “görməsi”, teatr sənətinin şərtlərini, tələblərini əvvəlcədən nəzərə alması idi. Dramaturgiya ilə teatrın bir-birini bu cür təbii şəkildə tamamlamasını başqa heç kimin yaradıcılığında müşahidə etmək mümkün deyil. Bu cəhətlər bir daha təsdiq edir ki, L.Pirandellonun yaradıcılığında dram sənəti teatr sənətinə borclu idi. Ümumiyyətlə, onun yaradıcılığı belə bir yazılmamış qanunu bir daha təsdiq edir ki, yaxşı dram əsərini yalnız teatrı yaxşı bilən müəllif yarada bilər. Dramaturgiyanın bir ədəbi növ kimi lirika və eposla müqayisədə spesifikliyi və mürəkkəbliyi də məhz bundadır.

“Əgər belə deyilsə” pyesi əsasında ilk teatr tamaşası 1915-ci ildə hazırlanan L.Pirandello bununla da öz yaradıcılığının əsas magistral yoluna qədəm qoymuş oldu. Bundan sonra əsas yaradıcılıq enerjisini dramaturgiyaya yönəldən yazıçı 1915-ci ildən başlayaraq cəmi altı il ərzində hər biri səhnədə böyük uğur qazanan 16 dram əsəri yazır. İlk pyeslərinin tamaşaya hazırlanması prosesində teatr sənətinin incəliklərini daha dərindən öyrənən L.Pirandello çox keçmir ki, özünü rejissorluq sənətində də sınamaq qərarına gəlir və hazırladığı ilk tamaşalar onun bu sahədə də böyük istedad sahibi olduğunu təsdiq edir. Həmin illər həm dramaturq, həm də rejissor kimi

L.Pirandellonun yaradıcılığında ilk zəfər dövrü idi. Bu əsərlər müəllifin adının təkcə öz ölkəsində deyil, onun həudlarından kənarda da tanınmasına imkan yaratdı. Məsələn, dünya miqyasında modern dramaturgiyanın incilərindən sayılan “Müəllif axtaran altı personaj” pyesi 1921-ci ildə Londonda və Nyu-Yorkda böyük uğurla tamaşaya qoyulur. 1922-ci ildə onun dramaturji yaradıcılığının zirvəsi sayılan “IV Henrix” tarixi dramının ilk tamaşası fenomenal müvəffəqiyyətlə baş tutur.

1923-cü ildə İtaliyada hakimiyyətdə olan faşist partiyasına üzv yazılan L.Pirandello 1924-cü ildə partiyanın rəhbəri, ölkənin Baş Naziri B.Mussolininin köməyi ilə yaratdığı İtaliya Milli Bədaye Teatrının bədii rəhbəri təyin olunur. 1925-ci ildə Avropa, 1927-ci ildə Cənubi Amerika ölkələrinə təşkil olunan qastrol səfərlərində həm öz, həm də çağdaş İtaliya və dünya dramaturqlarının əsərləri əsasında hazırlanmış tamaşalarla böyük uğurlar qazanılsa da, faşistlərin ideoloji tələblərinə cavab vermədiyinə görə həmin ilin axırında teatrın fəaliyyəti dayandırılır. 1928-ci ildə L.Pirandello faşist partiyasının sıralarını tərk edərək siyasi mənsubluqdan imtina etdiyini bildirir. Hətta ölkəni tərk edərək bir müddət Parisdə, sonra Berlində yaşayır. Yalnız 1932-ci ildə B.Mussolininin şəxsi xahişi ilə İtaliyaya qayıdır. Bir neçə il faşist partiyasının üzvü olmasına görə böyük sənətkarı qınamağa, ittiham etməyə tələsməyək. O illərdə faşizmin nə olduğunu bu gün bizim bildiyimiz mənada anlamaq asan deyildi. Əslində, insanlar faşizmin əsl irticaçı, anti-humanist mahiyyətini yalnız Almaniya nasistlər hakimiyyətə gələndən sonra başa düşdülər. 20-ci illərdə isə, xüsusən İtaliyada bu partiya sosial ədalət və milli qürur şüarları ilə ortalığa atılmış avantürist bir təşkilat kimi qavranılırdı. Digər tərəfdən, daha çox yaradıcı ziyalılar arasında öz işinin, planlarının reallaşması xatirinə hakim partiya ilə müəyyən həddə qədər yaxınlaşmaq taktikası hər yerdə və həmişə müşahidə olunan bir haldır. Tədqiqatçılar da onun faşistlərə yaxınlaşmasını əqidə, amal bağlılığı kimi yox, taktiki gediş kimi qiymətləndirirlər.

Faşizmin hökmran olduğu bir cəmiyyətdə L.Pirandello yaradıcılıq azadlığını qorumaq, əsərlərini rejimin ideoloji basqısından xilas etmək

üçün sətiraltı mənalara əsasən qurulmuş ədəbi priyomlardan daha geniş istifadə etməli olurdu. O vaxta qədər “sosial maska” priyomundan geniş bəhrələnen yazıçı “Bir, heç neçə və yüz min” adlı fəlsəfi romanında belə bir ideyanı təlqin edir ki, çağdaş cəmiyyətdə insanın yeganə real siması, ümumiyyətlə, yoxdur, hər şey onun özünü digər insanlara necə göstərməsindən, necə tanıtməsindən asılıdır. Bu cəhət yazıçının həmin dövrdə yazılmış “IV Henrix”, “Hər kəs özü üçün”, “Bu gün improvizə edirik” kimi dram əsərlərində də açıq müşahidə olunur.

Dünyada böyük şöhrət qazanmış ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçılarından çoxu kimi, L.Pirandellonun da əsərləri sovet dövründə Azərbaycan dilinə tərcümə edilməmişdi. Yalnız ölkəmiz siyasi müstəqillik qazanandan sonra nəşr sahəsində aparılan siyasətə uyğun olaraq, “Nobel mükafatı laureatları” seriyasından çap olunan kitablar sayəsində Azərbaycan oxucusu bu görkəmli ədəbiyyat xadimlərinin bədii irsi ilə tanış ola bilib. Təəssüf ki, L.Pirandellonun adı hələ də bu siyahıya düşməyib. Onun romanlarından, dünyaya səs salmış pyeslərindən heç biri dilimizə tərcümə edilməyib, dram əsərlərindən heç biri Azərbaycan teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulmayıb. Yalnız son onillikdə onun hekayə yaradıcılığından bəzi nümunələr tərcümə edilərək ədəbi nəşrlərimizin səhifələrində dərc olunub. Tanınmış tərcüməçi Seyfəddin Hüseynli 2013-cü ildən başlayaraq ədibin “Qozbel qızın üç fikri”, “Bəzi öhdəliklər”, “Qatar fit verdi”, “Tələ”, “Göy çəməndə ayaqyalın” adlı hekayələrini ana dilimizə tərcümə edib. Bu hekayələr “Azadlıq” radiosunun efirində səsləndirilib, onlardan bəzilərini (məsələn, 24. 01.2013.-də “Tələ” hekayəsini) “525-ci qəzet” oxuculara təqdim edib. “Ədəbiyyat qəzeti”nin 21 may 2016-cı il tarixli sayında oxucuları ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçıları ilə tanış edən silsilə yazıların müəllifi Əyyub Qiyas öz tərcüməsində L.Pirandellonun “Mehmanxanada ölən var” hekayəsini oxucuların mühakiməsinə verib. Gördüyümüz kimi, əsərləri dünyanın onlarla dilinə tərcümə edilmiş görkəmli İtaliya yazıçısının Azərbaycan dilinə sistemli tərcüməsi barədə danışmaq hələ mümkün deyil.

L.Pirandello Nobel mükafatının təqdimat mərasimində iştirak etsə də, ənənəvi Nobel nitqi

söyləmədi, yalnız banketdə onun şərəfinə səslənmiş tostdan sonra qısaca cavab çıxışı etdi. Bu çıxış, əsasən, yaradıcılıq məsələlərinə həsr olunmuşdu və yeni mükafatçının sənət kredosunu ifadə edirdi. “Həyatda sevgi və hörmət olmasa, bizim yaşam təcrübəmizə dəyər və məna verən acı məyusluqlara, taleyin vurduğu ağır yaralara, yol verdiyimiz dözülməz səhvlərə dözmək mümkün olmazdı”. Nitq söyləməməsinin səbəbini onunla izah edirlər ki, geniş danışsaydı, ölkəsində hökm sürən faşist rejiminə də münasibət bildirməli – onu ya tərifi etməli, ya da tənqid etməli idi. Birincini istəmirdi, çünki bu, humanist yazıçının sənətkar və vətəndaş mövqeyinə zidd olardı, ikinci isə çox riskli idi...

Mükafatın təqdimatından sonra Luici Pirandello daha heç nə yazmadan iki il də yaşadı və 1936-cı il dekabrın 10-da öz evində, kimsəsiz şəkildə vəfat etdi. Vəsiyyətinə uyğun olaraq, onu Siciliyada – ata-anasının yanında dəfn etdilər.

Nobel mükafatının təqdimatına həsr olunmuş banketdə

L.Pirandellonun çıxışı

Əlahəzrət! Lütf göstərüb bu məclisdə iştirak etməyinizlə bizi yüksək dərəcədə şərəfləndirdiyinizə görə Sizə ürəkdən gələn minnətdarlığımı bildirmək mənim üçün xoşdur. İcazə verin, həmçinin mənə göstərilən lütfkarlıq və Nobel mükafatının təqdimatını təntənə ilə tamamlayan bu qəbul üçün səmimi təşəkkürümü bildirim. Mən həmçinin çoxillik ədəbi fəaliyyətimi layiqincə tamamlayan yüksək qiymətə görə şanlı İsveç Kral Akademiyasına dərin minnətdarlığımı bildirməkdən məmnunluq duyuram.

Əsərlərimdə ifadə olunmuş fikirləri əks etdirmək imkanı qazanmaq üçün mən heç də asan olmayan həyat məktəbi keçməli olmuşam. Bir çox parlaq zəkaların ehtiyac duymadığı bu məktəb mənim kimi həssas, itaətkar, səbirli, sadədil adamlar üçün zəruri bir ehtiyacdır. Bu ehtiyacı lap əzəldən təbiət mənim ürəyiaçıqlığının bir əlaməti kimi qəlbimin dərinliyinə qoyub. Mən əsla tərəddüd etmədən həyatın bütün zahiri görüntülərinə inanmaq ehtiyacı duyuram.

Mən öz öyrənmək borcunu ciddi bir məsuliyyətlə qəbul edirəm, bu, mənim həyata hör-

mətimə, onun qarşısında mütiliyimə, onu sevməyimə dəlalət edir. Həyatda sevgi və hörmət olmasa, bizim yaşam təcrübəmizə dəyər və məna verən acı məyusluqlara, taleyin vurduğu ağır yaralara, yol verdiyimiz dözülməz səhvlərə dözmək mümkün olmazdı.

Keçmişin bu acı məktəb təcrübəsi mənim üçün çox baha başa gəlib, lakin əvəzində daxili “mən”imi qorumağa, özüm olaraq qalmağa imkan qazanmışam. Yaratmaq qabiliyyətim inkişaf etdikcə məni yaşamaq qabiliyyətindən məhrum edib, ancaq əvəzində əsl sənətkar kimi, yəni düşünən və başqalarının düşüncələrini anlayan bir insan kimi formalaşdırıb. Mən yaradıcılıqda yalnız xəyalən özümü ifadə etmişəm, əslində isə, təkcə duyğularımla dərk etdiyimi və özümün də inandığımı əks etdirmişəm.

Lütf edib yaradıcılığımı şərəfli mükafata layiq görməyiniz mənim qəlbimdə hədsiz minnətdarlıq, sevinc və qürur hissləri doğurur. İnanmaq istərdim ki, bu mükafatla Siz mənim yazıçılıq ustalığımdan daha çox yazdıqlarımın insani səmimiliyini qeyd etmişiniz.

L.Pirandellonun aforizmlərindən seçmələr

– Xoşbəxt adamlar heç zaman özlərini əsassız ümidlərlə aldatmırlar.

– Özümüzü kim hiss ediriksə, elə oyuq.

– Təbiət özünün yaradıcı fəaliyyətində insan təxəyyülündən bacarıqla istifadə edir.

– Həyatda insanın törətdiyi şəxslərin çoxu xeyir niyyətlərin nəticəsi kimi meydana çıxır.

– Həyatda hər bir alovlu ehtiras səhnəsi hazır teatr tamaşası kimi qavranıla bilər.

– Hər bir insan öz bədbəxtlik və uğursuzluqlarında başqa birisini günahlandırmağa həmişə hazırdır.

– İstənilən şəkildə qəhrəmanlıq göstərmək, sadəcə namuslu adam kimi yaşamaqdan asandır.

– Qadın da rəya kimidir – heç zaman görmək istədiyini kimi olmur.

– Həyatın mürəkkəb və anlaşılmaz olduğunu ancaq bədbəxtlər deyir, xoşbəxtlər üçün həyat həmişə sadə və anlaşılandır.

İlham ABBASOV

Xuraman HÜSEYNZADƏ

QIZILGÜL SEVGİSİ

Samirə Əşrəfin “Mənim üçün qızılgül” hekayəsi haqqında

Zahirən arıq, ətiacı, sağlam bir qızıdır. Adi qripə belə yoluxmayıb. Evlərində hamam olmadığı üçün həftənin şənbə günü anası onları hamama aparırdı. Onun saçları qalın olduğundan dibi yaş qalırdı. Saçları qurumamış yatır, oyananda isə xəstələnmədiyi üçün məyus olurdı. Evdə qalmaq, dərəcə getməmək üçün xəstələnməyini istəsə də, bu arzusu həyata keçmirdi. Amma bir dəfə payızın sonlarında qəfil gələn xəstəlik ona da təsir edir və soyuqlayır. Anası işdən icazə alıb evdə qalır, rayona yaxın kəndlərin birində müəllim işləyən atası isə tezdən dərəcə gedirdi. Hər gün dərəcədən çıxıb təzə yurdda

tikdirdikləri evdə ustalara kömək edən atasının gəlişi gecə saat on ikiyə, birə çəkirdi. Yaşadıqları ikiotaqlı, darısqal ev yararsız hala düşdüyü üçün anası atasını təzə yurdda birotaqlı ev tikib yazda ora yığışmaq üçün tələsdirirdi. O, atası ilə ora gedəndə evlərinin bünövrəsi təzə qazılmış, həyətdə yenidən əkilən ağaclar, qızılgüllər pöhrələməyə başlamışdı. Atası, qardaşığilin həyətinə əkdirdi qızılgüllərdən öz həyətlərində də əkəcəyinə söz verir. Bir vaxtlar onların olan ev sonradan əmisigilin mülkiyyətinə çevrilmişdi. Aradan xeyli vaxt keçsə də o, həmin qarlı gündə evlərindən çıxmaqlarını unuda bilmirdi.

Ev məhbəsə çevriləndə...

Xeyli vaxtdır onun atası ilə yola getməyən böyük əmisi, arvadı rəhmətə gedəndən sonra uşaqları qayınanasının yanında qoyub onlarla birlikdə yaşamağa başlamışdı. Dörd otaqlı evdə onlardan başqa atasının anası və iki subay bibisi yaşayırdı. Əmisi az danışan olduğu üçün onlar da az danışmağa öyrəşməyə başlayırlar. Atasının anası və bacıları onun əmisini atasından üstün tuturlar. Ona ayrıca yemək bişirir, paltarlarını ayrı yuyur, heç kimin paltarına qatmırlar. Əmi işdən gələndən sonra on beş dəqiqəlik cizgi filminə baxanda televizorun səsini alırlar. Bir balaca səs olan kimi nənə qapını açıb onları tənbəh edir.

Onun zahirən sakit, daxilən üsyankar adam olan atası bir gün bunlara dözə bilmir və anası ilə mübahisə edir. Səsə əvvəlcə bibiləri, sonra isə əmisi gəlir. Nənəsinin və əmisinin qəlbqırıcı bir neçə sözündən sonra atası pencəyini götürüb anasından uşaqları geyindirməsini istəyir. Onlar başqa evə köçürlər. Sanki hər kəs onların getməyini gözləyirdi, hərə qaçıb bir otağa girir...

Soyuq dekabr günü...

Həmin gün qar yağırdı. Həyətin girişində atasının əkdii qızılgül kolları da qarın altında qalır. Küncdəki kolların birində solğun, çəhrayı qızılgül çiçəkləri gözə dəyir. Payızdan qalan bu qızılgül sanki son nəfəsini verir.

Yəqin, qardaşının mülkünü alan belə qardaşlar üçün deyilib: “Allah qardaşı qardaş yaradıb, kisələrini ayrı”. Burada oxucu düşünür: Dünya malı niyə belə şirindir, görəsən? Torpaq, mülk davası edənlər o dünyaya köçəndə o torpağı, mülkü özləri ilə aparırlarmı, görəsən? Qardaşını, onun balalarını soyuq dekabr ayında öz evindən çıxmağa vadar edən bu cür qardaşlar da var və təəssüf ki, elələri az deyil... Ananın, bacıların iki qardaş arasında ayrı-seçkilik etməsinin nəticəsində bir oğul və onun balaları qışın soyuğunda evi tərk edib gedirlər. Budurmu ananın, bacıların sevgisi? Təəssüf ki, belə hallar da az olmur...

Onlar həyətdən çıxıb yol kənarında dayanırlar. O, taksiyə əl edən atasının əynində pencək olduğunu görür. Atası tələskənlikdənmi, ya hirsli olduğundanmi palto geymir. Soyuq dekabr ayında ordan çıxan ata bir də o evə qayıtmamaq, o insanları görməmək üçün pencəklə çıxır. O, gözlərini yaşardan şaxtanın sanki iliklərinə qədər işləyib ona əzab verməsini istəyir... Altı uşaqdan üçüncüsü olan atanın on altı yaşı olanda atası dünyasını dəyişib. O gündən mövhumatçı, yaşlı ananı və iki bacısını dolandıran atasının qardaşlarının başları öz ailələrini dolandıрмаğa qarışıb. Bunun üçün atası, 35 yaşı olanda qəhrəmanın anası ilə ailə qurub. Ata, qohum-əqrəbanın xeyir işində nə köməklik lazımdırsa etsə də, sonda bir qədər arəğin badına gedərmiş.

Bir qucaq qızılgül

Evdə ən çox tənqid olunan, döyülən hekayənin qəhrəmanı olsa da, atası onu çox istəyir. Atası ona verdiyi sözə əməl edir: əmisigilin həyatında əkdii qızılgüllərdən təzə yurddakı evlərinin həyatında də əkir və güllərin artıq həyatı başına götürdüyünü deyir.

Onun qızdırması düşmür, evin ortasında qalanan neft sobası da onu isindirmir. Soyuqdan dişləri bir-birinə dəyib şaqqıldayır. Anası sobanın kənarında yer salıb onu ora aparır. O, yatmaq istəsə də, yata bilmir. Anasının onun kürəyinə qoyduğu bankaların yeri sızıldayır. Yuxuya gedir. İçdiyi dərmanlar, zoğallı çay xeyir edir: qızdırması düşür. Anası onun paltarlarını dəyişir. Atası evdə yoxdur. Anası atasının bir azdan gələcəyini deyir. O, atasından qorxduğu üçün, həmişəki kimi, aynabəndin pəncərəsinə dirsəklənib atasının yolunu gözləyəcəkdi. Qaranlıqda o darvaza həvəslə açılacaq və ona elə gələcəkdi ki, atası onun səsinə səs verəcək. Qızdırmadan yeni ayıldığı üçün onun istəyi həyata keçmir. Bayaqqı qızdırmasını evin istisi əvəz edir. Yorğanı kənara itələyib çarpayıdakı yerinə keçir, corablarını da çıxarır. Amma anasının qorxusundan yorğanı yerdən götürüb üstünə örtür. Yalın ayaqlarını bir az da divara tərəf sürüş-

dürdür. Gözlərini açanda atasının gülümsə, qarabuğdayı üzünü görür. Atası tütün qoxuyan nəfəsini onun üzünə yaxınlaşdırıb bir neçə dəfə öpür. Sonra yerə əyilib nəyisə xışıldadır. Qəddini düzəldib əlində tutduğu bir qucaq rənbərəng qızılgülü onun qucağına qoyur. Güllərin ətri və soyuqluğu sinəsinə yayılaraq onu sərinlədir. Bunlar həmin güllər idi-atasının əmisigilin həyatında əkdirdi güllər... Hər dəfə əmisigilin evlərinin yanından keçəndə rəngbərəng qızılgüllərə baxmaq üçün ayaq saxlayır, atasının əkdirdi güllərə kənardan tamaşa edir, onları qoxlamağa, qırıb əlində tutmağa isə ixtiyarı olmurdu. Atası qabarlı, zəhmətkeş əlləri ilə həmin gözəllikdən yenisini yaradır və ondan bir qucaq yığıb xəstəlikdən yenidən ayılan, ürəyində bir ömür nisgilli xatirələr, uşaqlıq illərinin həsrətini gəzdirən qızına gətirir...

Bir vaxtlar özlərinin olan yurd sonradan qardaşının mülkiyyətinə çevrildiyi üçün ata ailəsini də götürüb başqa evə köçür. Və vaxtilə həmin həyatda əkdirdi qızılgüllərdən sonra tikdirdiyi evin həyatında da əkir.

Atanın qızına gətirdiyi rəngbərəng qızılgüllər sublimasiyanın nəticəsi idi. Ata o evdə əsəbiləşmiş, çıxarkən daxili gərginlik keçirmiş,

amma sonda qızına gözəl qızılgüllər gətirmişdi... Spontan gələn qızılgül istəyi elə-belə deyildi. Gülləri, xüsusən qızılgülü hansı xanım sevmir ki? Ata da bu sevgini bildiyi üçün təzə yurdda da qızının sevdiyi qızılgüllərdən əkir...

“Mənim üçün qızılgül”də həm də çox ailədə, nəsillər arasında rast gəlinən mülkiyyət davasından bəhs olunur. Qardaşlar arasındakı mülkiyyət davasında qızılgül rayihəli bu cür sonluğa tez-tez rast gəlinəydi, necə yaxşı olardı?!

Hekayənin sonunda qəhrəmanın atasının istəklili qızına gətirdiyi qızılgüllər onun mənən triumfunun səbəbkarları idi. Qəhrəmanın atası cavanlıqda toylarda bir qədər içib dava salsa və qardaşı onun mülkünə sahib çıxsada, hekayə onun qızılgüllər əkib becərərək onlardan qızına da hədiyyə etməsi ilə bitdiyi üçün motivasiya xarakteri daşıyır. Bu, həm də insanın mənfi ruhlu, ovqatlı adamlardan qaçaraq müsbətə doğru dəyişməsinin bariz göstəricisidir...

Süni güllərin əhatəsində

Samirə Əşrəfin “Mənim üçün qızılgül” hekayəsi ilə Uilyam Folknerin “Emili üçün qızılgül” hekayəsinin, sadəcə, adlarında oxşarlıq var. Heç vaxt kimdənsə qızılgül almayan miss Emili Qrisona yalnız cənəzəsi üçün güllər gətirirlər. Onlar da qızılgül yox, süni güllər olur. Yazıçı, hekayənin adını o cür maraqlı ifadə etməklə bədbəxt Emilinin taleyi haqqında oxucuya subliminal mesaj ötürür. Heç vaxt qızılgül alınmayan bədbəxt Emilinin ölümü oxucunu düşündürür: demək insanlardan qaçıb mizantrop həyat yaşayanda axırda saçlar da Emilinin saçları kimi balısa yapışaraq kəsif qoxuyur. Emilinin ölümü ilə yazıçı sanki deyir: Ey insanlar, adamlarla ünsiyyətdən qaçmayın, çalışın, özünüzə qapılmayın...

Folknerin bədbəxt bir qadın üçün qızılgül alınacağını fikirləşməsi hekayənin adında uğurla ifadə olunub...

Salam, Şuşa!

Salam, Ağdam!

Salam, Füzuli!

Salam, Cəbrayıl!

Salam, Kəlbəcər!

Salam, Qubadlı!

Salam, Laçın!

Salam, Zəngilan!

Balayar SADİQ

ZƏFƏR SİMFONİYASI

(poema)

PROLOQ

Milyonlara müjdəsən Şah Xətai elindən,
Səni təbrikə gəldim Şəhriyarın dilindən.
Göylər əyilib öpür dalğalanan telindən,
Sən ey azadlığımın gülümsəyən dodağı,
Azərbaycan bayrağı!

Səni görmək eşqinə çox ümidlər qocaldı,
Bir canda ünvan etdin üç hikməti, üç adı.
Sən ucalan ucalıq şəhidlikdən ucadı,
Hürriyyət kitabımın ilk mübarək varağı,
Azərbaycan bayrağı!

Üç rənginlə Tanrıya üç köynək yaxın oldun,
Milyonları isitdi bu hənirin, bu odun.
Neçə adsız şəhidin arzusundan doğuldun,
Sən bölünmüş yurduğun bölünməzlik sorağı,
Azərbaycan bayrağı!

Ey iman işığından köynək geymiş hilalım,
Sənin ucalığıyla qanadlanır xəyalım.
Təbrizdən Dərbəndəcən göz oxşayan amalım,
Əbədiyyət ətirli həqiqətin duvağı –
Azərbaycan bayrağı!

Zəngəzurun, Göyçənin yuxusunda dalğalan,
Qarabağsız həsrətin qorxusunda dalğalan.
Sən Şuşanın, Laçının qoxusunda dalğalan,
Ey milli qeyrətimin ən ovxarlı yarağı,
Azərbaycan bayrağı!

Rənglərinlə yoğurdum şəirimin hər sətrini,
Ürəyimdən asmışam hörmətini, xətrini.
Dalğalan, duysun ellər azadlığın ətrini,
Milyon-milyon ürəkdə istiqlalın növrəgi,
Azərbaycan bayrağı!

1

Qələbə köynəyi geyibdi yollar,
Vətəndən-vətənə körpüdü qollar.
Bu gün tarix yazır ərəm oğullar,
Adınla başlanır qeyrət dastanım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

Ümid gülümsəyir könül bağımnda,
Zəfər ətirlidir dərəm, dağım da.
Səni salamlayır Qarabağında
Açılan səhərim, sökülən danım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

Sərkərdə oğlusən Dədə Heydərin,
Cürətin yenilməz, hikmətin dərin.
Üzünü güldürdün doğma ellərin,
Qorusun ömrünü ulu “Quran”ım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

Güzgüdü bu yurdun namusu, arı,
Sudan dupdurudu, Aydan da arı.
Səni salamlayır şəhid ruhları,
Qisasa tamarzı qalmadı qanım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

Səsin dalğalanır Cıdır düzündə,
Ümid qanad açıb göyün üzündə.
Vətən sevgisi var hər bir sözündə,
Zəfər ətirlidir döyüş meydanım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

Söylədin: “Qarabağ Azərbaycandır!”
Adi torpaq deyil, canımda candır!
Yolunu gözləyir, gör bir haçandır –
Arzu yollarımda ümid sarvanım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

Tanıtdın cahana öz ünvanını,
Yaşatdın millətə zəfər anını.
Üçrəngli bayrağım öpür alnını,
Adınla öyünür Azərbaycanım,
Min yaşa, müzəffər Baş Komandanım!

2

Səni əzizləyir könüm həmişə,
Mən sənə ağsaçlı oğlunam, Vətən!
Misralar içindən uzanıb gedən
Qələbə ətirli yolunam, Vətən!

Çəkilib qəlbimin səmalarından
Arzunu üşüdən ölüm qoxusu.
Səndən söz açıram, Vətən əsgəri,
Hopur misralara qeyrət qoxusu.

Bu gün səngərlərin sinəsi üstə
Üçrəngli bayrağın eşqi ələdir.
Qeyrət qoxusuna, oğul ətrinə
Yaralı Vətənin səbri bələdir.

Doğma Qarabağda Vətən həmiri
Qonub üz-gözünə torpağın, daşın.
Silaha sarılan yurd oğulları
Tozunu alıbdır ulu yaddaşın.

Qarabağ ətirli arzum böyüyüb
Vətən əsgərinin qolları üstə.
Səpirəm çiçəktək ümidlərimi
Qələbə gününün yolları üstə!

3

Şəhidlər qanıyla suvanmış yurdu
Ən ulu övladı sənsən, əsgərim.
Gecəli-gündüzlü səngərdə keçən
Döyüşçü ömrünə əhsən, əsgərim!

Hünər dünyasıdır əsgər həyatı,
Hər igid cürətin əlindən tutub.
Səslənir radio dalğalarında
Doğmalığ ətirli bir əlçim məktub.

Əsgər dinlədiyi məktub içində
Doğma bir insanın duyur səsinə.
Bəzən komandirin əmriylə birgə
Məktublar öyrədir dözümlərsini.

Səslənir radio dalğalarında,
Hər məktub bir arzu, ümid daşıyır.
Əsgər məktubunun sətirində
Bir kövrək, bir həzin sevgi yaşayır.

“Əsgər məktubu”nun qanadlarında
Neçə kövrək duyğu yetir ünvana.
Hər gün daşa basır hövsələsini
“Əsgər məktubu”nu gözləyən ana.

Ümid ətirlidir əsgər məktubu,
Od qatır oduna doğma ocağın.
Elə sevinir ki əsgər anası,
Müjdəli yollara açar qucağın.

Əsgər məktubunun qanadlarından
Səpilir evlərə oğul nəfəsi.
Şirniyyat paylayır qonum-qonşuya
Hər cəsur əsgərin ipək nəməsi.

Radioda səslənir “Əsgər məktubu”,
Çıxır köynəyindən arzu-diləklər.
Onun hər sözündən, hər cümləsindən
Vətən ətri gəlir, yurd ətri gəlir.

“Əsgər məktubu”nu dinləyən zaman
Sevincdən kövrəlir əsgər anası.
Dışlayır dodağın bu xoş xəbərdən
Qonşu həyətdəki bir su sonası.

Gözləri yol çəkər xatirələrin,
Mübhəm duyğulara gün düşür sanki.
İlk görüş yeritək qonşu çəpəri
Xəfif bir həsrətlə üşüyür sanki.

Əsgər də səngərdir, səngər də əsgər,
Hünərin, qeyrətin ünvanıdır bu.
Bir evin kişilik salnaməsidir
Səngərdə yazılmış əsgər məktubu.

4

Səsindən güc alıb Baş Komandanın
Vətən əsgərinin yazdığı məktub.
İnam qoxuludu, hünər ətirli,
Qeyrətin köksünə basdığı məktub.

Böyük qələbənin ilk sorağıtək
Əsgər nərələri məktuba dönüb,
Təsəlli aparır əsir yerlərə.

Vətənin qütbətdə qalan torpağı
Qütbət havasını unutsun deyər,
Açıb yaxasını əsən yellərə.

Hər gecə bu arzu, bu istək ilə
Üz tutub göylərə kişnəyir dağlar.
Qələbə marşının sədalarına
Çoxdandır susayıb, təşnədir dağlar.

Əsgər məktubunu deyirəm, bəzən
Ucadan oxumaq gərəkdir, Vətən.
Sevinclə əlimə aldığım məktub
Bir parça kağız yox, ürəkdir, Vətən.

Əsgər məktubları beləcə doğma,
Xatirə köynəkli, duyğu qanadlı.
Əsgər məktubundan Vətən görünür –
Burda inam uca, ümidlər atlı.

Qələbə ünvanlı, zəfər soraqlı,
Səngərlər bir şanlı məktubdur, Vətən!
Qartal caynağıtək hər bir cümləsi
Qeyrətin əlindən tutubdur, Vətən!

5

Bir oğlun dönmədi döyüşdən bu gün,
Torpağın bir ovuc isindi, Vətən.
Bir çopur daşında qan çiçəklədi,
Yaddaşın bir yarpaq diksindi, Vətən.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən bu gün,
Bir alın yazısı torpağa düşdü.
Qorqud qopuzunda əridi bir tel,
Səngərdə bir əsgər yeri üşüdü.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən bu gün,
Şəhid ətri gəldi “oğul” sözündən.
Göy üzü əyildi bir ana kimi,
Böyük bir hünərin öpdü gözündən.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən bu gün,
Hünərvər ömrünün yolları döndü.
Səsini kəsməyə Səhl Sumbatın
Babəkin kəsilməmiş qolları döndü.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən bu gün,
Torpağın bir boy da ucaldı, Vətən.
Bir ana dilində “oğul” kəlməsi
Sənin yaşın qədər qocaldı, Vətən.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən bu gün,
Ümid əllərini çırpdı dizinə.
Damarı kəsildi cığırın, yolun,
Sanki qan çiləndi bəxt dənizinə.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən, Vətən,
Köksündə güllələr alışdı köz-köz.
Bir ata ürəyi çat verdi sanki,
Bir ana dilində çilikləndi söz.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən, Vətən,
Döyüş nəğməsinə bələndi çöllər.
Mübarək şəhidlik ətrini yaydı
Torpağın alnından öpdükə yəllər.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən, Vətən,
Səngərə sığmadı hünərin sözü.
Qələbə günləri yaxındır deyə,
Dikilib yollara ümidin gözü.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən, Vətən,
Gün kimi parladı döyüşçü andı.
Böyük Qələbənin yolları üstə
Ümidin, inamın işığı yandı.

Bir oğlun dönmədi döyüşdən, Vətən,
Qol-boyun olubdur torpaqla, daşla.
Bir oğlun əbədi döyüşlərdədir,
Onun hünərini durub qarşıla.

EPİLOQ

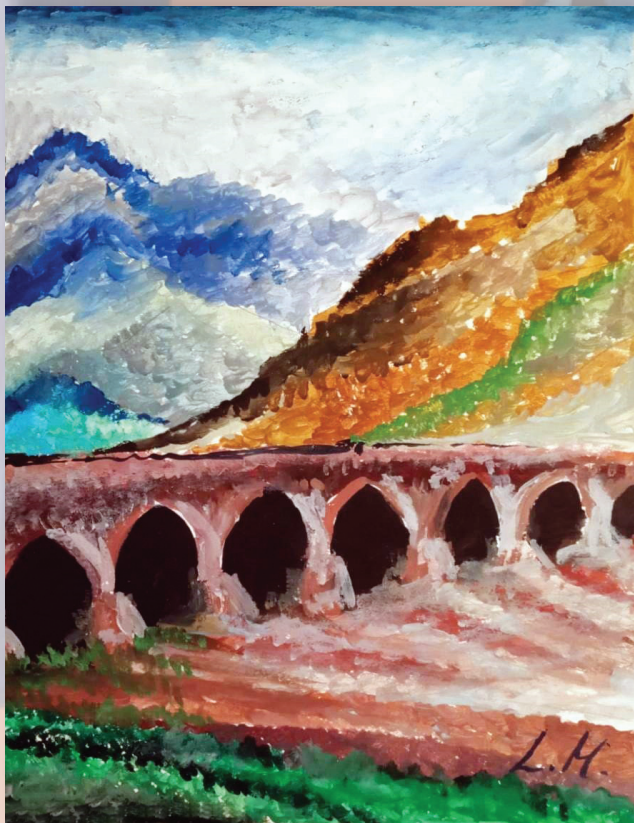
Yuxusuz-yuxusuz gecələrimi
Səngər dodağınla içmişəm, Vətən.
Alın yazısını öz əllərimlə
Ömrünə-gününə biçmişəm, Vətən.

Sarıdım yaramdan axan qanımla
Torpaq yarasını, daş yarasını.
Götür bu sevgimlə sarı, sən Allah,
Körpə yanaqlarda yaş yarasını.

Gümüşü nəğmədi ağca suların,
Bir ömür səs olub ona qarışım.
Sənin daşların da çiçəkmiş, demə,
Kəpənək-kəpənək qonur baxışım.

Götür bu canımı, canımın canı,
Təzədən doğulmaq istəyir ürək.
Şah İsmayıl duran sərhədlərində
Ömür kirpik-kirpik asılısın gərək!

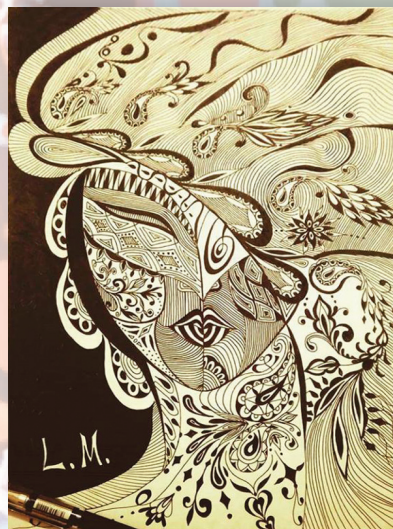
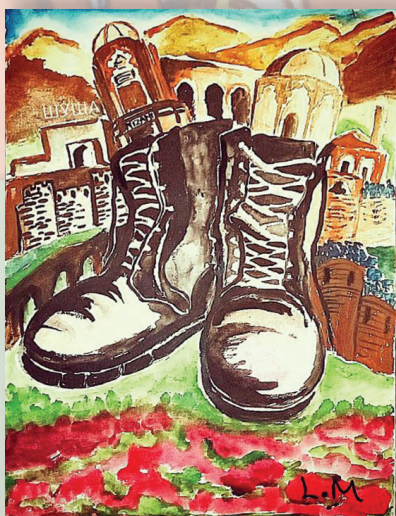
Ömrünə ağ atlı bir gün yol gəlir,
Çiçəyi çırtlamış o günə bir bax.
Hər əsgər ürəyi güzgüdür, Vətən,
Səngərdən asılmış güzgünə bir bax!

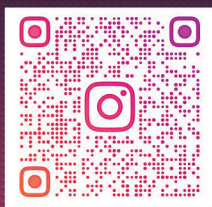
Leman Malik

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının məzununu. Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvü.

ISSN 0134-522
İNDEKS AZ 1000 2 AZN

ULDUZ_AYLIQ_EDEBIYYAT_DERQISI